

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ATAERKİL YARGILAMALAR: SALEM CADİ MAHKEMELERİ

Yaprak YURTSEVEN

Danışman
DOÇ. DR. Özlem DUVA KAYA

İZMİR – 2021

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Yaprak YURTSEVEN
Öğrenci No : 2018801144
Tez Başlığı : Ataerkil Yargılamalar: Salem Cadı Mahkemeleri

Savunma Tarihi : 06/09/2021
Danışmanı : Doç.Dr.Özlem DUVA KAYA

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.Özlem DUVA KAYA	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Dr.Öğr.Üyesi Tijen DÜNDAR SEZER	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç.Dr. Murat GÖÇ	- Manisa Celal Bayar Üniversitesi	

Yaprak YURTSEVEN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ataerkil Yargılamalar: Salem Cadi Mahkemeleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../....

Yaprak YURTSEVEN

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ataerkil Yargılamalar: Salem Cadı Mahkemeleri

Yaprak YURTSEVEN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

Kadın Çalışmaları Programı

Bu çalışmada cadının cinsiyetini kadın olarak kuran ataerkil iktidarların cinsiyetçi ve kadın düşmanı görüşlerinin genelde cadı yargılamalarına ve özelde ise Salem cadı mahkemelerine nasıl yansıdığı incelenecektir. Antik Yunan'dan Roma'ya, Erken Hristiyanlık Dönemi'ne, Ortaçağ'a ve Erken Modern Dönem'e kadar cadı figürünün nasıl değişip dönüştüğü ve bu dönüşümler içerisinde kadınların konumunun nasıl etkilendiği tezin temellendirilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Özellikle Hristiyanlık cadılığın algılanmasında bir kırılma noktası oluşturmuştur. Hristiyanlık ile birlikte cadılığın günahla ve şeytani olanla anılmaya başlanması ve Adem ile Havva hikayesinin kadının günahkar ve kandırılmaya açık zayıf cins olduğu şeklinde yorumlanması ataerkil iktidarların kadınları şeytanın etkisine daha açık, dolayısıyla da cadı olmaya daha yatkın kişiler olarak kurgulamasına yol açmıştır. Hem Avrupa'da hem de Salem'de gerçekleşen cadı avlarında suçlanan, suçlu bulunan ve öldürülen kişilerin çoğunluğunun kadın olmasının en önemli sebebi budur.

Bir diğer önemli kırılma noktası ise cadılığın suç sayılarak cadının hukukun nesnesi haline gelmesidir. Bu noktada, ataerkil iktidarların, dinin etkisiyle artan kadın düşmanı fikirlerinin cadı yargılamalarına yansması kaçınılmazdır. Bu çalışmada, kendine has bazı özellikleri ile Avrupa'da gerçekleşen cadı avı ve yargılamalarından ayrılan Salem cadı avı ve yargılamaları incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, Salem'de cadılıkla suçlanan ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu kişilerin sorgulanma ve yargılanma süreçlerini ataerkil iktidarların kadın düşmanı söylemleri doğrultusunda feminist bir bakış açısıyla analiz etmektir.

Anahtar Kavramlar: Cadılık, Cadı Avı, Cadı Yargılamaları, Eril Yargı, Eril Hukuk, Salem Cadı Mahkemeleri

ABSTRACT
Master's Thesis
Patriarchal Trials: Salem Witch Trials
Yaprak YURTSEVEN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Women Studies
Women Studies Program

In this study, it will be examined that how the sexist and misogynistic views of the patriarchal powers who determine the witch's gender as woman are reflected in the witch trials in general and the Salem witch trials in particular. The questions of how the witch figure is changed and transformed from Ancient Greece to Rome, to the Early Christianity, to the Middle Ages and to the Early Modern Period and of how the status of women was affected during these transformations are very important for this thesis to be grounded. Especially Christianity was a breaking point that changed the thought of witchcraft. With Christianity, witchcraft began to be associated with sin and the devil, and the story of Adam and Eve began to be used for identifying women as sinful, weak, and thus prone to be deceived easily. These changes led patriarchal powers to define women as more open to the influence of the devil and therefore more prone to become witches. This is the most important reason why most people who accused, convicted, and killed in witch hunts in both Europe and Salem, were women.

Another important breaking point is that the witch becomes the object of law when witchcraft is considered as a crime. At this point, it is inevitable that the misogynistic ideas of patriarchal powers, which have increased with the influence of religion, will be reflected in the witch trials. In this study, the Salem witch hunt and witch trials, which differ from the witch hunts and witch trials in Europe with some unique features, will be examined. The aim of this study is to analyze the interrogation and trial processes of people (mostly women) who were

accused of witchcraft in Salem, in line with the misogynistic discourses of patriarchal powers from a feminist perspective.

Keywords: Witchcraft, Witch-hunt, Witch Trials, Patriarchal Judgement, Patriarchal Law, Salem Witch Trials

ATAERKİL YARGILAMALAR: SALEM CADİ MAHKEMELERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

CADILIK VE CADILAR: TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. Antik Yunan ve Roma’da Büyücüler, Cadılar, Tanrıçalar	6
1.2. Erken Hıristiyanlık Dönemi ve Cadılık	22
1.3. Orta Çağ ve Erken Modern Dönem: Avrupa’da Cadı Avı Çağı	28

İKİNCİ BÖLÜM

ATAERKİL İKTİDARLA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA CADILAR

2.1. Bağımsız, Aykırı ve İktidar Sahibi Kadınlar/Cadılar	37
2.2. Melankoli ve Cadılar	44
2.3. İktidarın Gözünde Cadılar: Kadın Düşmanlığı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN DÜŞMANLIĞININ CADİ AVLARI VE YARGILAMALARINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

3.1. Büynün Hukuk Alanındaki Görünümü ve Dönüşümü	60
3.2. İddiacı Sistemden Araştırmacı Sisteme Geçiş: İşkence ve İtiraf	64
3.3. Kilise Mahkemelerinden Seküler Mahkemelere Geçiş	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SALEM CADİ YARGILAMALARININ ERİLLİĞİ

4.1. Salem Cadı Avı ve Yargılamalarının Nedenleri	84
4.1.1. Dinin Rolü: Püritenlik	89
4.1.2. Kadın Düşmanlığı	93
4.2. Eril yargı	95
4.2.1. Yeni İngiltere ve Salem’de Hukuk	100
4.2.1.1. İşkence ve İtiraf	103
4.2.1.2. Görünmeyen Dünya ve Spektral Kanıt	111
4.2.2. Kadın Düşmanlığının Salem Cadı Mahkemeleri’ndeki Görünümü	116
4.3. Modern Dünyanın Doğum Sancıları	121
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	135

GİRİŞ

Cadılık, çok geniş ve çok katmanlı bir araştırma alanı sunmaktadır. Avrupa’da, Ortaçağ’da başlayıp Erken Modern Dönem’de şiddetini artırarak yayılan cadı avları ile 1692’de Massachusetts Körfezi Kolonisi’nin Salem Köyü’nde gerçekleşen cadı avı ve yargılamaları pek çok araştırmaya konu olduğu gibi edebiyattan sanata ve popüler kültüre birçok alandaki cadı imgesini de şekillendirmiştir. Cadılık kavramı özellikle de Hristiyanlık ile beraber daha çok kadınlarla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Cadı avlarının sonunda cadı olduğu gerekçesiyle öldürülen on binlerce insanın çoğunluğunu, kadınlar oluşturmaktadır. Dönemin toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kadınlar (anne olmayan, kocası olmayan, menopoza girmiş, ekonomik bağımsızlığı olan, vb.), bağımsız ve güçlü kadınlar, güzel kadınlar, komşularıyla iyi geçinmeyen kadınlar, yaşlı kadınlar, ebeler, yerli kadınlar ama hep kadınlar cadılık suçlamalarına her zaman daha açık olmuşlardır. Cadının cinsiyetinin kadın olarak kurulması ve bunun cadı yargılamalarındaki yansımasını göstermek tezin temel amaçlarından biridir.

Bilindiği gibi, cadılık çoğu zaman histeri ve çılgınlık gibi kavramlarla bir arada kullanılmaktadır: Avrupa cadı avı çılgınlığı, Salem cadı mahkemeleri histerisi vb. Tabii ki o dönemde yaşanan bu olaylar bu kavramlarla anılmıyorlardı. Biz bugünden o güne baktığımızda cadılıkla bağlantılı olayları bu şekilde tanımlama eğilimindeyiz. Bunun sebebi muhtemelen cadılığı bir batıl inanç, bir safsata olarak görüp cadıların hiç var olmadığına yönelik inanıştır. Ancak bu düşünce cadılık çalışmaları yaparken bizi yanıltabilir. O zamanın insanları cadılığın ve cadıların varlığına inanıyorlardı. Bu nedenle cadılık çalışırken cadılığın o dönemdeki insanların gözünde bir gerçeklik olduğunu akılda tutmak gerekir.

Unutulmaması gereken bir diğer önemli şey ise bugün hala bazı ülkelerde cadılık suçlamasıyla hapse atılan ve öldürülen insanların bulunduğu gerçeğidir. Cadılık ve cadı avlarının geçmişte yaşanıp yok olduğu bir yanılgıdır. Cadı avı bir insan hakları problemi olarak günümüzde de devam etmektedir. Bugün pek çok ülkede cadılık suçlamasına maruz kalan insanların çoğunluğunu yine kadınlar oluşturmaktadır. Örneğin, Temmuz 2020’de Gana’da 90 yaşında bir kadın, Akua

Denteh, cadı olmakla suçlanması ardından dövülerek öldürülmüştür.¹ Akua Denteh olayı münferit bir olay da değildir. Her yıl kadınlar -çoğunlukla Afrika'da, Güneydoğu Asya'da ve Latin Amerika'da- cadılıkla suçlanmakta, eziyete uğramakta ve hatta düzenlenen cadı avlarında öldürülmektedirler. Batıl inançlar ve kadınlara yönelik önyargılar günümüzde de çok güçlüdür ve cadılığın hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmesine yol açmaktadır.

Günümüzde eski çağlardan kalan cadılık ve cadı avı pratikleri sürerken aynı zamanda farklı bağlamda bir cadı avından da söz etmek mümkündür. Adı artık cadı olmayan ancak toplumsal normların dışına çıkmış ve eril iktidarların çıkarları ile ters düşen kimseler yine bu iktidarlar tarafından hedef gösterilerek bir nevi cadı avına maruz kalmaktadırlar. Bu anlamda cadı avları, Ortaçağ'da başlayan ve gelişen cadı avı fenomeninden önce de sonra da var olmuştur; bugün var olmaya devam etmekte ve gelecekte de var olacak gibi görünmektedir. Tarih boyunca düzen bozucu olarak görülen pek çok grup, tıpkı cadılar gibi, hedef gösterilmiş, tutuklanmış, işkence görmüş ve öldürülmüşlerdir. Bugün de kadınların, feministlerin, LGBTİQ+'ların, çevre aktivistlerinin, barış akademisyenlerinin ve daha pek çok muhalefet unsurunun hedef gösterilerek işlerinden edilmelerine, işkence görerek hapsedilmelerine ve hatta öldürülmelerine şahit olmaktadır. Cadılık çalışmalarının bugün bile güncelliğini ve önemini korumasının sebebi budur.

Bu tezin temel amacı cadılık konusunu cadı yargılamaları bağlamında incelemek ve bunu feminist bir perspektiften yargılamaların erilliğine odaklanarak yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda tez boyunca şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır: Büyü, büyücü, cadı gibi kavramlar Antik Yunan ve Roma'dan itibaren nasıl değişip dönüşmüştür? Hristiyanlığın cadılık üzerindeki etkileri neler olmuştur? Modern cadı imgesi ataerkil iktidarlar tarafından nasıl kurulmuştur? Ataerkil iktidarlar ile cadılar arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır ve dönemin kadın düşmanı fikirleri bu ilişkiyi nasıl etkilemiştir? Eril iktidarların içselleştirmiş olduğu kadın düşmanlığı cadı avlarına ve yargılamalarına nasıl yansımıştır? Yargının erilliği Salem'deki sorgulama ve mahkeme süreçlerini nasıl etkilemiştir? Kişisel sorumluluk ve kişisel yargı kavramları Salem cadı yargılamaları için ne ifade etmektedir?

¹ Müller, C. ve Sanderson, S. (10.08.2020). Witch hunts: A global problem in the 21st century. DW. <https://www.dw.com/en/witch-hunts-a-global-problem-in-the-21st-century/a-54495289>, 12.07.2020.

Bu sorular ışığında tezin ilk bölümünde cadılığın kısa bir tarihsel çerçevesi verilmeye çalışılacaktır. Cadılık ve cadı avları Ortaçağ'da bir anda ortaya çıkan bir fenomen değildir. Antik Yunan'dan itibaren karşımıza çıkan büyü ve büyücü kavramları değişip dönüşerek Ortaçağ'daki cadı imgesini oluşturmuştur. Antik Yunan'da büyücü ile Hristiyanlığın kurguladığı cadı figürü iki farklı olgu olsa da benzedikleri noktalar vurgulanmaya değerdir. Antik Yunan'da Ortaçağ'daki anlamıyla bir cadıdan bahsedemesek de özellikle tragedyalar ile Homeros'un destanlarında karşımıza çıkan büyücü ve cadı figürlerini marjinalleştirilerek dışlandığını görmekteyiz. Hristiyanlığın kabulüyle cadılık günah kavramı ve şeytani olan ile birlikte anılmaya başlanmış ve giderek daha çok kadınlarla özdeşleştirilmiştir. Antik Yunan'dan itibaren büyü, büyücülük, cadı ve cadılık gibi kavramların uğradığı kırımların ve sürekliliklerin izini sürmek bu kavramların geçmişteki imgelerden beslenerek gelecek kuşaklara aktarıldığını görebilmek açısından oldukça yol gösterici olacaktır.

İkinci bölümde cadılıkla suçlanan kadınların ataerkil iktidarlarla ilişkilenme biçimlerine değinilecektir. Cadılık davalarındaki yargının erilliğini anlayabilmemiz için bu ilişkilerin analizi önemlidir. Bu bölümde öncelikle kadınların doğurganlığı ve cinselliği üzerinde ataerkil iktidarların kontrol ve denetim kurma çabaları, toplumsal cinsiyet normlarına uymayan ve/ya kamusal alanda görünür olan kadınların ataerkil iktidarlar tarafından nasıl potansiyel cadılar olarak kurgulandığı ve bunun toplumdaki yansımaları üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda cadıların suçlular olarak hukukun nesnesi iken deliller olarak tıbbın nesnesi haline getirilmeleri melankoli ve akıl hastalığı kavramları ile ilişkili olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Son olarak ataerkil iktidarların kadın düşmanı fikirlerinin bu ilişkilenme biçimlerini nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde analiz edilen ataerkil iktidarların kadın düşmanı fikirlerinin cadı yargılamalarındaki görünümüne bakılacaktır. Salem cadı yargılamalarının erilliği dördüncü bölümde detaylı bir şekilde incelenmeden önce hukuki sistemdeki dramatik değişimleri görmek ve bu değişimlerin cadılık üzerindeki etkilerini anlamak oldukça önemlidir. Bu değişim ve dönüşümlerin dönemin cinsiyetçi fikirleri ile harmanlanarak cadı yargılamalarına nasıl yansıdığı Salem cadı yargılamalarına geçiş için bir zemin sağlayacaktır.

Salem cadı yargılamalarının erilliğinin analiz edilmeye çalışılacağı dördüncü ve son bölümde ise Salem'deki cadı avının nedenleri, özellikle de Püritenliğin ve kadın düşmanı görüşlerin yargı süreçlerine nasıl etki ettiği üzerinde durulacaktır. Salem cadı yargılamalarında sıkça karşımıza çıkacak olan işkence ve itiraf ile spektral kanıt irdelenecek ve bunların cadılıkla suçlanan kadınlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Son olarak, Salem cadı avı ve yargılamaları boyunca yargı açısından yapılan pek çok hatanın otoriteler tarafından kabul edilmesine rağmen yaşananların sorumluluğunu üstlenen kimsenin çıkmayışına değinilecektir. Bu anlamda Yargıç Sewall'un Salem'de yaşananların suçunu ve utancını üstlenmesi yeterli olmamasına karşın önemli bir olaydır. Sewall'un özür dilemesi Arendt'in kişisel sorumluluk ve kişisel yargı kavramları bağlamında incelenecektir.

Dünya literatüründe cadı yargılamaları ile ilgili pek çok kaynağa rastlamak mümkün olsa da yargılamaların erilliği üzerine yapılmış detaylı bir çalışma yok gibi görünmektedir. Avrupa'da Ortaçağ ve Erken Modern Dönem'deki cadı avları ile Salem cadı avını toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyen çokça kaynak bulunmaktadır; ancak bu kaynaklar ataerkil zihniyetin kadına bakışı sebebiyle kadınların cadılıkla suçlanmaya daha açık olduğuna dair analizlerden oluşmakta, cadı yargılamalarının erilliğine fazla değinmemektedir. Türkiye literatüründe ise cadı avı ve yargılamaları üzerine kaynaklar oldukça azdır. Haydar Akın'ın bu konuda pek çok eseri bulunmaktadır ancak bu eserler Ortaçağ'da cadılık ve cadı avları üzerinedir, Salem cadı avı çoğunlukla dışarıda bırakılmıştır. Akın, eserlerinde cadının cinsiyetinin kadın olarak kurulduğunu sıklıkla vurgulamış ancak cadı yargılamalarındaki erilliğe fazla değinmemiştir. Fatmagül Berktaş ise cadılığa feminist bir perspektiften bakarak genel olarak cadılığın cinsiyetlendirilmiş bir fenomen oluşunu eleştirmiş, güçlü, korkutucu kadın cadı imgesine odaklanmıştır, ancak yargı süreçlerine fazla değinmemiştir.

Türkiye'de cadılık literatürüne katkı sunan tezler de vardır. Edebiyattaki cadı imgesini inceleyen ve daha çok Ortaçağ Avrupası'ndaki cadı avlarına odaklanan bu tezler cadı yargılamalarına ve mahkemelere çok az değinmiştir. Salem cadı mahkemeleri ilgili bilgi ise neredeyse hiç yoktur. Son olarak, literatüre bakıldığında cadı avı ve yargılamalarına maruz bırakılanların çoğunluğunun kadın olduğu vurgusu hemen hemen her makalede/kitapta belirtilmiş olsa da bunun cadı yargılamalarındaki

yansımalarına değinenler oldukça azdır. Feminist bir perspektiften, Salem cadı avı özelinde cadı yargılamalarının erilliğine odaklanan bu tezin hem Türkiye literatürüne hem de dünya literatürüne bir katkı sağlamasını ummaktayım.

Tezin yazımında karşılaştığım bazı kısıtlılıklar bulunmaktadır. Bunların ilki dil problemidir. Özellikle Ortaçağ ve Erken Modern Dönem’de Avrupa’da gerçekleşen cadı avları ve yargılamalarına değindiğim bölümlerde faydalanmayı istediğim birçok kaynak Almancaydı ve İngilizce çevirileri yoktu. Bu nedenle bu kaynakları teze dahil edemedim. Salem cadı yargılamalarına odaklanmamdaki sebeplerden bir tanesi de (tabii ki Salem’i Avrupa cadı avlarından ayıran kendine has özelliklerinin çalışılmaya değer olması ve yargı süreçlerinin tezim için çok önemli sonuçlar sunmasına ek olarak) mahkeme kayıtları gibi önemli kaynaklara daha rahat ulaşabilmem ve eski İngilizce de olsa dil bariyerini daha rahat aşabilmemdir.

Tezin özellikle de son bölümünün literatür taraması aşamasında çoğunlukla birincil kaynaklardan faydalanmaya çalıştım. Olayları, o dönemde Salem’de yaşamış insanların günlüklerinden faydalanarak aktardım. Günlüklerde, olayların kronolojik sırayla ilerlemesi tezin bu bölümünü yazmamı kolaylaştırdı. Salem’de cadıların sorgulanma ve yargılanma süreçlerinin detaylıca anlatıldığı mahkeme kayıtları ise tezde kullandığım en önemli kaynaklardır diyebilirim. Yine de tezin yazımında karşılaştığım bir diğer kısıtlılık da birincil kaynaklara dairdir. Tarihin çok eski olmasından dolayı belgelerin bozulmuş olma ihtimali her zaman göz önünde tutulmalıdır. Farklı kişiler ve kaynaklar tarafından aktarılan aynı olayların bazı detayları çok hayati olmasa da farklılık gösterebilmektedir. Tarih, isim ve olayları birkaç kaynaktan yararlanarak en doğru şekilde aktarmaya çalıştım.

BİRİNCİ BÖLÜM

CADILIK VE CADILAR: TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. ANTİK YUNAN VE ROMA'DA BÜYÜCÜLER, CADILAR, TANRIÇALAR

Salem cadı avı, üzerine pek çok araştırma yapılmış en büyük cadı avlarından bir tanesidir. Avrupa'da cadı avları azalırken Yeni İngiltere'nin Massachusetts Körfezi Kolonisi'nin Salem Köyü'nde gelişen olaylar bazı belirleyici özellikleri sayesinde Avrupa cadı avlarından ayrılırken birçok yönüyle de ondan etkilenmiştir denilebilir. Cadı avı denilince aklımıza hemen Ortaçağ gelse de cadı avları aslında Ortaçağ'dan Erken Modern Dönem'e geçiş ile başlamış ve büyük bir kısmı bu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca cadı kavramı Ortaçağ'da yeniden tanımlanmış olsa bile cadı avlarından önce de belirli bir grubun (örneğin Yahudiler) hedef alınarak tıpkı cadılar gibi avlandığı ve öldürüldüğü pek çok olay karşımıza çıkmaktadır. Cadı kavramının tanımlarının farklı özelliklere sahip kişilere referans verdiğini aklımızda tutarak cadının izini Antik Yunan'a kadar sürebilmekteyiz.

Her ne kadar cadı kavramı zaman içerisinde değişmiş olsa da bu değişim sürecini incelemek Avrupa'daki ve Salem'deki cadı avlarını anlamamızı kolaylaştıracaktır. Cadı kavramı ile benzer şekilde, Antik Yunan'da modern çağdaki anlamıyla bir hukuk kavramından bahsedemiyor olsak da bu dönemde yargının nasıl kurulduğuna ve nasıl eril olarak kurulduğuna bakmak, cadı kavramı gibi eril yargının da izini sürmek cadı yargılamalarının analizinde yol gösterici olacaktır. Antik Yunan'dan itibaren değişen -ancak varlığını da koruyan- cadı Avrupa'daki ve Salem'deki cadıya ışık tutacaktır. Bu nedenle bu bölümde cadının, Antik Yunan'dan Roma İmparatorluğuna, oradan Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ve Ortaçağ'a uzanan bir tarihsel çerçevesi çıkarılmaya çalışılacaktır.

Antik Yunan'ın çok tanrılı dini altındaki büyücü/cadı, tek tanrılı dinlerin 'cadı'sından farklıdır. Antik Yunan'ın büyücülerini, cadılarını ve tanrıçalarını anlamaya çalışırken, onları bugün bildiğimiz cadı kavramı üzerinden okumaya çalışmak bizi yanıltabilir. Bu nedenle, Antik Yunan'daki cadıları o dönemin bağlamından kopmadan anlamaya çalışmalıyız. Bunu yapabilmek içinse Antik Yunan

dünyasının çoktanrılı dinlerine yakından bakmak ve tek tanrılı dinler ile farklılıklarını görmek faydalı olabilir. Bu noktada tek tanrılı dinler ve Antik Yunan'daki çoktanrıcılık karşılaştırması için Vernant'a başvurabiliriz:

Tanrı bilinebilir değildir; onu sadece tanıyabiliriz ve ancak varlığının mutlaklığında olduğunu bilebiliriz. Tanrı ile dünyanın geri kalanı arasındaki aşılama mesafeyi kapatabilmek için aracılıklara, araçlara ihtiyaç vardır. Kendini yarattıklarına tanıtmak için Tanrı'nın bunlardan bazılarını vahyetmek için seçmesi gerekmiştir. Tektanrıcı bir dinde, iman normalde vahyin bazı biçimlerine göndermede bulunur: Başından beri inanç kökenini doğaüstünün alanından almıştır. Yunan çoktanrıcılığı ise bir vahye dayanmaz; onun hakikatinde ilahi kaynaklı olan ve ilahi olan tarafından bir zorunluluk olarak dayatılan hiçbir şey yoktur. Bağlanma, toplumun adet olarak izlediği pratiğe, ataların insani törelerine, yani nomoi'ye [yasalara] dayanır. Tıpkı dil gibi yaşam tarzı, sofrada adabı, kıyafet, tavır, özel ve kamusal alanda davranış biçimi, kült de bizzat kendi varoluşundan başka bir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymaz: Bunların uygulandıkları zamandan beri başarıyla işliyor oluşları, kendilerinin delili olmuştur. Bunlar, Yunanlıların oldum olası öte dünya ile ilişkilerini nizama sokan tarzlardır. Bunlardan ayrılmak, uzaklaşmak zaten artık tamamıyla kendisi olmamak anlamına gelecektir, tıpkı kendi dilini artık kullanmamak gibi (2015: 11-2).

Vernant'a göre, Antik Yunan dininde doğaüstü ile doğal olan arasında bir ayrım olmadığı gibi dini olanla toplumsal olan arasında da bir ayrım yoktur. Dini olan topluma, aileye, yurttaşlığa dahildir; toplumsal olan da dine etki eder. Bu nedenle Antik Yunan için bir yurttaşlık dininden söz edilebilmektedir (2015: 13). Yunan dininde din adamları, Kilise veya bir kutsal kitap bulunmaz; tanrılara olan inanç çocukluktan itibaren anlatılan mitler ve ritüeller aracılığıyla oluşur (Vernant, 2015: 17-8). Kan dökerek kurban etme yurttaşlık kültürünün bir parçasıdır. Ancak yurttaşlık dinini tamamen benimsemeyen veya ona yabancı kalmış kültürler de bulunmaktadır. En önemli ve baskın olanları Eleusis Gizemleri, Dionysosçuluk ve Orpheusçuluk olarak sayılabilecek bu kültürler Yunan gizemciliğinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Vernant, 2015: 71). Bu kültürler yakından bakıldığında, özellikle de Dionysos kültürünün Hristiyanlığın yarattığı cadılık ile taşıdığı benzerlikler dikkat çekicidir.

Koruyucusu Demeter ve Persephone (Demeter'in kızı) kabul edilen Eleusis gizemleri inançları ve uygulamaları bakımından kent dininden farklı değildir; sadece tamamlayıcı bir konum üstlenmiştir (Vernant, 2015: 73). Ekinlerin ve buğdayın simgesi olan Demeter (Roma mitolojisinde Ceres) toprağın, bereketin ve mevsimlerin tanrıçasıdır (Erhat, 2015: 86). Mahsule ve mevsimlere etki edebilme gücü açısından

bakıldığında Demeter ile modern cadı² arasında bir benzerlik kurulabilse de genellikle Demeter baharı ve bereketi getiren, mahsulü büyüten bir tanrıçadır; cadı ise mahsulü öldürmesi ve fırtınalar getirmesi sebebiyle suçlanır. Özellikle Demeter'in anneliğine yapılan vurgu, cadıların bebekleri öldürmesi veya çocukları yemesi gibi hikayelerle bir tezat oluşturmaktadır. Tanrıça Demeter ile kıyaslandığında cadı figürünün Hristiyanlıkta olumsuz bir anlam taşıdığı söylenebilir. Cadının -tıpkı Tanrıça Demeter gibi- doğaya, toprağın verimliliğine hükmedebilme gücü vardır, ancak bu gücün kötücül bir şekilde kullanılması söz konusudur.

Ölümlere hükmeden yeraltı tanrısı Hades'in Persephone'yi yeraltına kaçırmayı ve 'aşk büyüsiyle' (Erhat, 2015: 87) onu eşi yaparak yeraltında tutması hikayesindeki Hades ve Persephone ilişkisi Ortaçağ'daki şeytan-cadı ilişkisine benzetilebilir. Şeytan ve cadı arasındaki hiyerarşik ilişki Hades ve Demeter arasında da kurulmuştur. Tanrıça Hades'in dileğini gerçekleştirmek için oradadır, tıpkı cadının Şeytan'ın hizmetkârı olması gibi. Ancak Demeter farkında olmadan, büyü altında bu ilişkiye girerken, kötücül modern cadı figürü genellikle Şeytan'la bilinçli bir anlaşma yapan ve onunla kendi isteği ile cinsel ilişkiye giren kadınlar olarak düşünülmektedir. Kadınların bilerek değil de kandırıldıkları için şeytanla anlaşma yaptıkları inancının yayıldığı dönemdeki cadı figürü ise tıpkı Demeter gibi iradesi dışında şeytanın hizmetkârı olmaktadır. Bu görüş kadını bir suçlu olmaktan çıkarsa da kandırılmaya açık zayıf bir figür olarak yeniden kurar.

Modern cadı ve cadılık pratikleri, normdan sapma olarak görülebilecek Dionysos kültü ile pek çok açıdan benzeşmektedir. Dionysosçuluk, Eleusis Gizemleri'nin aksine, kent dinine karşı olan ve onu aşan bir dindir (Vernant, 2015: 78). Erhat'ın belirttiği gibi, Dionysos bir doğa tanrısıdır; ormanlarda, dağlarda hayvanlar ve yaratıklarla yaşar. Topraktan çıkan ve insanları etkileyen bitkilerin simgesidir. Dionysos'un sahip olduğu asıl güç doğanın kendisi değil, insanı doğanın sırlarına ulaştıran büyülü bir güçtür. İnsan için bu güce ulaşmak ("mainomai" ve "enthousiasmos") tanrılaşmak anlamına gelir. Dionysos'a göre de bu güce ulaşmanın yolu şarap ve sarhoşluktur. Dionysosçuluğun etkili ve güçlü bir din olmasının sebebi tek bir tanrının gücü yerine kolektif bir güce bağlı olmasından kaynaklanır (Erhat,

² Modern cadı ile kastedilen Hristiyanlık ile birlikte dönüşen ve genellikle kadınlara atfedilen tek tanrılı dinlerin 'kurguladığı' cadıdır.

2015: 97). Modern cadı da norm olan Hristiyan dininin karşısında konumlandırılır. Cadılar da Dionysos gibi doğa alanına aittirler, ormanlarda yaşarlar ve hayvan formunda iblisleri vardır. Dionysos'un simgelediği bitkiler cadıların sahip oldukları bir güçtür; bitkileri kullanarak yaptıkları büyülerle insanları hasta veya iyi edebilir, istedikleri kişiyi kendilerine aşık edebilir, mahsulü yok edebilirler. Cadıların Sabbat'ı olarak bilinen cadı ayinlerinde buluşup, Şeytan'la ilişkiye girdikleri ve *orji*'ler düzenledikleri söylenen cadılar kolektif bir güce sahiptirler. Dionysos şenliklerinde olduğu gibi cadı ayinlerinde de 'kendinden geçme' teması göze çarpar. Cadılar da doğanın sırlarına vakıf gibi görülmektedirler ve şeytanileştirilmelerinin bir sebebi de budur.

Euripides'in *Bakkhalar*'ında şarap tanrısı Dionysos'un, aynı zamanda bir kâhin de olduğu söylenir. "*Bu tanrı bedenimize girince aklımızı başımızdan alır ve bize geleceği söyler*" (2016: 16). Euripides'in aynı tragedyasında Pentheus, Dionysos dinini yaymaya gelmiş olan insan kılığına girmiş Dionysos'a cümbüşleri gece mi yoksa gündüz mü kutladıklarını sorar. Dionysos, karanlığın ibadet için daha uygun olduğunu bu yüzden geceleri kutladıklarını söyler. Bunun üzerine Pentheus karanlığın kadınları baştan çıkarmaya daha elverişli olduğunu söyler (Euripides, 2016: 24). Bu diyalogdan, Dionysos ayinleri ile zayıf oldukları için şeytanın etkisine daha açık olduğu düşünülen kadınların yani cadıların ayinlerini (Cadıların Sabbat ayinleri) gece yarısından sonra belli bir saatte (witching hours) yapmaları arasında bir benzerlik kurulabilir.

Dionysos'un Mainadlarla ilişkisi ile Hristiyanlığın yarattığı Şeytan-cadı ilişkisi arasında da benzerlikler görmek mümkündür. Vernant, Dionysos için şöyle der:

(...) Dahası tanrıları insanlardan, insanları hayvanlardan ayıran uzaklığı kaldırır. Onun ayininde Maenadlar çıldırmış bir ruh haliyle kendinden geçmenin cinnetine kapıldıklarında tanrı onlara sahip olur, içlerine yerleşerek boyunduruğu altına alır ve onları keyfince idare eder. Yaratılmış insan hezeyan ve coşku halinde tanrıyı oynarken tanrı da inananların içinde insanı oynar (2015: 79).

Euripides'in *Bakkhalar*'ında, Maenadlar/Bakkhalar yüksek dağların başında Dionysos'un adını bağırarak ayin yaparlar, hayvanların derilerini yüzerler, evlerden çocukları kaçırmalar (2016: 35), Maenadlardan biri olan Agaue, Dionysos'un etkisi altında olduğundan onları yakalamaya gelen "*Bakkha avcısı*" (2016: 48) oğlu Pentheus'u tanıyamaz ve onu parçalayarak öldürür (2016: 51). Cadılara atfedilen

çocuk kaçıрма, Şeytan’a tapma ayinleri Maenadların Dionysos ayinleri ile paralellikler göstermektedir. Bakkha avcısı tanımlaması ise cadı avcısının belki de en eski örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Bu örneklerden de görebileceğimiz gibi Antik Yunan’daki kültlerde, özellikle de Dionysos kültüründe, Hristiyanlığın yarattığı modern cadı figürü ile benzerlikler gösteren karakterlere rastlayabiliyoruz. Cadı ve şeytan ilişkisine benzer ilişkileri tanrılar ve tanrıçalar ile onların insanlarla ilişkilerinde görebiliyoruz. Bu kültür içerisinde yapılan ayinler ile modern cadıların uyguladıklarına inanılan ayinler arasında benzerlikler bulabiliyoruz. Cadı kavramı farklı dönemler için farklı anlamlar ifade etse de Antik Yunan’da cadı kavramına çok rastlamıyor olsak da bu benzerlikler bize cadının ve cadılığın Hristiyanlık ile ya da Ortaçağ’da bir anda ortaya çıkmadığını gösterdiği için önemlidir. Cadı kavramı gibi büyü kavramı da zaman içerisinde değişmiş ve farklı uygulamalara referans olmuştur. Cadı kavramı ile iç içe olan büyü kavramının da izini sürmek oldukça önemlidir.

Stratton’ın da belirttiği gibi, Antik Yunan’da ötekilik söylemi olarak büyü (magic) yoktu. Bitkilerle iyileştirme veya zehirleyerek zarar verme anlamında kullanılan ve büyü anlamına gelebilecek kelimelerden bir tanesi *pharmakon* (zehir/panzehir, ilaç) idi (2007: 16). *Odysseia*’da, Kirke’nin, konağının çevresinde dolaşan hayvanları “*kötü ilaçlarla*” büyülediği söylenir (X, 213)³. Kirke, Odysseus’un adamlarına ikram ettiği şarabın içerisine “*korkunç ilaçlar*” karıştırarak onları domuza çevirir (X, 234-238). Buna karşılık, Odysseus adamlarını kurtarmak için Kirke’nin konağına giderken yolda karşılaştığı Hermes ona, Kirke’nin büyüsünden korunması için “*iyi ot*” verir (X, 287). Burada büyü’nün iyisi ile kötüsü arasında bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Stratton, *pharmakon*’un nötr bir kelime olduğunu, cadı veya büyücü gibi kötü anlamlar içeren kelimelerde karşılığını bulamadığını, onların yerine basitçe ‘her türlü ilacın bilgisine sahip olmak’ anlamına geldiğini, yani bir tür *tekhne* (zanaat) olduğunu söyler (2007: 26). *Odysseia*’da yine Kirke’nin cadılara atfedilen bir yetenek olan ‘erkeği erkekliğinden etme’ gücüne de sahip olduğu görülmektedir (X, 296-302).

Antik Yunan’da büyü’nün tanımlarına bakan Ogden, yaşamları süresince ruhlarını bedenlerinden ayırabilen bir grup erkekten oluşan şamanlardan (*shaman*),

³ Roma rakamları bölüm numarasını, sayılar ise satır numaralarını ifade etmektedir. (*Odysseia* Bölüm X, satır 213 gibi)

hastalıkları iyileştiren büyücülerden (*sorcerer/goētes*), lanetli tabletler yapan ve sonraki hayatta ruhun refahını sağlayan efsunculardan (*mage/magoi*), ruhlarla iletişime geçenlerden (*evocator/psuchagōgoi*) ve karınlarında kehanet bildiren iblisler olan kadın/erkek vantriloklardan (*vantriloquist/engastrimuthoi*) bahseder (2002: 5-6). Örneğin, *Odyseia*'da Kirke Odysseus'un yeraltı ülkesine giderek orada kör bir biliciye danışması gerektiğini söyler; bu kör biliciye Persephone tarafından ölümlerden bir bilinç bağışlanmıştı (X, 491-495). Bu kör bilici ölümlerle iletişim kurarak (*evocator*) kehanette bulunmakta, bir tür büyücülük yapmaktadır. Stratton, V. yüzyılın başında ortaya çıkan bu terimlerin (*pharmakon, epaoide, goes, magos*) zamanla İngilizcedeki *magic* (efsun) ve *sorcery* (büyü) ifadeleri gibi tehdit unsuru haline geldiğini, birbirleri ile birleşerek olumsuz çağrışımlar ve kalıp yargılar yarattığını söyler. Bu terimler, zehirleme gibi tehlikeli eylemler için kullanıldıkça, giderek kadın ve yabancılarla birlikte anılmaya başlandıkça ötekilik ve tehdit olarak anlamlandırılmaya başlanmıştır (2007: 26-7).

Tragedyalarda ve komedi oyunlarında kadınlara atfedilen özellikler ile her ne kadar aynı bağlamda ele alınamayacak olsalar da Ortaçağ'da ve Erken Modern Dönem'de cadılara atfedilen özellikler arasında benzerlik kurmak mümkün görünmektedir. Özellikle Aristophanes'in *Kadınlar Savaşı* adlı komedisinde İhtiyarlar korosunun savaşı bitirmek için, barış için, erkeklerle yatmayı bırakan kadınları yakmak üzere ellerinde bir kütük ve ateş dolu bir kazanla sahneye girmesi cadıların yakılmasını hatırlatması anlamında çarpıcıdır:

Koronun Birinci Yarı: Yaşadıkça neler görüyor insan! / Hey gidi dünya, / Kim derdi ki kadınlar, / Evimizde oturan, ekmeğimizi yiyen bu cadılar⁴ / Koca Akropolis'i alacaklar, tanrıçayı ele geçirecekler, / Kapılarını sürgüleyip, kapayacaklar suratımıza

Korobaşı: Haydi, çabuk, Akropolis'e çıkalım, Philurgos! / Ağaç kütüklerini dizelim çepeçevre, / Yakalım başımıza bu işi açan kadınları! / Yakalım topunu birden kendi ellerimizle, / En başta da Lykon'un karısı olacak o kahpeyi! (2016: 328).

Erkekler korusu kadınlardan tanrı düşmanı diye söz ederlerken kadınlar korusu ise erkekleri atalarından kalan hazineyi harcadığı yerine bir şey koymamakla suçlar

⁴ Orijinal metinde *emfanes kakon* olarak geçmektedir. Burada cadı olarak çevrilse de daha çok 'kötülük yapan' gibi bir anlamı vardır. Çeviride cadı kelimesinin tercih edilmesin, kötülük yapan ve cadı kavramlarının bağdaştırıldığı şeklinde yorumlayabileceğimiz gibi bu çeviriye sahnenin, kadınların yakılması ile ilgili olması da yol açmış olabilir diyebiliriz. Bizim için burada önemli olan cadı kelimesi değil sahnenin cadı yakılmaları ile olan benzerliğidir.

(Aristophanes, 2016: 344-5). Kadınlar kent devletine erkek çocuklar vermekte, yani yaratmaktadırlar, savaş yerine barışı, yaşamı savunmaktadırlar ancak erkeklerin hiçbir yaratma gücü olmadığı gibi var olanı da öldürürler. Ortaçağ'da ve Erken Modern Dönem'de doğurtan, iyileştiren ebeleri, şifacıları, kadınları Tanrı'ya ve dine karşı olmakla, yani cadı olmakla, suçlayarak yakan kilise, devlet gibi eril otoritelerin davranışlarının bu tragedyadaki karakterlerle benzerliği ilginçtir. Tragedyadaki kadınlar ise tıpkı cadılar gibi olmamaları gereken yerlerde var oldukları, erkeklerin istediklerini yapmadıkları, onların koydukları kurallara uymadıkları için tanrı düşmanı olmakla suçlanmışlardır.

Ortaçağ ve Erken Modern Dönem cadı imgesi ile benzerlikler gösteren karakterler başka tragedyalarda da görülmektedir. Sophokles'in *Trakhisli Kadınlar* tragedyasında, Herakles'in karısı Deianeira'nın başka bir kıza âşık olan Herakles'i geri kazanmak için büyülu iksire başvurma hikayesi anlatılır. Deianeira, yıllar önce alıp sakladığı Nessos'un kanını Herakles'in bir elbisesine sürer (2014: 23). Niyeti iyi olmasına rağmen Deianeira kocasının ölümüne sebep olur ve kendini öldürür. Herakles acılar içinde kıvranırken şunları söyler: “*Erkek cesaretine sahip olmayan bir dişi, bir kadın, eline silah almadan mahvetti beni*” (2014: 41). Aşağı ve zayıf görülen kadının bir büyü ile kocasının canını alabilmesi, Herakles gibi güçlü bir adamı bile güçsüz bırakabilmesi kadın/cadı karşısında yükselen bir korkuya işaret ediyor olabilir. Bu tragedyada iyi büyü – kötü büyü arasındaki ayrım silikleşmiş gibidir; çünkü Deianeira iyi niyetiyle büyüye başvurmasına rağmen sonuç felaket olmuştur; niyetin bir önemi yoktur.

Euripides'in *Troyalı Kadınlar* tragedyasında ise Hekabe'nin Helena için şunları söylediği görülür: “*O kadını öldürmen sana ödündür Menelaos! / Ama bakışlarından kaç; yoksa aşkına köle olursun. / Erkeklerin gözünü boyar o, kentleri yok eder, / Evleri yakar kavurur. Büyücülüğü müthiş.*” (2014: 38) Helena'nın büyücülükle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Paris'in annesi Hekabe onu suçlamak ve ölümünü haklı çıkarmak için Helena'yı pek çok felakete sebep olan bir cadı gibi göstermeye çalışır. Helena ise bunu doğrular nitelikte bir savunma yapar: “*(...) Hani, evden gizlice kaçtım ya! / Bir şeytandı gelen, bu ihtiyar kadının oğlu, ama / Yanında ona destek veren tanrıça hiç de zayıf değildi (...)*” (2014: 40). Her ne kadar burada geçen şeytan bildiğimiz şeytan olmasa da Helena yaptığı kötülüğü kötü bir ruha ve

tanrıçanın doğüstü gücüne bağlayarak kendisini savunmaktadır. Bu durum, Ortaçağ'da ve Erken Modern Dönem'de cadılıkla suçlanan kadınların şeytanın etkilerine açık zayıf yaratıklar olduğu kabulüne benzetilebilir. Cadı avları zamanında kadınların, tıpkı Helena gibi, suçlamaları kabul etmekle kalmayıp aynı zamanda kendilerine atfedilen özellikleri içselleştirdikleri de görülmektedir. O dönemde de cadılıkla suçlanan kadınlar savunmalarında şeytanla olan ilişkilerini oldukça detaylı bir şekilde açıklayacaklardır. İlerleyen bölümlerde bu savunmalara ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Ölümçül ilaçların karışımının bilgisine sahip olan ve zalimliğiyle tanınan Hekate ise ilaçları test etmek için bu karışımları yemeklere katıp yabancılara verir. Babasının tahtını onu zehirleyerek elinden almıştır. Artemis tapınağında tanrıçaya yabancılara kurban olarak sunmuştur. Babasının kardeşi Aeetes ile evlendikten sonra Kirke ve Medea (ikisi de Antik Yunan'ın cadı figürleridir) adında iki kızı ve Aigialeus adında da bir oğlu olmuştur (Ogden, 2002: 78). Hekate bir cadı figürü olmasına rağmen zaman zaman Artemis ile özdeşleştirilerek doğum yapan kadınların koruyucusu olarak görülmüştür.⁵ Cadıların doğum ve yaşam üzerinde bir iktidarları olması, Ortaçağ'da ve Erken Modern Dönem'de ebelik yapan kadınların cadı olarak suçlanmasına ve yakılmasına neden olan etkenlerden biridir. Yine, *Troyalı Kadınlar*'da, Aphrodite'nin efsun tanrıçası olarak anıldığı görülmektedir (Euripides, 2014: 41). Tutku ve şehvet ile anılan Aphrodite'nin efsun tanrıçası olması gibi, cadılar da her zaman cinsel şehvet ile anılacaklardır. Kadınların cinsel yönden doyumsuz olmalarının onları şeytanın etkisi altına girmeye müsait hale getirdiği; cadı ayinlerinde şeytanla cinsel ilişkiye girdikleri ve orjilere katıldıkları söylenir. Ayrıca çok güzel kadınlar da güzellikleri ile erkekleri büyüledikleri düşünüldüğünden sıklıkla cadılıkla suçlanmışlardır.

Hem Antik Yunan hem de Roma döneminin eserlerindeki bir figür olan Medea annesi Hekate ve ablası Kirke'den ilaçların gücünü öğrenmiştir, ancak onların aksine bu gücü tehlikedeki yabancılara kurtarmak için kullanmaktadır (Ogden, 2002: 79). Argonautlara altın postu almaları için yardım eder ve onlardan biri olan Jason, Medea ile evleneceğine söz verir. Ancak, daha sonra Jason, Kreon'un kızı Glaucé'e âşık olur ve onunla evlenmeye karar verir. Medea şehirden sürülür ancak Jason, Glaucé ve

⁵ Euripides, & Onay, Y., (2014), *Troyalı Kadınlar*, dipnotlar: 15, s.56.

Kreon'un olduğu binayı kardeşi Kirke'nin bulduğu bir kök ile ateşe verir; sadece Jason kurtulabilir. Bir başka hikâyede de Glauce ile babasının Medea'nın büyüleyerek Glauce'a hediye olarak gönderdiği kıyafetler yüzünden öldükleri anlatılır. Medea o kadar sinirlenir ve kıskanır ki Jason'dan intikam alabilmek için birlikte sahip oldukları çocuklarını öldürmeye çalışır ve oğullarından yalnızca biri kurtulabilir (Ogden, 2002: 79-81). Medea'nın büyü gücü oldukça geniştir: iyileştirebilir, görünüşünü değiştirerek yaşlı bir kadına dönüşebilir, delilik yayabilir ve geri alabilir, yılan ve kuzu görüntüleri oluşturabilir, insanları gençleştirebilir, elementleri, Ay'ı ve yıldızları kontrol edebilir (Ogden, 2002: 82,87).

Antik Yunan'da cadı denince akla ilk gelen isimler Hekate, Kirke ve Medea olsa da daha pek çok kadın, tragedya ve komedilerde resmedilen kadınlardan görüldüğu üzere, ileride cadılara atfedilecek özellikleri taşımaktadır.⁶ Roma'da ise cadılar denince akla ilk gelen isimler Canidia ve Erictho olur. Canidia Horace'ın eserlerinde ruhlarla iletişime geçme (*necromancy*) ve erotik büyü ile, aşk iksiri yapmak için bir oğlan çocuğunu öldürmekle anılmıştır (Ogden, 2002: 115,117). Erictho ise hem Klasik edebiyatın hem de Tesalili (Thessalian) büyücülüğün/cadılığın en korkunç resmedilen cadısıdır. Tesalili cadılar ve Erictho, ritüelleri için vücut parçaları toplar, rahimden fetüs çalarlar ve bunun dışında hayata geri döndürme güçleri vardır (Ogden, 2002: 123-4). Latin şiirinde cadılar daha çok erotik büyü ile uğraşırlar, karayı, denizi ve elementleri kontrol edebilirler, erotik amaçlar için Ay'ı hareket ettirebilir veya kırmızıya döndürebilirler, büyülerini zehirli bitkiler ve insan kemikleri ile yaparlar, şekil değiştirirler (Ogden, 2002: 125).⁷ Roma'da cadıların, Antik Yunan'daki cadı figürleriyle karşılaştırıldığında, giderek daha vahşi ve daha fazla doğauştı güce sahip kişiler olarak resmedildiği görülmektedir. Bu dönüşüm Seneca'nın *Medea*'sında çok açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin bu eserde Medea'nın elementleri, mevsimleri, yıldızları kontrol edebilme gücü çok çarpıcı bir şekilde aktarılır:

(...) yağmurları çağırdım kupkuru bulutlardan / denizleri derinlere sürüüdüm,
Oceanus içine çekti ağır dalgalarını, akıntılarını alt ettiğimde / Yasası karışınca
göklerin zirvesinin / hem güneş görüldü yeryüzünde, hem de yıldızlar, aynı anda,
yasaklanan denize / değdiniz sizler de, ey Ursa Yıldızları, mevsimler de yer

⁶ Yunan edebiyatındaki diğer cadı karakterleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ogden, D., (2002), *Magic, Witchcraft, and Ghosts in the Greek and Roman Worlds: A Sourcebook*, 6. Bölüm: *Witches in Greek Literature*

⁷ Latin edebiyatındaki diğer cadı karakterleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ogden, D., (2002), *Magic, Witchcraft, and Ghosts in the Greek and Roman Worlds: A Sourcebook*, 7. Bölüm: *Witches in Latin Literature*

*değiştirdi sayemde / yaz mevsimi dondurdu toprağı, büyüleriyle / görmek
zorunda kaldı kış hasadını Ceres (755-761)⁸.*

Antik Roma edebiyatında cadıların çok daha vahşi resmedildiğini yine bu eserde Medea'nın kendi kendine konuştuğı pasajdan görmek mümkündür: “*Çok keyifliyim, çok, iyi ki koparmışım kardeşimin kellesini / iyi ki kesmişim kolunu, bacağını, yağma etmişim babamın kutsal krallığını / yaşlı babalarını öldürmeleri için, iyi ki kızlarına silahlar vermişim*” (912-915). Medea'nın bir tür delilik hali içinde olduğunu anlayabileceğimiz bu pasajda ataerkil otoriteyle bir mücadele de görüyoruz. Medea erkek kardeşini öldürüp babasının kutsal krallığını yıkarken aslında eril otoriteleri yıkmış oluyor ve bu mücadelesini büyütebilmek için diğerkadınları da silahlandırıyor ki onlar da kendi hayatlarındaki eril otoriteyi yok edebilsin.

Antik Roma eserlerinde modern cadı ve cadılıkla benzerliklerin var olmaya devam ettiğini görüyoruz. Örneğin, cadı yakma teması Seneca'da da karşımıza çıkmaktadır. Oğullarını öldüren Medea'yı çatıya çıkmış gören Jason şöyle der: “*Biriniz ateş getirsin buraya, kendi alevleriyle tutuşsun, düşsün sonra da*” (995-996). Tanrılara başkaldırma, Latin edebiyatında cadılara atfedilen özelliklerden bir diğereğidir. Yine aynı eserde Creo, Medea'dan, ölümcül otlarıyla birlikte krallığını terk etmesini ve tanrılara başka bir yurttabaskaldırmasını söyler (270-271). Levack, Apuleius'un *The Golden Ass: Metamorphoses (Altın Eşek)* eserinde ise, cadıların gücünü gösteren iki hikâyeye anlatıldığını belirtir. Bunlardan biri, cadı figürü Photis'in baş kahraman Lucius'u bir eşeğe çevirmesi ve Isis'in onu tekrar insana çevirmesinin hikayesidir. İkincisi ise romanın karakterlerinden biri olan Thelyphron'un cadıların kurbanlarının yüzünü kemirdikleri hikayesini anlatmasıdır. Bu roman Erken Modern Dönem'de cadıların gerçekliğine kanıt olarak gösterilecektir (2015: 16). Bu da Antik Yunan ve Roma'daki cadı figürleri ile modern cadı arasında kurduğumuz benzerliklerin bölümün başında da belirtildiğı gibi modern cadıyı anlamamız için gerekli olduğı tezini güçlendirmektedir. Zira eski çağlardaki cadı figürleri Erken Modern Dönem'e kadar taşınmış ve bu dönemdeki cadıların varlığına bir kanıt olarak sunulmuştur.

Antik Yunan ve Roma'da yargının ve hukukun görünümüne bakmak, bu alandaki değişim ve dönüşümleri görmek de cadı yargılamalarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Antik Yunan'da modern yargılama sürecine benzer ilk yargılama

⁸ Seneca, Medea eseri için parantez içindekiler satır numaralarını ifade etmektedir.

Aiskhülos'un *Oresteia Üçlemesi*⁹'nin son oyunu olan *Eumenidler*'de görülmektedir. *Oresteia* üçlemesinin ilk oyunu olan *Agamemnon*, tanrıların yardımını alabilmek için kızı Iphigenia'yı kurban ederek gittiği Troya Savaşı'ndan zafer kazanarak dönen Agamemnon'un karısı Klütaiestra ve karısının aşığı Aigistos tarafından öldürülmesini konu alır. İkinci oyun olan *Adak Sunucular*'da ise, Orestes'in, babası Agamemnon'un öcünü almak için dönerek annesi Klütaiestra'yı öldürmesi anlatılır. Son oyun olan *Eumenidler* ise Athena tarafından kurulan bir mahkemede, eski toprak yasalarını/kan yasalarını temsil eden "kadından yana öç tanrıçaları" Erinnüler'in intikam için takip ettikleri, Apollon'un desteğini arkasına alan Orestes'in yargılanma sürecini anlatır. Orestes'in yargılandığı mahkeme sürecine geçmeden önce birkaç önemli detaya dikkat çekmek gerekmektedir.

Oresteia Üçlemesi'nde eski toprak yasalarından yeni yasalara, yani şehir yasalarına geçiş sürecinin ortaya çıkardığı çatışma ve ikilemlerin¹⁰ yargının eril inşasında oynadığı rolün altını çizmek gerekmektedir. Yargının bu eril dönüşümünü Duva (2015: 32) şöyle açıklar:

Orestes üçlemesinin genel olarak ele aldığı problem, kabile toplumu ile modern devlet arasındaki gerilimin yarattığı çatışmadır. Oyunda; intikam tanrıçaları yahut öç perileri diye adlandırılacak Erinniler (Erinyes) tarafından temsil edilen kadınlık, kabile toplumunun söze dayalı, tutku ve duygularla verilen kararlarını ortaya çıkaran yasaların taşıyıcısı iken, Apollon eril bir kimliğe sahip ve logos ile temsil edilen, bugün modern devletin yazılı yasalarının kaynağı diyebileceğimiz nomos anlayışını geliştiren bir karakter olarak sunulmaktadır.

Eski yasalardan yeni yasalara geçiş süreci yargının eril inşasını da beraberinde getirmiştir. Üçleme boyunca Agamemnon'un kızı Iphigenia'yı öldürmesi Tanrıların isteği olarak görülüp yargılanmazken, Klütaiestra'nın kızının intikamını almak için kocası Agamemnon'u öldürmesi kabul edilemez bir suç olarak görülmektedir. Klütaiestra'nın sözleri, bu iki cinayete olan yaklaşım üzerinden yargının erilliğini ortaya koymaktadır:

Beni yargılıyorsun burada: Sürgün edilmeliymişim, Üstelik yurttaşların nefreti ve halkın lanetiyle... Ama şuradaki adamı hiç suçladığın yok, Kendi kızını

⁹ Aiskhülos. (2010). *Oresteia*. Çev.Yılmaz Onay. İstanbul: Mitos-Boyut.

¹⁰Eski yasadaki yeni yasaya geçiş sürecinin yarattığı gerilim Sophokles'in *Antigone* tragedyasında da oldukça belirgin bir şekilde ortaya konmaktadır. Kreon'un yasaklamasına rağmen kardeşini gömen Antigone, Kreon'un yasasını çiğnemesini, eski yasalara referansla şöyle savunur: "Evet, çünkü Zeus öyle demiyor ve yer altında yaşayan Dike öyle yasalar buyurmadı insanlara. Bir ölümünün emirleri, tanrıların hatasız, yazıya geçirilmemiş, değişmez yasalarından önemli olamaz" (Sophokles, 2014: 18).

pervasızca kurban etmiş olan, (...) Vahşice işlediği cinayete karşı, o, hak etmiyor öyle mi Bu ülkeden sürgün edilmeyi? (Aiskhülos, 2010: 60-1).

Agamemnon'un kızını öldürmesi ile Orestes'in annesini öldürmesi Tanrının isteği iken, Klüteimestra'nın Agamemnon'u öldürmesi Tanrılara karşı gelmek olarak, bir suç olarak görülmektedir. Orestes'i annesini öldürmesi için yüreklendiren Koro Başı şöyle demektedir: "Bu sarayda nihayet akılla ve ölçüyle davrananların dediği olsun. (...) eskiden akıtılmış kanları yeni bir hukukla yıkayın!" (Aiskhülos, 2010: 102). Akıl ve ölçü kavramlarının yeni yasayla bağdaştırıldığını ve aynı kavramların Klüteimestra'nın (kocasını öldürmeye cüret eden) öldürülmesini de haklı çıkarmak için kullanıldıklarını görüyoruz. Bu noktada, XIII. yüzyılda rasyonel yargıya, akla ve ölçüye dayanan yargıya geçişle birlikte işkence gibi uygulamaların ve cadılıkla suçlanan kadınların idamının haklı çıkarıldığını hatırlayabiliriz.

Aynı zamanda Koro Başı, Klüteimestra'ya şunları söylemektedir: "Sana diyorum ki, senin başını yargı değil, halkın lanetleri götürecek, taşlanarak gideceksin sen!" (Aiskhülos, 2010: 67). Buradaki eski yasa-yeni yasa çatışması ile halkın adaleti-yasaların adaleti çatışması tezimiz açısından oldukça önemli görünmektedir. Ortaçağ'da ve Erken Modern Dönem'de meydana gelen cadı avlarının da hukuki bir değişim sürecinde (iddiacı sistemden araştırmacı sisteme geçiş, kilise mahkemelerinden sivil mahkemelere geçiş) ortaya çıkıp şiddetlendiğini ve cadı yargılamalarının bu hukuki dönüşümden etkilendiğini görüyoruz. Salem'de cadılıkla suçlanan kimseler sivil mahkemelerde yargılanmış olsalar bile halkın yargılamalara dahil oluşu ve idamlara etki etmiş olmaları yine bu dönüşüm sürecindeki bocalamaları, eski ve yeni hukuki sistem arasındaki çatışmaları gözler önüne sermektedir.

Oresteia Üçlemesi'nin sonuncusu, *Eumenidler*'e gelindiğinde anne katili olmak ile koca katili olmak arasında bir fark ortaya konuyor. Eumenidler, Orestes'i savunan Apollon'un aksine, kadının kocasını öldürmesinin kendi kanından birini öldürmekle aynı şey olmadığını savunuyorlar (Aiskhülos, 2010: 125). Bunun üzerine Atena yeminli yargıçlardan oluşan bir mahkeme kuruyor. Apollon annenin sadece bir taşıyıcı olduğunu ve çocuğa hayat verenin babanın spermeleri olduğunu iddia ediyor ve Atena'nın babasının başından doğduğunu ve annesi olmadığını hatırlatıyor (Aiskhülos, 2010: 142). Mahkeme, Atena'nın eşitliği bozan oyuyla birlikte Orestes'i aklıyor. Atena'nın, "babasının kızının", erkek akli temsil ettiğini ve erkek aklın yeni

yasayı eril bir şekilde kurduğunu söyleyebiliriz. Eskinin kan yasasından daha adil olması beklenen ve tarafsız yargıçların uyguladığı yeni yasanın o kadar da tarafsız ve adil olmadığı görülmektedir. Yeni yasa, eskinin kana kan yasasını devam ettirmesinin yanı sıra bunu, Duva'nın da altını çizdiği gibi, “*logos* adına ve *logos* yoluyla yaptığını iddia etmektedir” (2015: 39). Görüldüğü gibi, cadı yargılamalarında karşımıza çıkacak olan eril yargının temeli Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır.

Antik Roma'ya bakıldığında ise, Antik Yunan'ın aksine, bir hukuk sisteminden bahsedilebilmektedir. Büyünün ve cadılığın suç olarak tanımlanmasının ve büyü ile uğraşanların cezalandırılmasının artık hukuki bir zemini vardır denebilir. Bu durum Antik Roma edebi eserlerine de yansımış ve bu eserlerde cadılar daha canavarca resmedilmeye başlanmıştır. Gaskill'in belirttiği gibi, bu dönemde otoriteler başlangıçta bilgelerin ruhlarla iletişime geçmesine izin vermiş ancak halkın aşağı tabakasının kin güderek yaptığı ve kargaşaya yol açtığını düşündükleri büyü pratiklerini baskı altına almışlardır. (2010: 27). Büyü kullanımına karşı baskıların artırılması, yukarıda da belirtildiği gibi Roma'da büyüün suç olarak tanımlanması ile sonuçlanmıştır. Büyünün yasaklanmasının yasalardaki karşılığını ise ilk kez Roma'nın erken dönem kanunnamesi olan On İki Levha (*Twelve Tables*) içerisinde bulmaktayız. Bu kanunlar ancak fragmanlar şeklinde kurtarılabilmıştır ve bazı yazarlar aracılığıyla günümüze aktarılmıştır. Pliny'nin aktardığı yasalardan biri kişilerin büyü (*incantation*) ile komşusunun ürünlerini kendi tarlalarına çekmesini yasaklarken diğeri zarar verici şarkıları (*malum carmen*) yasaklar. Bu iki yasadaki görülebileceği gibi kanun büyü kullanımını değil, ‘zarar veren büyü’ kullanımını yasaklamıştır. Suç veya şeytani eylem anlamına gelen *maleficium*, büyü ile giderek daha fazla bağdaştırılır hale gelmiştir, ki ilerleyen tarihlerde eş anlamlılar olarak kullanılacaklardır (Stratton, 2007: 30-33).

Tiberius döneminde büyü suçlamaları diğer ciddi suçlarla birleştirilerek sonu idam veya sürgünle biten yargılamaların bir parçası olmuştur. Astrologlar ve büyücüler hem Tiberius hem de Claudius dönemlerinde İtalya'dan sürülmüşlerdir. (Stratton, 2007: 33-4). Gaskill'in aktardığı üzere Tarihçi Livius, İ.Ö. II. yüzyılda beş bine yakın Romalının ‘büyü ile zehirleme’ (*veneficium*) suçundan idam edildiğini belirtir. İ.Ö. 33 yılında ise Senato tüm büyücü ve sihirbazlara yasaklama getirmiştir. Cadılar ise, Romalılar için, küfür suçu işleyen, öldüren ve doğa ile uğraşan acımasız

ve kanunsuz suçlulara dönüşmüşlerdir. İ.S. III. ve V. yüzyıllara gelindiğinde Roma’da tehdit olarak görülen batıl inancın, geceleri av arayan acuze imgesi ve *maleficium* (zarar verme amacı taşıyan cadılık) kavramı ile iç içe geçtiği ve Hristiyanlık döneminin filozoflarının, rahiplerinin ve kanun koyucularının da böyle bir fikirler bütününden etkilendikleri görülmektedir (2010: 27-9). Bir sonraki bölümde bu kişilerin Erken Hristiyanlık Dönemi’nde cadılık algısını nasıl şekillendirdiğine bakılacaktır.

Bu gelişmeler ışığında, Roma dönemine gelindiğinde büyüye dair görüşlerin gelişerek, önceki dönemlere kıyasla daha net bir anlam ifade etmeye başladığı söylenebilir. Bu netleşmenin hukuki alandaki, yani Roma Hukuku’ndaki, yansımalarını da görmek mümkündür. Rives’in belirttiği üzere, özellikle İ.Ö. I. ve İ.S. I. yüzyıllarda gelişen ve kavramsallaştırılan büyü’nün hukuki alandaki yansımalarının sonucunda, büyü/büyücülük ile herhangi bir bağı olan kişiler, kendilerine yöneltilen ve artık ‘dini sapkınlıkla’ da iç içe geçmiş olan suçlamalardan sorumlu hale gelmişlerdir. Rives, örneğin mahsulün büyülenmesinin eskiden beri suç olmasına rağmen dini sapkınlıkla bağdaştırılmadığını, ancak geç dönem Romalıların büyü ile ilgili yasaları *magi* ve *malefici* ile özdeşleştirdiğini belirtmiştir (2003: 317). Yani, temeli *Lex Cornelia de sicariis (et veneficis)*¹¹ üzerine kurulu olan büyüye dair Roma yasaları, *veneficium* (büyü yoluyla zehirleme) kelimesi ile zarar verici ve tekinsiz/esrarengiz davranışlar olarak ifade edilirken, dini sapkınlığı da içeren *magus* (*Mecusiler, Zerdüşt dinine mensup olan kişiler, ateşe tapanlar*) ve *maleficium* (şeytani büyü) kelimeleri ile ifade edilmeye başlanmıştır (Rives, 2003: 334).

Hukukta büyü’nün kavramsallaştırılmasının zaman içindeki dönüşümünün, Graeco-Roman kültüründeki büyük gelişmelerle de örtüştüğünü belirten Rives, bu gelişmelere iki örnek verir. Birincisi Graeco-Roman kültüründe giderek daha otonom bir söyleme sahip olan dinin ortaya çıkışıdır. Böylece, zarar verici ve tekinsiz olduğu için zaten cezalandırılabilir olan eylemler (*veneficium* gibi) aynı zamanda dini sapkınlığın bir sonucu olarak da düşünölmeye başlanmıştır. Rives’in vurguladığı ikinci gelişme ise Roma dünyasının, Roma tarafından yönetilen bir imparatorluktan Romalıların imparatorluğuna dönüşmesidir. Roman otoriteler kabul edilebilir dini

¹¹ Tje Cornelian Law of Assassins (and Poisoners): İ.Ö. 81’de, L. Cornelius Sulla yönetiminde kabul edilen Roma Yasası. Bölümlerinden bir tanesi öldürme amacıyla zehirli ilaçlar hazırlamak, almak, satmak, bulundurmak veya uygulamak suçu ile ilgilidir (Rives, 2003: 318).

eylemlerin sınırlarını çok uzun zamandır kontrol altına almaya çalışıyor olsalar da bu çaba Roma şehri ya da en azından İtalyan yarımadasıyla sınırlı kalmıştır. Buradaki asıl mesele Romalılar ve Romalı olmayanlar arasındaki sınırları koruyabilme meselesidir. Örneğin Isis’e tapmak *pomerium*¹² içerisinde yasaklanırken, *pomerium* dışında yasak değildi. Ancak yeni bir yasayla birlikte büyücülerle ilgili cezalar dine uygunluk bağlamında tüm Roma İmparatorluğunu kapsayacak şekilde genişletilmiştir (2003: 335).

Rives, hukuktaki bu dönüşümü gösterebilmek için Apuleius’un yargılamasını örnek verir. Lucius Apuleius zengin bir dul olan Aemilia Pudentilla ile evlenir. Aemilia’nın bu evliliği onaylamayan akrabaları, Apuleius’un bir *magus* olduğuna ve bir daha evlenmemeye yemin etmiş olan Aemilia’yı aşk büyüsüyle kandırdığına dair bir hikâye ortaya atarlar. Pudentilla’nın ilk evliliğinden olan oğlu Pontianus’un beklenmedik ölümünü de Apuleius’a yüklemeye çalışırlar. Bunun üzerine Apuleius Sicinus Aemilianus’a (Pudentilla’nın ilk eşinin erkek kardeşi) resmi suçlamada bulunmasını söyler ve resmi suçlama yapılır. Apuleius’un *Lex Cornelia* yasası altında yargılandığını söyleyenler olsa da bu suçlamanın altında yatan gerçekleri saklamaktadır, çünkü *Lex Cornelia* artık sadece *veneficium* ile sınırlı değildir. Apuleius’un “*magus*” olmakla suçlanması da bunun bir göstergesidir. Buna ek olarak, suçlamayı yapan Sicinus Aemilianus (Pudentilla’nın ilk eşinin erkek kardeşi), suçlamayı yöneltirken Apuleius’un “*pek çok şeytani eyleme*” (*maleficia*) başvurduğunu da belirtmiştir. Suçlamada verilen zarardan çok eyleme vurgu yapılması *Lex Cornelia* yasasındaki dönüşümü göstermektedir. Rives, Aemilianus’un Apuleius’u hem *magus* olmakla hem de yeğenini öldürmekle suçlarken iş resmi suçlamaya gelince yeğeninin ölümünü unutup sadece büyücülük suçuna odaklanmasını da bu dönüşümle açıklamaktadır (Rives, 2003: 323-4).

Apuleius, Cladius Maximus’un önünde yargılanır ve kendisini kurtaran bir savunma yapar. Savunmasında şunları sorar: Eğer suçlamayı yapanlar büyücüyü tanrılarla konuşabilen ve inanılmaz gücü sayesinde istediği mucizeyi gerçekleştirebilen biri olarak düşünüyorlarsa, nasıl oluyor da bu güce sahip olduğunu

¹² *Pomerium*, Roma şehri ile Roma tarafından kontrol edilen şehirler arasındaki dini bir sınırdır. Roma şehri bu sınırlar içerisinde var olur ve kutsal kabul edilir. Kaynaklar: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pomerium>, (28.07.2021). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pomerium>, (28.07.2021).

iddia ettikleri bir adamı korkmadan suçlayabiliyorlar? Bir büyücü için ölüm cezası talep ediyorsanız kaçınılmaz felaketten sizi ne/kim koruyabilir? Bu nedenle der Apuleius, bu suçlama tüm bunlara inanan birisinin yapabileceği bir suçlama değildir (Levack, 2015: 10-1). Uzun savunmasının ardından Apuleius yargıcı ikna ederek ölüm cezasından kurtulmuştur.

Rives'in, verdiği Apuleius örneğinin bir boyutu daha vardır ki Salem cadı mahkemeleri ile ilişkisi bağlamında, tezimiz için de önemli bir sonuç ortaya koymaktadır. Rives'e göre, Apuleius'un yargılanmasına bakıldığında, büyü eylemi ile ilgili mahkemede ikili bir süreç işlediği görülmektedir. Yerli halktan biri 'kabul edilemez davranış' olarak nitelendirdiği bir eylem üzerinden suçlamada bulunmuş, yargı yetkilileri ise hem kendi standartlarına göre hem de önceki örneklerle bakarak bu kişinin argümanlarını değerlendirmiştir. Böyle bir mahkeme, kabul edilebilir davranışın sınırlarının tanımlanması ve denetlenmesinde, son karar otoritelerinin gibi görünse de yerli halk ve otoritelerin birlikte çalıştığını göstermektedir. Böylece dini açıdan hangi davranışın kabul edilebilir, hangi davranışın kabul edilemez olduğuna dair, tüm İmparatorlukta uygulanabilecek bir ortak fikir yaratılmış olur (2003: 336). Salem'deki hukuk sistemi Roma'dakinden çok farklı da olsa, cadılık söz konusu olduğunda otoriteler ile yerel halkın birlikte çalıştıklarını, birbirlerinden etkilendiklerini ve birbirlerini beslediklerini Salem mahkemelerinde de göreceğiz. Salem ve Roma hukuk sistemleri açısından çok farklı iki örnek olsa da yargılama sürecindeki bu süreklilik önem taşımaktadır.

Büyünün ve büyü kullanımının ilk kez suç olarak tanımlanarak hukukun konusu haline gelmesi, zarar veren büyü ile iyi büyü arasındaki ayrımın yasalarda içerilmesi ile büyücülerin dini sapkınlar ve tehdit unsuru olarak görülmeye ve bu nedenle sürgün, idam gibi cezaların uygulanmaya başlaması tezimiz için önemli bir dönüm noktasıdır. Antik Yunan ve Roma'daki cadı figürlerinin ve özelliklerinin gelecek çağlardaki cadı figürlerine aktarıldığı gerçeği cadılığın hukuk ve yasalardaki yansımalarının da değişip dönüşerek gelecek çağlara aktarılacağını söylemeyi mümkün hale getirmektedir. Roma'da yaşanan hukuki dönüşüm Avrupa'da ve Salem'de gerçekleşecek olan cadı avı ve yargılamalarının başlangıcıdır diyebiliriz. Antik Yunan'da Aiskhülos'un *Oresteia Üçlemesi*'nde gördüğümüz erkek aklın eril yargıyı ve eril yargının da eril şiddeti doğurduğu ve kurulan bu erkek adaletin de yine

cadı avı ve yargılamalarında karşılaştığımız eril yargıya içkin olduğu söylenebilir. Bir sonraki bölümde bu dönemdeki değişimin etkilerini göreceğimiz Erken Hristiyanlık Dönemi'ne ve modern cadının ortaya çıkışına bakılacaktır.

1.2. ERKEN HİRİSTİYANLIK DÖNEMİ VE CADILIK

Hristiyanlığın erken dönemlerinde cadı algısına bakmadan önce, kadınların konumlarına ve büyüye karşı bakışın nasıl değiştiğine bakmak faydalı olacaktır. Bu dönemde kadınlar iki kutba ayrılmış görünmektedirler: insanların cennetten, ölümün ve acının olduğu dünyaya düşüşünün sebebi olarak gösterilen Havva ve kurtarıcı Bakire Meryem. Miller'a göre, insanlığın düşüşüne sebep olan Havva hikayesi erken dönem Hristiyan teologların 'insanın günahkarlığı' üzerine eğilmelerinin ve Havva'nın kızları olarak görülen kadınları ikincilleştirerek erkekten aşağı bir konuma yerleştirmelerinin zeminini oluşturmuştur. II. yüzyılın başlarında, Meryem, Havva'nın karşıtı olarak ortaya çıkmış ve Havva teolojik itaatsizliğin simgesi iken Meryem itaatin simgesi haline gelmiştir (2005: 289, 292). Günahkarlığı ve itaatsizliğiyle Havva, gelecek cadı figürünün bir habercisi gibidir.

Sevillalı Isidor ve Aziz Augustinus Erken Hristiyanlık Dönemi'nin en etkili isimlerindendir. Bu dönemde toplumun kadına bakış açısını anlayabilmek için bu isimlerin eserlerine göz atılabilir. Örneğin, Augustinus, cennetten kovulma hikayesini şöyle yorumlar: Yılan önce zayıf olanı, yani kadını kandırmıştır. Erkek yılanın sözlerine kulak asmış veya ona kanmış değildir, ancak kadının hatasına çekilmiş olabilir. Erkek kadının kandırıldığı şekilde kandırılmamış olsa da ikisi de günah işlemiş sayılırlar (Book XIV, Chap.11). Augustinus, yasak elmayı yedikleri için hem Havva hem de Adem'i günahkâr olarak nitelendirse bile yılanın sözlerine ilk kanan ve Adem'i de elmayı yemeye iten, yani ilk günahı işleyen Havva'dır, kadındır.

Sevillalı Isidor'un *The Etymologies (Etymologiae)* adlı kitabında belirttiğine göre ise, kadınlar kocalarının koruması altındadırlar, çünkü kafalarının karışık olmasından dolayı sürekli aldanırlar. Bu nedenle erkek otorite tarafından baskılanmaları gerekir. Bu nedendir ki eski uygarlıklar olgun bir yaşta olsalar bile evlenmemiş kadınların himaye altında olmalarını istemiştir (2006: 212)¹³. Buradan da

¹³ Isidor, *The Etymologies*, Kitap IX, vii.

anlaşılacağı üzere evlenmemiş veya yalnız yaşayan kadınlar bir tehdit ve tehlike unsuru olarak görülmektedir. Cadıların da genellikle toplumdan soyutlanmış, yerleşim yerlerinden uzakta, ormanlarda, dağlarda yaşayan ve erkeklerin korumasına ihtiyaç duymayan kadınlar olarak tasvir edildiğini biliyoruz. Bu bağlamda Isidor'un, kadınların konumu ile ilgili söylediklerinden yola çıkarak Erken Hristiyanlıkta kadından beklenen erkeğe bağımlı olma halinin dışında kalan kadınların cadılıkla suçlanmalarının daha kolay olacağını söyleyebiliriz.

Hristiyanlık ile birlikte kadın ve erkek arasındaki ayrımın, kadının zayıf olduğu ve erkeğe bağımlı olması gerektiği inancının sıklıkla vurgulanmaya başladığını görüyoruz. Hristiyanlık ile büyüye ve büyücüye bakışın da değiştiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde, halk arasında yaygın olarak kullanılan büyüün dini otoritelerce kontrol altına alınmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu iki alandaki değişimler, yani hem kadınların aşağı sayılan konumuna olan vurgu hem de büyü kullanımının giderek sapkınlıkla bağdaştırılacak olması, Hristiyan normlarına uymayan kadınların giderek daha çok kötücül büyü kullanımıyla anılmalarının ve nihayetinde cadılar olarak yakılmalarının zeminini oluşturmuştur.

Bu dönemde kadın ve erkek arasındaki erkeği üstün tutan hiyerarşik ayrım beden-akıl/ruh ikiliği üzerinden de pekiştirilmiştir. Akıl/ruhu bedenden üstün tutan erkek egemen görüş akıl erkekle bedeni de kadınla özdeşleştirmektedir. Augustinus da beden-ruh ikiliğinden yola çıkarak bedensel hazlar için yaşamak ile ruhsal bir yaşam arasında ayrım yapar ve ilkini kesinlikle şeytani bir durum olarak değerlendirir. Şeytani olan, bu yaşam tarzının kendisidir, bedenin kendisi değil. Bedensel hazlar içinde yaşamak zina, şehvet, putperestlik, kin, öfke, kıskançlık, kavga, fitne, Hristiyan dinine aykırılık (*heresies*), cinayet, sarhoşluk gibi şeylerin yanı sıra cadılığı da kapsamaktadır. Bunları yapanlar Tanrı'nın krallığına ulaşamayacaklardır (Book XIV, Chap.2). Kadın ve erkek arasında hiyerarşi kurarak kadını erkeğe bağımlı kılan söylemin yanı sıra bedensel hazlar vurgusunun da Hristiyanlık ile arttığı görülmektedir. Bu dönemin zihniyetine göre zayıf ve kandırılmaya açık olanlar nasıl ki kadınlarsa bedensel hazların peşine düşenler de yine daha çok kadınlar olmuştur. Kadınların cinsel olarak doyumsuz oldukları inancı, şeytan ile cinsel ilişkiye girdikleri gibi bir fikrin yayılmasının ve cadı olarak suçlanmalarının da sebeplerinden biri olacaktır.

Kadınların bedensel hazlar ile anılması *The Etymologies*'de Isidor'un üç ihtirası temsil eden yılan saçlı üç kadından (*Furies*) bahsettiği *Kafirler* başlıklı bölümde de görülmektedir. Bu kadınlar insan ruhuna zarar verir ve kişiyi yanlış yapması için kışkırtır. Bahsedilen üç ihtiras intikam arzulayan Öfke, zenginlik dileyen Arzu ve haz peşinde koşan Şehvettir (2006: 189)¹⁴. Zayıf ve kandırılmaya açık olarak resmedilen kadınlar aynı zamanda kaçınılması gereken öfke, arzu ve şehvetin de kaynağıdır. Zayıflıkları sebebiyle, kaçınılması gereken bu duyguların esiri olduklarının düşünüldüğü söylenebilir. Kadın Hristiyan normlarına uygun bir yaşam sürse bile bedensel hazların ve ihtirasların kaynağı olarak her zaman bir tehdit unsurudur.¹⁵

Bu dönemde büyü ve büyücüye bakışı görebilmek için yine Aziz Augustinus'un yazdıklarına bakılabilir. Hristiyan din biliminin kurucusu sayılan Aziz Augustinus, *City of God* kitabının pek çok bölümünde pagan ritüelleri ile büyüün yanlış olduğunun ve suç sayıldığının altını çizer.¹⁶ Ona göre, şeytan bir melek gibi görünmediği sürece insanları kandırabilmesinin imkânı yoktur (Book II, Chap.26). Büyü sanatının bir suç olduğunu ve iblislerin (*demons*) bu tür suçları sevdiğini söyler; büyüü zarar verme sanatı olarak tanımlar (Book XIII, Chap. 18). Büyünün kendilerine tapılan tanrıların işi olsaydı yasalarla katı bir şekilde cezalandırılmayacağını ve hiç şüphesiz insan ırkı için zararlı olduğunu belirtir. Ona göre büyü sanatı, kötü ruhların yardımına bağlıdır ve Tanrı'ya saygısızlıktır (Book XIII, Chap. 19). Hem Augustinus'a hem de Isidor'a baktığımızda kadınların zayıf ve bu nedenle kötü olanın/şeytanın kandırmalarına açık oldukları görüşü baskındır. Kadınların kötücül oldukları, bilerek ve isteyerek şeytanın hizmetkarı olmayı kabul ettikleri fikirleri henüz söz konusu değildir. Yani, Erken Hristiyanlık'ta cadı figürünün bir cinsiyeti yoktur. Şeytan bir melek gibi görünerek herkesi kandırabilir. Oysa Ortaçağ'da bunun değişmeye başladığını ve cadının kadın olduğuna dair daha açık önermeler göreceğiz.

¹⁴ Isidor, *The Etymologies*, Kitap XIII, xi.

¹⁵ Yine kafirlerin sıralandığı aynı bölümde cadıların (*lamia*) da çocukları avlayıp onları parçaladıkları söylenir (Isidor, 2006: 90).

¹⁶ St. Augustine, *City of God*: 2. Kitap: 25. Bölüm – soothsaying, 26. Bölüm – müstehcen ritüeller; 4. Kitap: 29. Bölüm – Augury; 7. Kitap: 35. Bölüm – hydromancy; 8. Kitap: 16. Bölüm – divinations of augur, soothsayers, and prophets, revelations of dream, 18. Bölüm – büyücülerin mucizeleri, 19. Bölüm – büyücülük suçu (crime of sorcery) 23. Bölüm – Mısır'ın batıl inançları; 10. Kitap: 9. Bölüm – magic, necromancy, theurgy; 18. Kitap: 18. Bölüm – transformation.

Erken Hristiyanlık'ta, pagan ritüellerinin, büyü ve büyücülüğün Tanrı'yı reddetmek anlamına geldiği sıklıkla vurgulanarak eskiye ait geleneklerden kurtulma çabası görülmektedir. Bu amaçla bu dönem eserlerinde paganlardan ve ritüellerinden uzun uzun, en ince detayına kadar bahsedildiği görülmektedir. Augustinus gibi Isidor da paganları ve sürdürdükleri ritüelleri detaylıca aktarmış ve bunların yanlışlığını vurgulamıştır. Isidor'un heretikleri ve büyücüleri anlattığı *The Etymologies* kitabı Ortaçağ boyunca en çok kullanılan kitaplardan biri olmuştur. Bazı heretik grupların taşıdığı özellikler cadılara atfedilen özelliklere, büyücülerin pratikleri cadıların uyguladığı düşünülen pratiklere oldukça benzemektedir. Bu kitabın bir başvuru kitabı olduğu düşünüldüğünde modern cadı imgesinin doğmasında etkili olmuştur diyebiliriz. Örneğin, heretik olarak görülen pek çok gruptan biri büyü disiplini yetenekli olan Simonianlardı; yaratıcının Tanrı değil göksel bir güç olduğuna inanırlardı. Bir başka heretik grup olan Menandrianlar adını bir büyücü olan Menander'den alır; evreni Tanrının değil meleklerin yarattığına inanırlardı (2006: 175)¹⁷. Tıpkı heretik gruplar gibi cadılar da büyü yeteneği olan, Tanrı'yı reddederek şeytanla işbirliği yapmış kimseler olarak kabul edileceklerdir. Hristiyanlık, paganlığı ve paganları ortadan kaldırmaya çalışırken, aslında o geleneği sürdüren kişileri yetenekli büyücülerden günahkâr cadılara dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sürecinde yaratılan cadı figürü giderek, zayıf ve kandırılmaya açık kadın figürü ile bir araya gelecektir.

Isidor'un belirttiğine göre, bazı büyücüler (*magician*) suçlarının büyüklüğünden dolayı maleficus (*kötülük yapan*) olarak adlandırılırdı. Suç sayılan bu büyüler elementleri kontrol etmek, insanların zihinlerini bulandırmak ve zehir olmadan sadece ölümcül büyülerle vahşice öldürmekti. Isidor, yıldızları yorumlama sanatının icrasına sadece İncil'e kadar izin verildiği, İsa'nın doğumundan sonra ise yasaklandığını belirtir. Lanetleme büyülerinden oluşan tılsımların her türlü şeytani meleklerle insanlar arasındaki tehlikeli anlaşmalar sonucu ortaya çıktığından yasaklanır. Hristiyanların bunlardan kaçınması gerekir (2006: 182-3)¹⁸. Görüldüğü gibi iyi ve kötü büyü arasındaki ayrım silikleşmiş ve büyü giderek şeytani olanla iç içe

¹⁷ Isidor, *The Etymologies*, Kitap XIII, v.

¹⁸ Isidor, *The Etymologies*, Kitap XIII, ix.

geçmiş bir pratik olarak algılanmaya başlanmıştır. Büyücü ise artık şeytani olanla anlaşma yapan bir suçluya dönüşmüştür.

Levack'ın da dediği gibi, pek çok eserinde her türlü büyü pratiğini suç sayan Aziz Augustinus, iblislerle iletişime geçerek yapılan kötü büyüün de meleklerle iletişime geçerek yapılan iyi büyüün de şeytani olanla ilişkiye girmek anlamına geldiğini düşünür. XVI. ve XVII. yüzyıllarda, Protestanlar da Augustinus'u takip ederek hem beyaz hem kara büyüü yasaklar ve günah sayarlar. Augustinus'a göre büyü şeytani bir kandırmacadır ve Hristiyanları sahte tanrılara inanmaları için baştan çıkarmayı hedefler. Kandırılanlar, kandırılmış da olsalar putperestlik suçu ile suçlanırlar. 'Şüpheli' olarak değerlendirilen *Canon Episcopi*¹⁹ (Ortaçağ Kilise Hukuku) de Augustinus ile aynı yaklaşımı benimser (2015: 27). *Canon Episcopi*'de, gece saatlerinde Diana ile birlikte bazı hayvanları sürdüklerini, Diana'nın emirlerine uyduklarını ve bazı geceler Diana'nın hizmetine çağrıldıklarını iddia eden bazı kötücül/lanetli kadınlara inananların paganların düştüğü hataya düştüğü söylenir (aktaran Conner, 2012: 182).

Görüldüğü gibi, Erken Hristiyanlıkta cadıların gerçekliğine inanılmamaktadır. Cadı olduğunu veya geceleri hayvanlarla uçmak gibi doğaüstü eylemler gerçekleştirdiğini söyleyenlere inanılmaması gerektiğine dair bir uyarı vardır. Bu dönemde insanların isteyerek değil kandırıldıkları için şeytanın hizmetkârı oldukları inancının yanı sıra cadılığın aslında gerçek olmadığı düşüncesi daha baskındır. *Canon Episcopi*'ye bakıldığında ise cadının kadın olduğu açıkça söylenmiyor olsa da Diana ve onunla birlikte uçan kötücül kimseler kadınlar olarak tasvir edilmiştir. Bu kadınlar kandırılmış olmalarına rağmen günahkardır. Zaten ilk günahı işleyen Havva'nın soyundan geldikleri ve zayıf oldukları için kandırılarak cadılara dönüşmeleri kolaydır. Tüm bu düşünceler ve fikirler zamanla dönüşerek cadının gerçek olduğu ve kadın olduğu inancının yayılmasına yol açacaktır.

¹⁹ XIV. Yüzyılın sonuna kadar Kilise kendisini cadılığı da içeren Pagan batıl inançları ile savaşmaya adanmıştı. *Canon Episcopi* cadıların varlığını reddeden ilk dini (Kiliseye ait) metindir. Bu metin piskoposlara bazı kadınların belirli geceler Paganların Tanrıçası Diana ile uçtukları inancı ile karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiğini söyleyen bir mektup niteliğindedir. *Canon Episcopi*, bunlara inanmanın Tanrı'dan başka bir ilaha inanmak anlamına geleceğini ve bu inancın Pagan dinine ait yanlış inançlardan biri olduğunu belirtir. Rahipler bunun suç olduğunu kendi kiliselerinden insanlara duyurmakla yükümlüdür. <http://www.giornopaganomemoria.it/canonepiscopien.html#>, (4.7.2021).

Conner'a göre, *Canon Episcopi* cadılara inanma ve sözde cadılar ile onlara inananların cezalandırılması üzerine tartışmaları artırmıştır. Bazıları cadıların varlığını tanımanın ve onları yakmanın daha çok zarar getireceğine inansalar da pek çok Hristiyan otorite ve yönetici, bir paganlık örneği olarak cadılığı suç saymış; bu kadınların Diana veya başka bir tanrıçanın değil de şeytanın kandırılmış takipçileri olduğuna inanmışlardır. Bu kadınların yakılması veya idam cezası alması gerektiğini, çünkü cadılık yapmanın şeytanın bir aracı haline gelmek demek olduğunu savunmuşlardır. Bu kişiler sözde cadının şeytana taptığını düşünürler (2012: 182). *Canon Episcopi*, sözde cadıların yakılmasına ve cadılığın bir tanrıçaya duyulan derin saygının değil satanizmin bir göstergesi olduğuna olan inancın yayılmasına hizmet etmiştir (2012: 183). Gaskill'e göre, öncesinde Tanrı ile Şeytan'ı zıt eşitler olarak konumlandıran Manici gelenek yerini evrendeki her şeyin ilahi takdire dayandığı ve bazı yozlaşmış kişilerin Tanrı yerine şeytana tapmaları ile ruhlarının lanetlenmesine yol açtıkları inancı almıştır. Böylece, cadılık ve büyü artık dinden çıkma ve sapkınlıkla ilişkilendirilir hale gelmiştir (2010: 32).

Elliott, birçok dini otoritenin kadınların doğaüstü ile ilişkisi bağlamında şüpheci olduğunu söyler. Bu şüphecilik *Canon Episcopi* ile dillendirilmiş ve yirmi kitaptan oluşan kilise hukuku derlemesi olan *Decretum* 'un yazarı piskopos Burchard (Burchard of Worms) ile pekiştirilmiştir. Burchard, kadınların tanrıça Diana ile birlikte gece uçuşlarına katılma hikayelerini şeytani bir aldatmaca olarak görerek reddeder (aktaran Elliott, 2012: 235). Dönemin önemli kamu otoritelerinden olan Fransız akademisyen Jean Gerson (1363-1429) ve Alman teolog John Nider (1380-1438) yükselen mistik eğilimden kadınları sorumlu tutuyorlardı. Kadın düşmanı olarak tanımlanabilecek olan Gerson ve Nider kadınları fizyolojileri ile tanımlama eğilimindeydiler. Onlara göre, kadının erkeğe göre aşağı olmasının sebebi onun fizyolojisidir. Kadınlar zayıf olduklarından hem iyi hem kötü ruhların etkisine daha açıktırlar (Elliott, 2012: 257). Nider'ın kitabı *Formicarius/The Anthill* cadılara yapılan zulmün/işkencenin metotlarına ışık tutan en eski kitaplardan biridir. Bu kitap ile birlikte *Bullarium Romanum/The Witch Bull of 1484* ve *Maleus Maleficarum/Cadıların Çekici* (1486) cadı işkencelerinin temelini oluşturur.²⁰ 1521'den önce on dört kez, 1576'dan sonra ise on beş kez baskısı yapılan *Maleus*

²⁰ <https://www.sacred-texts.com/pag/twp/twp04.htm>, (23.07.2021).

Maleficarum, başlığında erkek *maleficorum* yerine dişi *maleficarumu* taşımaktadır (Merchant, 1980: 138). Bu da Ortaçağ'a gelindiğinde, cadı olarak suçlanan ve öldürülen erkekler olsa bile, artık cadının cinsiyetinin kadın olduğunu gözler önüne sermektedir.

Erken Hristiyanlık Dönemi'ne baktığımızda büyü, büyücülük ve cadılık artık Tanrı'yı reddetme, şeytana tapma, kötü ruhların yardımını alma gibi daha dini terimler ile anılmaya başlanmıştır. Kadın ve erkek arasındaki ayrıma olan vurgular derinleşmiştir. Kadınlar kandırılmaya açık, zayıf ve erkeğe bağımlı olması gereken kişiler olarak görülmeye başlanmışlardır. Hristiyanların kaçınması gereken bedensel hazlar da yine kadınla özdeşleştirilmiştir. Her türlü kötülüğün kadından kaynaklandığı görüşü ise kaçınılmaz olarak cadılık suçlamalarının kadınlara yönelmesine yol açacaktır. Yukarıda adı geçen kitaplar, özellikle de sıkça başvurulmuş bir kitap olması sebebiyle *Maleus Maleficarum*, cadının cinsiyetini kadın olarak kodlamışlardır. Bu durum hem Avrupa cadı avlarında hem de Salem'deki cadı avı ve yargılama süreçlerinde suçlu bulunanların ve öldürülenlerin çoğunluğunun kadın olmasının sebeplerinden biridir. Erken Hristiyanlık Dönemi'nde büyü ve kadının toplumdaki konumu ile ilgili düşüncelerin giderek daha olumsuz bir çerçevede ele alınması ve şeytani olanla birlikte anılmaya başlaması Ortaçağ'dan Erken Modern Dönem'e uzanan süreçte Avrupa'da korkunç bir cadı avı sürecinin patlak vermesinin temelini oluşturmuştur diyebiliriz.

1.3. ORTA ÇAĞ VE ERKEN MODERN DÖNEM: AVRUPA'DA CADİ AVI ÇAĞI

Pagan pratiklerinden kurtulup Hristiyanlığı yayma politikaları, din adamlarının şeytani güçlerle savaş halinde olduğu söylemlerinin kadın düşmanı argümanlarla da harmanlanarak toplumdaki korkunun tırmandırılması sonucu Ortaçağ ve Erken Modern Dönem hiç görülmemiş bir cadı avına sahne olmuştur. Avrupa cadı avları kadınlar çoğunlukta olmak üzere binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan Kilise ve yönetici sınıfın el ele körüklediği ve gerçekleştirdiği bir kıyım haline gelmiştir. Salem cadı avı ve yargılamaları Avrupa cadı avından pek çok noktada ayrılabilir.

temelinde yatan korku ve düşmanlık aynıdır. Bu nedenle Avrupa cadı avlarının Salem cadı avını anlamlandırabilmedeki rolü oldukça büyüktür.

Öncelikle sormamız gereken soru şudur: Ortaçağ'da kurgulanan cadı kimdir? Bu dönemde cadı figürü nasıl değişmiştir? Campbell, Ortaçağ'da üretilen cadının 'kural yıkıcı', 'sapkın' olarak tanımlanabileceğini söyler. Cadılar Hristiyan Tanrıya tapmazlar, insanlara zarar vermek için büyü gücünü kullanırlar ve erkekleri cinsel açıdan tehdit eder veya onlara zarar verirler. Kurumsallaşmış dinin ve tıbbın normlarına ve ataerkil toplumun dayattığı kadınlık rollerine uymadığı iddia edilen kadınlar cadı olarak etiketlenirler. Engizisyon boyunca cadı olarak etiketlenmiş kişiler genellikle çoğunluğunu kadınların oluşturduğu köylüler, yaşlı kadınlar, yalnız veya bir grupla yaşayan kadınlar, ebelik yapan, şifalı otlarla veya büyülerle insanları iyileştiren kadınlar, eski pagan dinini takip eden veya tek bir Hristiyan Tanrıya değil de pek çok tanrıya ve onlar aracılığıyla doğaya tapan kadın ve erkekler olmuştur (1978: 56-7). Görüldüğü gibi Erken Hristiyanlık Dönemi'nde yükselen sapkınlık ve Tanrıtanımazlık söylemleri Ortaçağ'daki cadı figürü ile bağdaştırılmıştır. Augustinus'un kaçınılması gereken bedensel hazlar vurgusu bu dönemde erkekleri cinsel açıdan tehdit eden ve onlara zarar veren cadı figürüne yansımıştır. Yine Erken Hristiyanlıkta kadınların toplumdaki rollerine ilişkin artan söylemler bu dönemde bu normların dışına çıkan kadınların cadılıkla suçlanmasına yol açmıştır. Kadın düşmanlığının giderek arttığı görülmektedir.

Böylece, Antik Yunan ve Roma'da cadıların güçlerini tanrı ve tanrıçalardan (Hekate ve Diana) aldığına inanılırken Hristiyanlık ile birlikte Antik Yunan ve Roma'dan itibaren gelişen paganlığın ritüellerinden, hazcılığından, ritüellerdeki cinsel eylemlerden kurtulmaya çalışılmıştır. Kilise, seküler yönetici sınıfın²¹ yardımı ile kötücül ve sapkın olarak cadıyı yaratmış, yürüttüğü din değiştirme kampanyası ile diğer tüm dinleri yasadışı ilan etmiştir. Bu şekilde Kilise, IX. yüzyıla kadar gücünü

²¹ Metinde "secular ruling class" olarak geçmektedir. Kilise ile işbirliği yapan bir seküler yönetici sınıf fikri anlamsız görünse de bu dönemde kilise ile krallıklar arasında mutlak otoriteye kimin sahip olacağına dair bir güç savaşı vardır ve yönetimde Hristiyan dinine bağlı olsalar da bu krallıklar seküler krallıklar olarak adlandırılmaktadır. Seküler yönetici sınıf kavramı da bu bağlamda anlaşılmalıdır.

V. yüzyılda Roma İmparatorluğu çöktüğünde Batı'da hiç güçlü devlet bulunmamaktaydı. Roma'da merkezi güce sahip Katolik Kilisesi bu boşluktan yararlanarak Batı'da baskın güç haline gelmiştir. X. Yüzyılda Kilise genişlemeye başlarken seküler krallıklar da güç kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Kilise ve krallıklar arasında bir güç çatışmasında söz edilebilir.

kurmuş ve kurumsallaşmıştır. Kilise'nin bu dönemdeki öğretisi cadılara inanılmaması ve Baba, Oğul, Kutsal Ruh'a olan inancın sağlanmasıdır (Campbell, 1978: 60-3).

Bu dönemde Kilise ve Devlet arasındaki artan karşılıklı bağımlılık özellikle cadı-sapkınlık davalarında gözler önüne serilmekteydi. Dini yargılamalarda, ölüm cezası vermekten kaçınılmakta, varlıklı olanlar ve soylular da ceza almamaktaydı. Ancak, bu durum sadece Kilise yeterince güçlenene kadar sürmüştür. Engizisyon kurumsallaşınca ne sınıf ne de sosyal statü yargılamadan kaçmak için bir sebep olabilmıştır. Kilise Avrupa'nın yönetici sınıfını tamamen tahakküm altına almıştır. Artık Kilisenin belirlediği normdan sapmak ölümle cezalandırılmaktadır (Campbell, 1978: 64). IX. ve XI. yüzyıllarda Kilise cadıların gücünü şeytandan aldıklarını iddia etmeye başlamış; 'cadılara inanmayın' söylemini, 'cadılar gerçek ve bu şeytanın işi' olarak değiştirmiştir. Böylece hem insanlara korku salmış hem de suçlanan kişilerin Kilise tarafından yakalanmasını haklı çıkarmıştır. Pagan tanrıları iblislere dönüştürölüp rahibelerin güçleri şeytana atfedilmiştir. Campbell'in de belirttiği gibi, XI., XII. ve XIII. yüzyıl teologları tanrı ile şeytan arasında yaratılmış olan savaş fikrinden etkilendiler ve bu dönemde 'heretik tarikatlar' fikrinin gelişmesine neden oldular. Artık bireysel olarak heretik olan kişilerden Hristiyan tanrıya inanmayan ve şeytanı tanrı olarak gören heretik gruplar söylemine geçilmiştir (1978: 65-9).

Bu söylem cadıların geceleri toplanarak ayinler yaptığı inancını beslemiştir. Cadı ayinleri çoğunlukla *orji* 'lerin yapıldığı, cadıların şeytanla cinsel ilişkiye girdiği bir ortam olarak tasvir edilmiştir. Böylece cadı ayinleri iyi bir Hristiyan'ın kaçınması gereken hazcılıkla ilişkilendirilmek istenmiştir. Heretik bireyden heretik grup söylemine geçişin pratikteki yansımaları cadı tarikatının varlığına duyulan inancın yayılmasında görmek mümkündür. Cadı tarikatından duyulan korkunun, sadece bu tarikatların hazcılığından kaynaklandığını söylemek eksik olur. Cadı tarikatının varlığına duyulan inanç ve bu inancın yarattığı korku şeytanın ve onun cadı hizmetkarlarının Hristiyanlığı yok etmeyi planladığı inancı ile birlikte okunmalıdır. Özellikle cadının kandırılan bir kadın olduğu düşünölürse tek başına yeterince güçlü ve korkutucu olduğu söylenemez. Ancak şeytanın yönetimi altındaki bir cadı tarikatı toplumda istenen korkuyu yaratabilmiştir.

Luther ile birlikte yükselen Protestanlık ve Protestan Kilisesi de cadıları günah keçisi olarak seçmiş ve onları yakmıştır. Luther, cadıların bir zarar vermemiş olsalar

bile sırf şeytanla işbirliği yapmalarından dolayı yakılmayı hak ettiklerini söyler (aktaran Berktaş, 2018: 74). Calvin ise cadılığı inkâr etmekle İncil'i inkâr etmek arasında bir fark olmadığını söylemiştir. Berktaş'a göre, Reformasyon süreci ile insanlar kendi sorunları için cadıları suçlamaya başlamışlardır. Reformasyon'un bireysel ahlaki mükemmelliğe vurgu yaparak topluluğun rolünü azımsaması ve aynı dönemde eski arazi sisteminin çözülmesi ile birlikte insanlar giderek yalnızlaşmış ve yoksullaşmıştır. Bu insanlar, özellikle dul kadınlar, cadılık suçlamalarının odağı haline gelmişlerdir (2018: 74). Püriten devrim aynı zamanda kadını iyice aile ve ev alanına kapatmıştır. Luther'e göre evlilik kurumu Tanrı tarafından cinselliğin ifadesi için yaratılmıştı, evlilik dışı cinsel ilişki kabul edilemezdi. Kadının kendisine hâkim olmadığını; tanrının, kadının bedenini bir erkekle birlikte olması, çocuk doğurup onu yetiştirmesi için yarattığını söyleyen de yine Luther'dir (aktaran Roper, 1983: 33, 35). Luther, cinsel isteği erkeğe, evliliğe ve çocuğa yönelmeyen kadınları 'doğal olmayan' kadın olarak görür; buna rahibeler de dahildir. Tanrının kadını anne ve eş olarak yarattığını söyleyen Luther kadınların çocuk doğurmaktan bitap düşmesinde veya ölmesinde hiçbir sorun görmez ve bunun onların görevi olduğunu belirtir (aktaran Roper, 1983: 35-7).

Püriten inancı cadıyı bir günah keçisi olarak belirlemiş, cadılığı inkâr etmenin Hristiyanlığa aykırı olduğunu vurgulamış ve cadıları suçlular olarak kurup yakılmalarını haklı çıkarmıştır. Kadını ikincil ve aile içinde kuran, erkeğe bağımlı ve zayıf kimseler olarak gören ve ona katı toplumsal cinsiyet rollerini yükleyen Püritenlikte de cadılık suçlamalarına maruz kalanların çoğunluğunun kadınlar olduğunu söyleyebiliriz. Püritenliğin belirlediği katı toplumsal cinsiyet normlarının dışına çıkan herkes cadı olmakla suçlanma potansiyeline sahiptir ve bu normlar kadınların baskı altına alınması için var olduğundan norm dışına çıkanlar da çoğunlukla kadınlar olacaktır. Böylece, yine açıkça belirtilmese de cadılar ve cadılık cinsiyetlendirilmiş olur.

Toplumda yaratılan ve körüklenen cadı korkusu sonunda cadı avlarına ve yargılamalarına yol açmıştır. Kilise ve engizisyon, şeytanla anlaşma yaparak bunu cinsel ilişki ile mühürleyen; ruhunu şeytana satarak karşılığında büyü gücü kazanan ve böylece iyileştirme, zarar verme, mahsulün büyümesine etki etme, geleceği tahmin etme gibi güçlere sahip olan bir cadı imgesi yaratmış; sonra da cadının sahip olduğu

bu gücü kötücül olarak tanımlayarak cadıları sadece kara büyü için değil her türlü büyü için suçlayıp yargılamaya başlamıştır. Cadılık yargılamaları Ortaçağ'da öyle bir aşamaya gelmiştir ki, dolandırıcılık, soygun, cinayet gibi dini olmayan suçlar da dini mahkemelerde görülmeye, 'bütün cadılar suçludur ve bütün suçlular cadıdır' mantığı ile hareket edilmeye başlanmıştır (Campbell, 1978: 70-2). Cadıların suçlu bulunabilmesi için bir kanıt ihtiyacı duyulduğundan, cadı figürünü kurgulayan otoriteler gereken kanıtı da kurgulamıştır. Bu kanıt, cadı izi veya şeytan izi olarak adlandırılmıştır. Cadıların hayvan formunda iblisleri (*familiar*) olduğuna ve vücutlarında bulunan üçüncü bir meme ucu ile bu hayvanları beslediklerine inanılıyordu. Bu nedenle cadı avcıları suçlanan kadınların bedeninde meme ucuna benzeyen bir çıkıntı arıyorlardı ve her zaman buluyorlardı.

Kadın bedeninin bu şekilde aşağılanması ve cezalandırılması cadı avının sadece bir sonucu değil aynı zamanda nedenlerinden de birisidir. Kadının erkeğe göre daha zayıf olduğu inancı, kadının şehvete ve cinselliğe daha düşkün olduğu kabulü ve Havva'nın insanlığın cennetten düşüşünün sorumlusu olduğu hikayeleri ile güçlenen kadının kandırılmaya ve şeytanın etkilerine daha açık olduğu fikri cadı avı çılgınlığını hazırlayan en önemli faktörlerdendir. Berktaş'ın da belirttiği üzere kadın bedeninin cadılık suçlamalarında oynadığı bir diğer rol ise doğurganlığıdır. Erkekler için bir gizem olan doğumun bilgisine ebe kadınların sahip olması giderek büyüyen bir şüpheye sebep olmuştur. Ebelerin doğumlarda gösterdikleri başarıları şeytanla yaptıkları işbirliği sonucu kazandıkları fikri yayılmaya başlamıştır (2018: 67-8). Kadınların doğurganlığının ve cinselliğinin cadılık suçlamaları ile olan bağlantısına tezin ileriki bölümlerinde daha ayrıntılı değinilecektir.

Avrupa'da 1500'lerde başlayan ve hızla büyüyen cadı avı çılgınlığının bir diğer sebebi de o dönemde Avrupa'daki belirsizlik ve kaos ortamıydı. Bir yandan din reformcuları Katolik inancının sorgulanmasına ve inançlara kuşku duyulmasına yol açarken diğer yandan Almanya, Fransa ve İskoçya'da prenslerin sürekli değişmesi insanlarda bir güvensizlik yaratmıştır. Yerel Pazar ve ticaretin yerini büyük ticaret merkezlerinin alması, güçlü toprak sahiplerinin köylünün toprağına el koyması gibi gelişmeler "mülksüzleşmiş, yersiz yurtsuz yoksul kitleler" ortaya çıkarmıştır. Böyle bir ortam ise günah keçisi icat etmek için oldukça elverişlidir (Berktaş, 2018: 60). Engizisyonun en güçlü olduğu XIV. ve XV. yüzyılda kilise cadıları sırf cadı olmaktan

dolayı suçlamaya başlamışsa da çoktan bir cadı fantezisi oluşmuştur. Bu fantezinin merkezinde ise cadı ayinleri (*witches' Sabbath*) bulunmaktaydı. Cadılar gece yarısı süpürgeleri ve hayvan formundaki iblisleri ile ayine uçuyorlardı. Bu ayinlerde mezardan çıkardıkları veya ebe gibi davranarak doğumlardan çaldıkları ölü bebekleri kurban ediyorlar, çocukları kızartıp yiyorlar, Şeytanın, iblislerin ve cadıların dahil olduğu *orjiler*le ayine devam ediyorlardı. Bir süre sonra, Kilisenin, cadılık yüzünden kötülüğün yayıldığına olan inancı cadılık suçlamasının ölüm cezası ile sonlanmasına zemin hazırladı (Campbell, 1978: 75).

Ortaçağ ve Erken Modern Dönem cadı avı ve yargılamalarına, dönemin kadın düşmanı fikirleri ile ilişkilendirilerek, ikinci ve üçüncü bölümde daha detaylı değinileceğinden bu başlık altında konuya sadece genel hatları ile bir giriş yapılmıştır. Antik Yunan'dan Ortaçağ'a uzanan bir tarihsel çerçeve bize cadı figürünün bir anda ortaya çıkmadığını, çağlar boyunca değişip dönüşerek modern cadı figürüne dönüştüğünü göstermektedir. Hristiyanlık ile birlikte kadınlara yönelik olumsuz söylemlerin artmasıyla modern cadı figürünün ortaya çıkarılması cadının cinsiyetinin kadın olmasını kaçınılmaz kılmıştır. Hristiyan din adamlarının söylemleri ile norm haline gelen kadının toplumdaki yerine dair görüşler kadınların ataerkil toplumla nasıl ilişkilendiklerini anlamamızı gerekli hale getirmiştir. Cadılık, ataerkil iktidarların kadınlara yüklediği tüm günahların cadı avlarına ve infazlara dönüşmesi gibi bir yerden okunabileceği gibi kadınların ataerkil topluma karşı yürüttüğü bir mücadele yöntemi olarak da görülebilir. Bir sonraki bölümde cadının ve cadılığın ataerkil iktidarlara olan ilişkileri incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ATAERKİL İKTİDARLA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA CADILAR

İktidarlar otoritelerini sağlamlaştırmak sürdürülebilirlik için ikili karşıtlıklar kurarlar ve toplumsal, kültürel hayata yayarlar. Böylece, biri diğerini olumsuzlayan bu karşıtların oluşturduğu kavram çiftleri tüm toplum tarafından içselleştirilir ve toplumun her alanını (sosyal, politik, dini, ekonomik, vb.) etkiler. Kadın-erkek, zayıf-güçlü, doğa-kültür, beden-akıl/ruh gibi ikilikler felsefe tarihi boyunca her zaman karşımıza çıkmaktadır.²² Bu ikiliklere vurgu yapan Gaskill, varoluşu anlamak ve onunla başa çıkabilmek için olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenmiş gece ve gündüz, yaşam ve ölüm, iyi ve kötü, insan ve hayvan gibi ikili karşıtlıklar kurduğumuzu ve bu ikili dünyanın düşünce ve algılarımızı etkilediğini söyler. Bu açıdan bakıldığında cadı kavramı “*bize benzemeyen birini, bir idealin zıddını*” ifade eder. Halbuki der Gaskill, cadı da insandır ve bir topluma aittir, bu yüzden ötekileştirilmiş olsa bile aslında ‘biz’den biridir. “*Cadılar duygusal belirsizlik içerir, yaşamla ölüm, geceyle gündüz arasındaki sınırlara yerleşirler*” (2010: 11-2).

Gaskill’in vurguladığı ikiliklere yakından bakacak olursak gece ve gündüz - karanlık ve aydınlık- ikiliğinde cadının gece, karanlık tarafında yer aldığını görürüz. Cadı ayinlerinin geceleri gerçekleştiği düşünüldüğünden, karanlık ve gece kavramlarının cadı figürü ile eşleştirildiği söylenebilir. Karanlık ise genel olarak kötülükle eş tutulur. Dolayısıyla geceleri süpürgelerine binerek cadı ayinlerine uçan kadınlar karanlıkla ve kötülükle anılmaya başlar. Gaskill’in vurguladığı bir diğer ikilik ise yaşam ve ölümdür. Bu ayrım da cadılar ve dolayısıyla kadınlar ölümle bağdaştırılmıştır. Çünkü ataerkil iktidarların kurduğu cadı figürü kötücül büyülerle insanları hasta eder, onların yaşamlarına son verir veya bebekleri öldürür. İleride de göreceğimiz gibi insanları iyileştiren şifacı kadınların, doğum ve yaşam bilgisini elinde bulunduran ebelerin cadılıkla suçlanarak yaşam-ölüm ikiliğinde yaşam tarafından ölümün tarafına geçirilmesi de yine bu iktidarların kurduğu bu ikili düzenin bir sonucudur.

²² Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Lloyd, G. (1996). *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde “Erkek” ve “Kadın”*.

Tarih boyunca ebeler yaşam ve ölüm üzerinde bir iktidar sahipleri zaman içerisinde eril iktidarların müdahaleleriyle cadılıkla veya cahil/eğitimsiz olmakla suçlanarak mesleklerinden uzaklaştırılmışlardır. Şifalı otların bilgisine sahip kadınlar zehirli otların da bilgisine sahip olduklarından, insanları iyileştirebilecekleri gibi hastalandırabilir ve hatta öldürebilirler. Bu nedenle ebeler gibi, şifacılar da zanaatlarını yapmaktan alıkonulmuş, cadılıkla suçlanmışlardır. Aslında hem ebelerin hem de şifacıların yaşamın olduğu kadar ölümün de bilgisine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Eril iktidarlara kapalı olan bu iki bilgi alanı ise iktidar sahipleri için belirsizlik ve dolayısıyla bir korku yaratmaktadır. Cadı olduğu iddia edilen kadınların iktidarlara olan ilişkileri işte bu belirsizlik ve bu belirsizliğin doğurduğu korku üzerinden şekillenmiş ve bu aşamadan sonra kadınların konumları negatif yönde değişmiştir.

Cadı denilince akla genellikle sivri uçlu şapkalar takan, süpürgesiyle ve siyah kedisıyla uçan, ormanın içinde eski bir kulübede yalnız yaşayan, burnunun ucunda kocaman bir beni olan ve kaynayan kazan başında büyü yapan bir kadın figürü gelir. Bu figür zihnimize her zaman kötücüdür. Pamuk prensese zehirli elmayı yediren kötü cadı buna bir örnektir. Diğer yandan popüler kültür kötücül cadı figürünün yanı sıra insanlara yardım eden iyi cadıların da olduğunu göstermektedir. *Genç Cadı Sabrina* adlı dizideki Sabrina ve teyzelerini iyi cadılara örnek verebiliriz. Bu da aslında cadılığın nasıl algılandığının, cadıyı kimin nasıl kurduğuna bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak popüler kültürü bir tarafa bıraktığımızda cadı her ne olursa olsun o bilinmezliğin getirdiği tehdit ve korku unsurunu içinde barındırmaktadır. Örneğin yukarıda betimlenen korkutucu cadı figürünü kötücül olarak algılamamızın sebebi o figürün özellikle çirkinleştirilmiş olmasıdır. Ancak genç, güzel ve cazibeli kadınların da cadı olarak suçlandığı örnekler vardır. Bunun sebebi erkeklere istemedikleri şeyleri yaptırabilmelerinden, aşk büyülerıyla erkekleri kandırabilmelerinden duyulan korkudur.

Tüm bunlar cadılığın aslında ortaya çıktığı toplumun siyasi, kültürel ve dini atmosferinin bir yansıması olduğunu gözler önüne serer. Örneğin, önceki bölümde gördüğümüz gibi, Antik Yunan'da büyü başlangıçta öyle olmasa da giderek kötücül bir anlamı çağrıştırmaya başlamıştır. Roma'ya bakıldığında ise cadıların iyice canavarlaştırılmış olduğu görülür. Cadılık kavramı zaman içerisinde toplumsal değişimlerle birlikte farklılaşıp dönüşmektedir. Ataerkil düzen kendi çıkarları

doğrultusunda kendi cadılık kavramını üretmiştir. Büyü ile uğraşan insanların, dini otoritelerin ve yöneticilerin yerine, onlardan bağımsız hareket ettikleri ve halka bir hizmet sundukları zaman iktidarın otoritesini zayıflattıkları düşünülmüş ve bu nedenle iktidarla sorunlar yaşamaya başlamışlardır.

Toplumun halihazırda içselleştirdiği ikili karşıtlıklara ve 'iktidarın otoritesini sarsan büyücüler' söylemine ek olarak Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla beraber dinin ve din adamlarının kadın düşmanı söylemlerini artırması cadılar ile ataerkil iktidarlar arasındaki ilişkiyi değiştirmeye başlamıştır. Bunun sonucunda ataerkil toplumun toplumsal cinsiyet normlarının dışına çıkan, toplumsal cinsiyet rollerine uymayan kişiler cadı olmakla suçlanmaya başlandığı görülmektedir. Kadın düşmanı fikirler ile körüklenen bu yaklaşım sonucunda cadılıkla suçlanan kişilerin çoğunluğunu kadınların oluşturacağını söyleyebiliriz.

Doğaüstü güce sahip olmak ile cinsiyet arasında bir ilişki olmamasına veya tarihte kadınların erkeklerden daha çok cadılıkla uğraştıklarına dair bir kayıt bulunmamasına rağmen daha fazla kadınların cadılıkla suçlanmasının sebeplerinden biri de Püriten toplumun kadına bakış açısında yatmaktadır. Toplumun kendilerine atfettiği annelik, bakıcılık, ev kadınlığı gibi rollerin dışına çıkmış kadınlar şeytani olarak görülmeye daha müsait olmuşlardır. Püritenlikte kadının zayıf cins olduğu ve Havva'nın soyundan geldiği inancı sebebiyle Şeytan'ın etkisine daha açık olduğu düşünülmektedir.

Bu görüşün yaygınlaşmasının sonucu, günümüzde de farklı şekillerde süren güçlü ve toplumun kendisine atfettiği rolleri sorgulayan kadınlardan (örneğin feministlerden) duyulan rahatsızlıktan ötürü kadının zayıf ve ikincil olduğu düşüncesidir. Tarihte cadılık suçlamasının çoğu zaman toplumsal normlara aykırı bir yaşam süren kadınlara yöneltilmesi, meselenin aslında kadının zayıf cins olmasıyla değil, toplumsal normlara aykırı davranmasıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Cadılıkla suçlanan kadınlar genellikle toplumdan uzak, yalnız yaşayan, evli olmayan, çocuğu olmayan, bir erkeğe ve/ya ataerkil topluma ihtiyaç duymadan yaşayabilen kadınlardır. Ayrıca cadı olduğu söylenen kadınların *orji*'lere katıldığı, çocukları yediği veya onları öldürüp büyülerini için kullandığı, Şeytan'la işbirliği yaptığı gibi söylentiler de cadı figürünün nasıl tek eşliliğe ve üreme amaçlı aileye, anneliğe ve dine karşı olarak kurulduğunu göstermektedir. Yani devlet, kilise, vb. iktidarların, bağımsız

kadınların ataerkil düzeni ve dolayısıyla kendi otoritelerini sarsacakları korkusuyla bu kadınları topluma zararlı kimseler olarak tehlikeli suçlulara dönüştürdüğü söylenebilir. Bu nedenle cadı olduğu iddia edilen kadınların ataerkil iktidarlarla olan ilişkilerini ele almak gerekmektedir. Bu bölümde ataerkil iktidarlarla cadılar arasındaki ilişkiler öncelikle doğurganlık meselesi ile bağlantılı olarak, daha sonra bir hastalık olarak cadılık ve melankoli ilişkisi üzerinden, son olarak da iktidarların kadın düşmanlığının cadı figürünü nasıl kurduğu bağlamında ele alınacaktır.

2.1. BAĞIMSIZ, AYKIRI VE İKTİDAR SAHİBİ KADINLAR/CADILAR

Kadınların doğurganlığı ve cinselliği, toplumsal cinsiyet normlarını alt üst edişleri ve kamusal alanda görünür olmaları, ataerkil düzenin savunucularının tam olarak kavrayamadığı, kavrayamadığı için korku duyduğu, korku duyduğu için de kontrol ve denetim altına almaya çalıştığı durumlardır. Kadınlar başta doğurganlıkları ve cinsellikleri ile bağlantılı olmak üzere, bağımsız ve toplumsal normlara aykırı oldukları her an ve alanda ataerkil iktidarlarla çatışma içerisindedirler. Eski çağlardan beri doğumun, şifalı bitkilerin, vb. olguların bilgisini, yani yaşamın bilgisini ellerinde bulunduran kadınlara bir yandan saygı duyulurken, diğer yandan da onlardan korkulmuştur. Bu durumu günümüzde kadınlara anneler olarak saygı duyulurken aile alanı dışında haklarını talep eden kadınların toplumun düzenini bozdukları gerekçesiyle bir tehdit unsuru olarak görülmesine benzetebiliriz. Bir başka deyişle, kadınlar anneler ve eşler olarak yüceltilirken, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kalmayan ve/ya kamusal alanda muhalif kimliğiyle görünür olan kadınlardan korku duyulur ve bu kadınlar eril iktidar tarafından baskılanmaya çalışılır. Bu bağlamda bağımsız, aykırı ve güç sahibi kadınlar ile ataerkil iktidarlar arasında her zaman bir kontrol ve denetim ilişkisi bulunduğu ve bu ilişkinin kadın düşmanı fikirlerden beslendiği söylenebilir.

İktidarlar her çağda özellikle de doğurganlıkları sebebi ile kadınlar üzerinde kontrol ve denetim kurmaya çalışmışlardır. Doğurganlıkları kadınlara bir dereceye kadar statü sağlarken bir taraftan da erkeklere kapalı kalan bu alan, eril otoriteler için kontrol ve denetim altına alınması gereken bir alan olagelmıştır. Kadınların bu yaratıcı

ancak bilinmeyen yönü onlara bir tür üstünlük sağladığından eski çağlardaki ataerkil toplumlar için hep bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bilinmeyene karşı duyulan bu korku ise çeşitli hikayelerin yayılmasına ve bu hikayelerin gerçekmiş gibi algılanmasına yol açmıştır. Ebelerin cadılıkla suçlanmasını ve/ya çocuk düşmanı cadı figürünün yaratılmasını (çocukları kaçıran, yiyen, öldüren cadılar) bu bağlamda anlamak mümkün görünmektedir. Erkeklerin, ebeleri cadılıkla suçlayıp onları mesleklerinden uzaklaştırmaları, doğum alanına girme ve tehdit unsurunu ortadan kaldırma çabaları olarak da görülebilir. Doğurganlıklarından hiç de bağımsız olmayan cinsellikleri de kadınların birer tehdit unsuru olarak görülmelerinin bir başka sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hristiyanlıkla beraber artan zayıf ve kandırılmaya açık kadın söylemleri, iyi bir Hristiyan'ın kaçınması gereken eylemlere kadınların daha meyilli olduğu ve tıpkı Havva'nın Adem'i kandırması gibi kadının da erkeği yanlış yola çekeceği inancına yol açmıştır. Bu nedenle yüzyıllardır kadının doyumsuz cinselliği bir tehdittir ve kontrol altına alınmalıdır. Bu tehdidin yarattığı korkunun yansımaları da yine cadı figüründe bulmak mümkündür.

Örneğin, Akın'a göre, Hristiyanlık öncesinde, Antik Yunan ve Roma hikayelerine de konu olmuş dişi *Demonlar* ve Diana, Hekate, Empusa, Lamia, Gello gibi tanrıçalar çocuk düşmanı varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk düşmanı dişi varlıkların eski hikayelerde çokça yer tutması kadınların doğurganlığı ile yakından bağlantılıdır. Gello, çocuğu olmadığı için yeni doğan bebekleri çalıp öldürür. Çocukları Hera tarafından kaçırılan Lamia delirip doğurduğu tüm çocukları öldürmeye başlar. Dişi gece *Demonları* hamile kadınlara dadanırlar, doğum sırasında onları rahatsız ederler ve çocuklarını kaçırp öldürürler. Bu dişi varlıklar Hristiyanlığın kabulü ile büyücü, otacı, cadı ve ebe kimliklerine bürünürler. Akın, Ortaçağ'da ebeliğin tamamen kadınların icra ettiği ve erkeklerin dışlandığı bir pratik olması sebebiyle ebe ve şeytan işbirliğinin çocuk ölümlerine sebep olduğu görüşünün yaygınlaştığını belirtir (2002: 158). Ebe, doğumun bilgisine sahip olan tek kişidir ve kadındır. Bu durum ataerkil iktidarların kadınların doğurganlıklarını kontrol ve denetim altına almasını imkânsız kılmaktadır, çünkü bu alana dair bir bilgileri olmadığı için onlara müdahale edilememektedir. Ebelerin mesleklerinden uzaklaştırılarak güçlerinin ellerinden alındığını ve üzerlerinde kontrol ve denetim kurabilmek için cadılara dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz.

Hristiyanlık kendi gücünü sağlamlaştırmak için pagan ilahlarını şeytanlaştırmaktaydı. Örneğin Hristiyanlıkta, Roma ay tanrıçası Diana'nın şeytanın yoldan çıkardığı kadınlara öncülük ettiğine; bu kadınların Diana ile birlikte bazı hayvanlara binip uçtuklarına inanılıyordu. Diana, teolog ve hukukçular tarafından cadı olarak kabul edilen Alman annelik tanrıçası Holda ile de özdeşleştirilmekteydi. Paganlığa dair her şeyin silinmesi çabaları sürerken, Diana anlatısının da yardımıyla, Hristiyan olmadığı için şeytani bir güçle işbirliği içinde olan ve kendi kendisini yönetebilen kadın cadı imgesi oluşmaya başladı. Bu durum tehlikeliydi, çünkü *Malleus Maleficarum*'da açıkça bir kadın tek başına düşünürse kötü düşünür denmekteydi (Gaskill, 2010: 50-1). Yani, kadınlar tek başlarına ve bağımsız olmamalıydı.

Cadılıkla suçlanan kadınların pek çoğu aynı dönemde yaşayan ikincil, zayıf ve cahil olmaları beklenen kadınlardan farklı olarak kamusal alanda belli bir yer edindikleri ve saygı gördükleri, belirli konularda bazı bilgilere sahip oldukları ve/ya erkeklerin dışlandığı bazı alanların bilgisine sahip oldukları için, yani belirli bir iktidar/güç sahibi oldukları için bu suçlamalarla karşılaşmışlardır. Örneğin, ebeler erkeklerin tamamen dışlandığı doğumun/yaşamın bilgisine sahip olduklarından veya şifacı kadınlar insanları iyileştirebilen veya hasta edebilen otların bilgisine sahip olduklarından toplumun hem saygı duyduğu hem de korktuğu kadınlar olarak yıllar boyunca cadılık suçlamalarının tam ortasında olmuşlardır. Bilinmeyene karşı duyulan korku ataerkil iktidarlara bu kadınları kontrol ve denetim altına almaya, onları suçlayarak toplumdaki güçlü konumlarını ellerinden almaya itmiştir. Ebeler erkek doktorlar tarafından cahillikle suçlanmaya, bitkilerin bilgisine sahip kadınlar komşularının başına gelen her türlü felaketin sebebi olarak gösterilmeye başlanmıştır.

Keller, bilimsel yaratıcılığın altında yatan sebebin doğanın sırlarını derinlemesine incelemek için duyulan arzu/dürtü ve doğanın sırlarına erişmekle elde etmeyi umduğumuz kendi ölümlülüğümüzün sırlarına ulaşmak olduğunu söyler. Keller'a göre sır, bir sınır ortaya koyar. Dışarıya kapalı olan kişisel bir şey, sınır çekilmiş ayrı bir bölge, özerk güce sahip bir alan anlamına gelir. Peki, yaşam kimin kimden gizlediği bir sırdır? Keller, yaşamın geleneksel olarak kadınların erkeklerden gizlediği bir sır olduğunu öne sürer. Bunun sebebi olarak da kadınların çocuk doğurma kapasitelerini gösterir. Yani, kadınlar çocuk doğurabildikleri için yaşamın sırrını

ellerinde bulundururlar. Kadınların sırları, tıpkı doğanın sırları gibi, erkeklerle arasına bir sınır çekerek onları dışladığından, erkekler için bir tehdit veya cazibe unsurudur (1990: 178). İşte tam da bu sebeple, ebe kadınlar doğumun bilgisini ellerinde tuttuklarından yaşam üzerinde bir iktidarları vardır ve yine bu yüzden bu alandan tamamen dışlanmış erkekler için bir tehdit ama aynı zamanda bilgiye ulaşma arzusu duyduklarından da bir cazibe unsuru oluştururlar. Bu durumda cadılık suçlamaları, ataerkil iktidarın ikincil ve zayıf olması gereken kadının elinden gücünü alarak tehdit unsurunu ortadan kaldırması ve o alanda kendisini uzman ilan ederek bilgiyi tekeline alabilmesi için bir zemin sağlamıştır.

XVI. yüzyılda İngiltere'deki ebelerin konumuna baktığımızda ise eril iktidarın, yani Kilise'nin, ebeler aracılığıyla kadınların doğurganlığı üzerinde bir kontrol ve denetim mekanizması kurduğunu görüyoruz. Kilisenin ebeliğe müdahalesini farklı bir açıdan görmemizi sağlayan İngiltere örneği oldukça ilgi çekicidir. Evenden'in belirttiği üzere, İngiltere'de 1534 yılından itibaren İngiltere Kilisesi'nin ebelik için lisans verdiği insanların çoğu kadındı. Ebelerin doğum yaptırmak dışında doğum sırasında anne veya bebeğin ölmesi durumunda Anglikan vaftiz töreni gerçekleştirme, tören için anneye kiliseye kadar eşlik etme, kürtaj veya doğurganlığa karar verme, gayri meşru çocukların refahını kimin sağlayacağı gibi konularda mahkemelerde tanıklık yapma görevleri bulunuyordu. Bu nedenlerle ebeler Kilise'nin kişisel ahlak meselelerine karışmasının bir aracı oldukları için Anglikan kilisesine bağlı olmayan kişiler (*nonconformists*) tarafından eleştiriliyorlardı. Bu ebeler sadece Anglikan kadınlardan seçiliyorlardı, ancak farklı etnik ve dini topluluklardan ebeler de yasal olmayan şekillerde ebelik yapıyorlardı (1993: 43-5). Buradan da anlaşılabileceği üzere ebelerin yetkileri sadece doğum anı ile sınırlı değildi. Ahlaki meselelerde de söz yetkisi olan ebelerin büyük bir etkiye ve güce sahip olduğu söylenebilir. Ancak burada ebelerin kamusal alanda büyük bir güce sahip oldukları gerçeğinin yanında bu gücün ataerkil düzene hizmet ettiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Anglikan kilisesine bağlı bu ebeler kadınların doğurganlıklarına müdahalenin bir aracıdır ve belki de bu yüzden Kilise tarafından bu gücü ellerinde bulundurmalarına izin verilmiştir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde ise işlerin ebeler için değişmeye başladığını görüyoruz. Büyük bir gücü elinde tutan ebelere karşı eleştiriler her zaman var olmuş olsa da ataerkil iktidarlar zamanla onları suçlular ve/ya cadılar haline getirmiştir.

Örneğin, *Katolik ebe (popish midwife)* Elizabeth Cellier 1679'da James II'ye komplo kurmaktan ötürü yargılanmış, sonrasında suçsuz bulunmuştur. *Yemek fiçısı komplocusu (meal tub plotter)* olarak anılan Cellier, gravürlerde bir yandan *Katolik suçlu* (Londra'da yerel yönetimlerdeki Protestan devlet memurlarına karşı belli suçlar işleyen Katolikler) olarak diğer yandan da *sapkın ebe* olarak resmedilmiştir (Evenden, 1993: 45-6). Cellier'in ebeliği katolik suçlu olarak anılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bunu, Cellier'in içinden komplo belgeleri çıkmış yemek fiçısının üzerine eğilmiş olarak resmedildiği bir gravürden görmek mümkündür. Komplo ile çocuk doğurtma arasında bağ kurulmuş, Cellier'in çocuk doğurtur gibi bir komplonun doğmasında ebelik yaptığı anlatılmaya çalışılmıştır (Evenden, 1993: 52).

Anglikan kilisesine bağlı olmayanlar, Cellier'in Katolik bir suçlu olmasını ebelik mesleğine bağlamakla kalmamış aynı zamanda ebeliğin meşruluğunu ve gerekliliğini de sorgulamaya açmış, geleneksel ebeliğin batıl inançlara dayalı olduğu fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir cerrahlar ve eczacılar tarafından, kendi 'bilimsel' yeteneklerini desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Yeni kadın ebelerin yerini alacak olan eğitimli erkek ebeler kadın ebeleri cahillikle ve anatomi bilgilerinin eksikliğiyle suçlamışlardır (Evenden, 1993: 55-6). Ann Dally, bu konudaki tepkisini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Uzman olarak doktorların gücü... biliyor izlenimi yaratma, buna bağlı olarak da yargılama gücüydü. Doktorlar yapabildikleri şeyler için değil isimlendirebildikleri, tanımlayabildikleri ve açıklayabildikleri için itibar kazandı*" (aktaran Evenden, 1993: 56). Ebelik bilgisinin el değiştirmesi ebe kadınların meslekte marjinalleştirilmesi ile sonuçlanmıştır.

Görüldüğü gibi ebelik suç ve sapkınlık gibi kavramlarla bağdaştırılmış ve batıl inanca dayalı olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Ebeler cahil olmakla suçlanarak yıllardır icra ettikleri meslek ellerinden alınmaya çalışılmıştır. Eril düzenin kendi çıkarlarına uyan ne ise, otoritesini sağlamlaştırmak için işine yarayan ne ise söylemlerini de ona göre şekillendirdiği görülmektedir. Ataerkil iktidarlar dini otoriteyi sağlamlaştırmak istediğinde ebeleri cadılar olarak kodlayıp onlara karşı bir av başlatırken; bilimin erilliği ebeleri batıl inançlara bağlı, bilimsellikten uzak ve cahil olarak kodlayabiliyor. Burada aynı zamanda Kilisenin dini otoritesinden bilimselliğe bir geçiş olduğunu ve bu geçişte ebelerin de cadılardan batıl inançlı ve bilgisiz kadınlara dönüştüğünü söyleyebiliriz. Değişim ve dönüşümler kadınların toplumdaki

konumlarında olumlu bir dönüşüm yaratmadığı gibi ikincil konumları pekiştirilerek devam ettiriliyor.

Bilimsel dönüşümden kadınların nasıl etkilendiğini Amerika'daki ebeliğin dönüşümü ve Anne Hutchinson örneği üzerinden de görmek mümkündür. Tamulis'e göre, XVII. yüzyılda pek çok kadının (ebeler, aile üyeleri, arkadaşlar) katılımı ile gerçekleştirilen doğumlar kadınların yönettiği ve kontrol ettiği sosyal bir olaydı. Yalnızca cenin ölümü gerçekleştiğinde veya annenin hayatını kurtarmak gerektiğinde bir cerrah çağrılırdı (Tamulis, 2014: 367-8). Ataerkil toplumlarda genellikle bebeğin hayatı kadının hayatından daha önemli sayılırken, ataerkinin dahil olamadığı bu doğum ritüelinde annenin hayatı da oldukça önemliydi. Doğumun bu şekilde, kadınlarla birlikte, kadınlar tarafından gerçekleştiriliyor olması ve sadece ölümcül bir durumda erkek cerrahın veya babanın doğuma dahil ediliyor olması hem kadınların hem de ebelerin yaşam üzerindeki iktidarını bir kez daha göstermektedir.

Kadınların tekelinde olan ebeliğin 'uzman' erkek doktorların kontrolüne geçirilmeye çalışıldığı süreç Amerika'da da yaşanmıştır. İngiltere'de Elizabeth Cellier örneğinde gördüğümüz güç ve iktidar sahibi ebelerin suçlulara dönüştürülme sürecini burada da Anne Hutchinson örneğinde görmekteyiz. 15 çocuk annesi ve deneyimli bir ebe olan Hutchinson, Kiliseye karşı eleştirilerin yükseldiği bir dönemde, Püriten liderlerin bir kısmı arasında endişelere neden olmuştur. Hutchinson'ın doğumun zorlu anlarında kadınlara yardımcı olması onu halk arasında güvenilir biri haline getirmiş, ancak kilise ve devlet onu ahlak kurallarına karşı gelenlerin (*antinomian*) en tehlikelisi ilan etmiştir. Bu dönemde sadece karakteri güçlü kadınlar ebe olabilmektedirler ve onların doğumdaki yargıları asla sorgulanmamaktadır. Hutchinson, doğurma ve doğurtma becerisi sayesinde bir nevi yaratma gücüne sahiptir, doğumdaki kararları sorgulanmamaktadır, kadınların kamusal alanda görünür olmalarının neredeyse imkânsız olduğu bir dönemde kamusal bir figür olarak insanlara rehberlik etmektedir; yani neredeyse bir Tanrı gibidir. Böyle bir güce sahip bir kadın, bir anne ve bir ebe olarak diğer kadınları da bu "tanrısal" güce sahip olduklarına inandırabilirdi. Hutchinson kadınlar için belirlenmiş sınırı geçmişti ve bu nedenle toplum için risk oluşturmaktaydı. Bu nedenle de suçlu bulunmuş ve sürgün edilmiştir (Tamulis, 2014: 373-5).

Ebelerin suçlulara dönüştürülmesi olgusunu aslında çok daha eskide, ebelerin cadı olmakla suçlandıkları dönemde daha çarpıcı bir şekilde görebilmekteyiz. Bilimsel dönüşüm sırasında ebelerin suçlanması, her ne kadar farklı şekillerde olsa da aslında cadılar olarak suçlandıkları o dönemin bir yansıması veya devamı olarak görülebilir. Doğurganlığın kadınları her dönemde potansiyel bir tehdit haline getirdiğini söylemiştik. Berktaş'a göre, adet kanı ve doğumla ilgili şeylerin büyü ve korkutucu olarak görülmesi, ebe kadınların özel güçleri olduğuna inanılmasına, XV. ve XVI. yüzyıllarda ebe kadınların cadı olmasından şüphelenilmesine yol açmıştır. Berktaş şöyle devam eder:

Kilisenin iddiası ebe kadınların veya şifa dağıtan bilge kadınların (wise women) hastalıkları iyi edemeyecekleri değil, tersine bu konudaki başarılarını Şeytan ile yaptıkları işbirliğine borçlu olduklarıydı. Zaten Şeytanla işbirliği yapmak kadının doğasında yok muydu? Kadın denilen zayıf ve aşağı mahlûk başka türlü böyle güçlere sahip olabilir miydi? 14. ve 17. yüzyıllar arasında Avrupa'da tıbbın adım adım erkek egemenliğindeki bir meslek haline geldiği ve doktorların, Kilisenin himayesi altında, uzmanlık diploması olmayanların şifa vermeye kalkışmasını önlemek için kampanya başlattıkları biliniyor. Bu, üniversiteye girme hakkı olmadığı için diploması da olmayan kadınların tıp alanından tümüyle dışlanmaları demekti. Örneğin İngiltere'de 1511 tarihli bir Parlamento Yasası, "şifa verme eyleminde büyü ve cadılık yöntemlerini kullanan" "sıradan" kadınları hedef almaktaydı. Hizmet ettikleri topluluklarda saygın bir yere sahip olan bu kadınlara olumsuz "cadı" sıfatını atfeden, hastalığın Tanrı vergisi olduğunu dolayısıyla sıkı bir dinsel denetime tâbi olmasını isteyen Ortaçağ Kilisesiydi. Doğal olarak kadın şifacı aynı zamanda Kilisenin eril egemenliğine de bir meydan okuma anlamına geliyordu" (2018: 67-8).

Ebeleri cadılıkla suçlamaya kadar varan bu korkunun varlığı onların ataerkil bir toplumda bile ne kadar güçlü ve etkili kişiler olduklarına bir kanıt oluşturmaktadır. Kadını hiçbir şekilde yetkin göremeyen ataerkil iktidar, böyle bir gücü doğaüstü bir durumla, şeytanla işbirliği ile bağdaştırmakta gecikmemiştir. Böylece ebeleri ve genel olarak kadınları dinin karşısında konumlandırarak onlara yönelik düşmanlığı artırmıştır. Zayıf ve erkeğe bağımlı olması gereken, toplum içindeki yeri ev içi olan kadınların aslında hiç de zayıf olmadığının görülmesi başta Kilise olmak üzere pek çok otoriteyi korkutmuş ve ataerkil düzenin bir nevi çatırdamasına yol açmıştır. Bu nedenle kadın ebeler komplo kurmak, cadı olmak gibi çeşitli sebeplerle suçlanarak toplumdan uzaklaştırılmış ve marjinalize edilmiş, böylece 'toplum düzeni' korunmaya çalışılmıştır.

Ebeler gibi kamusal alanda görünür olan güçlü ve bağımsız kadınlara meslek sahibi kadınlar da örnek gösterilebilir. Bu kadınlar XVII. yüzyılda tıpkı ebeler gibi

yaptıkları işlerden uzaklaştırılmış, ticaretten dışlanarak fakirleştirilmeye ve bağımlı hale getirilmeye çalışılmış ve cadılık suçlamalarıyla karşılaşmışlardır. Ancak kadınlar her zaman, hatta en çok baskılandıkları dönemlerde bile erkeklere bağımlı olmayan bir yaşam kurabilmiş, kamusal alanda başarılar elde etmiş, kendi cinselliklerini yaşamış ve toplumsal cinsiyet normlarını altüst etmişlerdir. Sonuç olarak, özellikle de Ortaçağ'da ikincil, erkeğe bağımlı ve pasif gibi gösterilmeye çalışılan kadınların, bu bölümde değinilen kadınlara bakarak, kamusal alanda var olan, halkın güvenini kazanmış, insanları bilgileri ile yönlendiren, meslek sahibi kimseler olduğunu, kendi kararlarını veren özneler olarak var olabildiklerini ve ataerkil sistemle mücadele edebildiklerini söyleyebiliriz. Bu da o dönemdeki bütün kadınların pasif ve sessiz kişiler oldukları önyargısını kırarak ve onları güçlü özneler olarak görmemize zemin hazırlayacaktır.

2.2. MELANKOLİ VE CADILAR

Cadıların ataerkil iktidarlarla ilişkilendirilme biçimlerinden bir tanesi de cadılığın bir hastalık, bir delilik olarak tanımlanmasıdır. Kadınların doğurganlığı ve cinselliği gibi 'akıl hastalığına yatkın' olarak görülmeleri de cadı olarak kodlanmalarında büyük bir rol oynamıştır. Bu bağlamda melankoli kavramına, melankolik kişiliklerin tarih içerisinde nasıl algılandığına ve bu algının nasıl değişip dönüştüğüne bakmak özellikle de cadılık kavramı, cadı algısı ve dönüşümünü akılda tutarak okunduğunda, bize oldukça ilginç veriler sunmaktadır. Cadıların ataerkil iktidarlarla olan ilişkilendirilme biçimlerini incelerken bunların, melankolik kişilerin iktidarlarla olan ilişkilendirilme biçimleri ile olan benzerlikleri ele alınmaya değer gibi görünmektedir. Melankolik kişilerin toplumun düzenini bozdukları ve bu nedenle ötekileştirilerek dışlandıkları bilinmektedir. Melankolik kişiler hem günahkârlar hem akıl hastaları hem de norm dışı kişiler olarak düzen bozucudurlar. Cadılar da, melankolikler gibi, önce günahkâr suçlular sonrasında ise psikolojik sorunları olan zayıf kişiler olarak ama her zaman ataerkil iktidara tehdit oluşturan düzen bozucular olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu bölümde melankolik kişiler ile cadılar, melankoli ve cadılık arasındaki benzerliklerden yola çıkılarak cadıların iktidarla olan ilişkileri akıl hastalığı ve

melankoli bağlamında incelenmeye çalışılacaktır. Cadılığın XVI. yüzyıla gelindiğinde bir akıl hastalığı olarak ele alınmaya başlanması, cadılığın yalnızca cezalandırılması gereken bir suç değil, aynı zamanda tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak da görülmeye başladığını göstermektedir. Zaman içerisinde ikinci görüş giderek daha baskın hale gelerek, cadılar suçlulardan hastalara dönüştürülecektir. Bu durum, toplumun zihniyetinde büyük bir değişim olduğunu gösterse de cadılar yine ötekileştirilecek ve dışlanacaklardır. Bu dönüşümde değişmeyen bir diğer önemli şey ise cadının cinsiyetinin halen kadın olarak kuruluyor oluşudur.

XVI. yüzyılda ortaya çıkan cadı avı karşıtı görüşü savunan en önemli isimlerden bir tanesi Johann Weyer'dir. Weyer, cinlenme, cadılık ve melankoli arasında bir bağ kurarak cadılığın cezalandırılması gereken bir suç değil tedavi edilmesi gereken psikosomatik bir hastalık olduğu fikrinin doğmasına sebep olmuştur (aktaran Akın, 2014: 397). Weyer'e göre, şeytan zayıf karakterli kadınları hilelerle kandırır ve bedenlerini işgal ederek onları köleleri yapar. Şeytanın oyununa gelmiş, genellikle yaşlı, yalnız ve fakir olan bu kadınlar melankoli hastasıdır ve cezai ehliyetleri yoktur, bu nedenle de yaptıklarından dolayı suçlanamazlar. Weyer, cadıları şeytanın kurbanları olarak görür ve onları "*melankolik cinlenmişler*" olarak tanımlar. Bir tür ifade ve algılama sorunu olarak gördüğü melankoli veya cinlenme Weyer için bozulan beyin kimyasının bir sonucudur (aktaran Akın, 2014: 406-7).

Buna bağlı olarak Weyer, cadıların gece uçuşlarının, şeytanla cinsel ilişkilerinin, hayvana dönüşebilmelerinin, doğa olaylarını etkileyebilmelerinin aslında bir yanılsama olduğunu ve bu nedenle ortada hukuki olarak değil tıbbi olarak ele alınması gereken bir durum olduğunu iddia eder. Weyer'e karşı çıkanların çoğunluğu ise hukukçudur. Bu hukukçulardan biri olan Jean Bodin'e göre, şeytanın kölesi olan cadılar ne yaptıklarının bilincindedirler (aktaran Akın, 2014: 408). Burada hukuk ile tıp arasında bir çatışma olduğu görülebilir. Şeytanla bile bile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle suçlu olarak görülseler de şeytan tarafından kandırıldıkları için birer kurban da olsalar kadınların zayıf olduğu görüşü hiç değişmemektedir. Hem hukukçuların hem de tıp alanından uzmanların savundukları görüşlerin beslendiği temel kaynak bu değişmez cinsiyetçiliktir.

Weyer cadıyı suçlu olmaktan çıkarsa ve cadılıkla ilgili gerçek sanılanların yanılsamadan ibaret olduğunu ileri sürse de onun görüşleri cadıları suçlu olarak gören

görüştten daha iyi değildir, çünkü kadınları sağlıklı bir şekilde düşünemeyen, kendi kararlarını veremeyen ve melankolik mizaçları sebebi ile şeytanın etkisine açık edilgen varlıklara indirgemektedir. Suçlular olarak ele alındıklarında daha etkin ve kendi kararlarını verebilen kadınlardan bahsedilirken (pek çok insan kadınların, zayıf oldukları için şeytan tarafından kandırıldıklarını düşünse de şeytan ile cinsel ilişkiye giren, anlaşma imzalayarak ona bağlılık yemini eden ve bunu isteyerek yapan kadınlardan bahsedilmektedir) Weyer'in görüşü ile kadınlar daha pasif hale getirilmiştir. Cadıların hukukun öznesi olarak -cadı mahkemelerinde kendi kaderlerini belirlemede çok etkin olduklarını söyleyemesek de- daha etkin olmalarının yanı sıra şeytanla işbirliği yapan ve doğaüstü güçlere sahip kimseler oldukları fikri onları korkulan güçlü kişiler haline de getirmekteydi. Ancak akıl hastaları olarak tanımlandıkları an sahip oldukları bu güçler yok olmuştur. Weyer melankoliyi sadece kadınlarda görülen bir hastalık gibi sunmuş ve böylece cadının cinsiyetini bir kez daha kadın olarak ortaya koyarken kilisenin kadınlara yönelik yıllardır sürdürdüğü kadın düşmanı tutumu desteklemiş ve pekiştirmiştir.

Melankoli kavramına daha yakından bakacak olursak, başlangıçta olumlu bir anlam ifade eden bu kavramın giderek olumsuz anlamlar içermeye başladığını görürüz. Örneğin Aristoteles, *Problemata Physica*'da, felsefede, politikada veya sanatta olağanüstü kişiliklerin hepsinin melankolik olduğuna değinmiştir. Oysa, Ortaçağ'a gelindiğinde, Weyer'i de göz önünde bulundurursak, melankoli ve melankolik kişilik Aristoteles'teki olumlu anlamını kaybetmiştir. Teber'e göre, Ortaçağ'da melankoli toplum düşmanlığı, dinden ayrılma ve Tanrı'ya başkaldırma ile aynı şey olarak görülmüş ve yedi ölümcül günahın biri sayılmıştır. Aydınlanma Çağı'na gelindiğinde ise melankoli günah olmaktan çıkmış ancak melankolik kişilikler 'akılsız deliler' olarak görülerek kliniklere kapatılmışlardır (Teber, 1997: 9). Bu dönüşümün cadılık meselesinde de aynı şekilde ilerlediğini görmüştük. Kadın ve erkek büyücüler saygın ve güçlü kimselerken önce suçlulara, Hristiyanlıkla birlikte çoğunluğu kadın olan günahkâr cadılara ve sonunda da akıl hastası kadınlara dönüştürülmüştür. Toplum düzenini bozduğu düşünülen kişiler ister cadılar ister melankolikler olsun önce suçlular olarak hukukun sonrasında ise deliler olarak tıbbın birer parçası haline getirilmişlerdir.

Szasz, modern dünyadaki akıl hastalığı kavramı ile Ortaçağ'daki cadılık kavramının aynı sosyal işleve sahip olduğuna dikkat çektiği *The Manufacture of Madness* kitabında, akıl hastalığı inancı ve bunun yol açtığı sosyal eylemler ile cadılık inancı ve cadılığın yol açtığı eylemlerin aynı ahlaki çıkarımlara ve politik sonuçlara sahip olduğunu belirtir. Szasz'a göre,

Rollerin sosyal üretimler olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bu nedenle rolden sapma sadece belirli sosyal gelenekler ve kanunlar bağlamında bir anlam ifade eder. Suçlu sapkındır çünkü kanunları çiğner; eşcinsel sapkındır çünkü insanların çoğunluğu heteroseksüeldir, ateist sapkındır çünkü pek çok insan Tanrı'ya inanır ya da inandığını söyler. Davranışın istatistiksel normundan sapma sosyal sapkınlığın önemli bir kriteri olsa da tek kriteri değildir. Bir kişi sadece sosyal normların dışına çıktığı için değil ahlaki olarak ideal olduğu düşünülen şeyin de dışına çıktığı için sapkın olarak nitelendirilir. Bu yüzden, mutlu bir evlilik muhtemelen kuraldan çok istisna olmasına rağmen, evlenmemiş ya da mutsuz bir evliliği olan kişi çoğunlukla psikolojik olarak anormal ve sosyal olarak sapkın görülür. Mastürbasyon eski zamanlarda – ki günümüzdeki kadar yaygın olduğuna şüphe yoktur- psikiyatristler tarafından deliliğin hem bir semptomu hem de nedeni olarak görülürdü.

Sosyal sapkınlık kavramı bu nedenle çok geniş bir kategoriye aittir. Hangi tür sosyal sapkınlıklar akıl hastalığı olarak kabul edilir? Cevap şudur: Psikiyatrik olarak tanımlanan ve uygulanan akıl sağlığı kurallarına uygun olmayan davranışlara yol açanlar. Eğer uyuşturucudan kaçınmak bir akıl sağlığı kuralı ise uyuşturucu kullanımı bir akıl hastalığı belirtisi olacaktır; soğukkanlılık bir akıl sağlığı kuralı ise depresyon veya coşku birer akıl hastalığı belirtisi olacaktır; vb. (1977: xxvi).

Yani neyin suç neyin akıl hastalığı olduğu aslında iktidarlar tarafından belirlenmekte ve davranışlar onların oluşturduğu normlara göre yargılanmaktadır. Cadının hukukun bir parçası olması nasıl ki o dönemdeki kilise ve devletin tanımladığı suçlu kavramına göre belirleniyorsa, tıbbın bir parçası olması da dönemin tıp 'uzmanlarının' koyduğu kuralara göre belirlenecektir. Bu açıdan bakıldığında Ortaçağ'da Weyer ile başlayan, cadılığın bir akıl hastalığı olarak görülmesi durumunun otoritelerin kadın düşmanlığı ile harmanlanarak kadınların suçlu olamayacak kadar akılsız oldukları ve bu nedenle kandırılmaya açık, zayıf deliler olarak kodlanmaları anlam kazanmaktadır. Vurgulanması gereken bir diğer önemli şey ise hem hukuk alanında hem de tıp alanında bir kontrol ve denetim mekanizmasının işlediğidir. Kadınları cadılar/suçlular olarak hukuk, deliler olarak da psikiyatri denetlemektedir.

Aynı zamanda ataerkil iktidarlar açısından bakıldığında cadıyı, yani çoğunlukla kadını, ataerkil sistem içerisinde deli olarak görmek/göstermek suçlu olarak

görmekten/göstermekten daha iyi bir amaca da hizmet etmiş olabilir. Cadı suçlu iken kendi başına karar verebilen güçlü bir özne olurken deli olarak kodlandığında gücünü ve eyleyebilme yeteneğini kaybediyor ve edilgen hale getiriliyor gibi görünmektedir. Doğanın bilgisine sahip ve şeytanla işbirliği içerisinde güçlü ve korkutucu cadı zihnen zayıf kadına dönüştürülmektedir. Bu tezin temelinde ise suçlular olarak cadılar bulunmaktadır; çünkü bu şekilde onlar hukukun nesneleri haline gelmektedirler. Her ne kadar cadı yargılamaları, cadılıkla suçlananların söz haklarının olmadığı ve ölüme mahkûm oldukları bir süreç gibi görünse de sözde cadıların itiraf ederek ya da etmeyerek, başkalarını suçlayarak, sözlü ve yazılı ifadeler vererek, otoritelere mektup yazarak ve daha pek çok şekilde hukuk sisteminin içerisinde kendilerini var ettikleri ve seslerini duyurdukları yadsınamaz. Zaten onlar mahkeme salonlarında birer kurbandan çok kendilerinden korkulan güçlü kişiler olarak bulunmuşlar ve kendilerinden duyulan korkunun bir yansıması olarak hapsedilmiş ve öldürülmüşlerdir.

Melankoliyi akıl hastalığı olarak incelediğimiz gibi normdan sapma olarak da mercek altına almamız gerekir. Zira cadılık ile benzeştiği bir başka alan da budur ve akıl hastalığı olarak tanımlanmasının da sebeplerinden biri olarak görülebilir. Teber, melankoliyi şöyle tanımlar: “*özellikle toplumsal huzursuzlukların arttığı dönemlerde yaşanan güvensizlik ortamlarında sıklıkla sözü edilmeye başlanan bir yaşam tarzı, bir ruhsal durum, bir kişilik tipidir*”. Ona göre, melankolik kişilikler içinde bulundukları ortamla, diğer insanlar ve kurumlarla anlaşılamayan, yani toplumsallaşamayan kişilerdir (1997: 8). Teber, melankolik kişiliklerin kendi kaderlerini kendileri belirleme isteği duyduklarını söyler. Örneğin, Antigone²³’nin öleceğini bile yasa koyuculara karşı gelerek kardeşini gömmeye kararlılığı, onun melankolik kişiliğinin bir göstergesidir. Bu anlamda melankoli, “*sıradan bir varoluşa karşı, bireysel ve tek kişilik de olsa, vazgeçen, geri çekilen, yadsıyan, kendisini karşı olduğu insanlara/kurumlara– dolaylı ve dolaysız –öldürten ya da sıklıkla intihar eden– anlamlı bir başkaldırı olarak da düşünülebilir*” (Teber, 1997: 12). Cadı olduğu söylenen kadınların toplumla mesafeli yaşayışını, cadı olduklarını itiraf etmeyi reddederek ölümü göze alışlarını bu anlamda değerlendirebiliriz.²⁴

²³ Sophokles, (2014). *Antigone*. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

²⁴ Margaret Atwood’un Salem cadılarından esinlenerek yazdığı *The Handmaid’s Tale* kitabından uyarlanan dizide damızlık kızların intiharları da otoriteye bir başkaldırı olarak okunabilir, zira, intihar

1486'da doğan, gizli bilimler ve hukuk alanlarına ilgi duymuş ve yazdığı Gizemli Felsefe (*De Occulta Philosophia*) eseri ile Rönesans hümanistleri ve Dürer üzerinde büyük bir etki bırakmış olan Agrippa, Satürn gezegeni ve diğer göksel olaylar ile melankoli arasında bir bağ kurmuş ve insanların dini ve tanrıyı gücendirmeden büyü yolu ile hastalıklardan ve melankoliden korunabileceğine inanmıştır. Aristoteles gibi o da melankoliklerin bilge, yetenekli, yaratıcı ve sanatkâr kişilikler olduklarını göstermek istemiştir. *Satürn Çocukları* olarak da anılan melankolikler toplumsal ve dinsel ayin ve ritüellerden kaçan, toplum ile uyumlu bir yaşam süremeyen kişiler olmaları sebebiyle çağlar boyunca yakalanmış ve yakılmışlardır (Teber, 1997: 129-130). Bu açıdan melankolikler ve Satürn çocuklarının yakalanıp öldürülmesi ile cadılar ve cadı avları arasında da büyük bir benzerlik bulunmaktadır.

Hem cadılar hem melankolikler toplumla uyumsuz, insan ilişkileri kötü kişiler olagelmışlerdir. Cadılar da melankolikler gibi insanlardan uzakta yaşayan, toplumsal kurumlara ve aile kurumuna mesafeli, öfkeli ve hüzünlü, bedensel ve ruhsal olarak yavaş ancak bilgili insanlar olarak görülmüşlerdir. Cadılar çoğu zaman “şeytani melankolikler” (*melancholia diabolica*) olarak adlandırılmışlar ve şeytanla işbirliği yaparak dünya düzenini değiştirmeye çalışan düzen karşıtları olarak görülmüşlerdir (Teber, 1997: 130-1). Akıl hastalığı ve normdan sapma olarak algılanan melankoli bunlara ek olarak, tıpkı cadılık gibi, günahla da bağdaştırılmıştır. Ortaçağ'da ölümcül bir günah (*acedia*) olarak görülen melankoliye sahip kişilikler, doğaüstü veya şeytani güçlerle bir bağları olduğu düşünüldüğünden yakalanmış, işkence görmüş ve öldürülmüşlerdir. Rönesans ile gelen hümanist anlayış ile birlikte bu kişiliklere olan yaklaşım da değişmeye başlamıştır (Teber, 1997: 15).

Melankolik kişilikler cadılık gibi cinsiyetlendirilmiş olmasa da Albrecht Dürer'in *Melancholia I* gravüründeki melankolik kişiliğin kadın olarak resmedilmesi ilginçtir. Bu gravürde yer aldığı söylenen, melankoliye dair detaylar da yine cadılık ve kurgulanan cadı karakteri ile birlikte okunabilir. Teber'in aktardığına göre, gravürdeki kadın çevresinde olup biten her şeye karşı aşırı ilgisiz görünmektedir. Kadının başındaki çelengi oluşturan çiçeklerin (düğün çiçeği ve suteresi) hastalıktan korunmak veya hastalığı iyileştirmek için kullanıldığı, hatta XVI. yüzyılda melankolik kişilere

eden kadınlar kurtarılıp ölüm cezasına çarptırılırlar, çünkü kadını ancak ataerkil otoriteler öldürebilir, kendisi değil.

ilaç olarak verildiği bilinmektedir (Teber, 1997: 20). Satürn gezegeni ile bağlantılı olduğu söylenen melankoli, Dürer'in gravüründeki kadının elinde tuttuğu ve Satürn'ün simgesi olan pergel detayıyla verilmiştir. Kadının çevresindeki bilimsel ve teknik aletler kadının ruh halinden görüldüğü üzere insanlara huzur ve mutluluk getirmiş gibi gözükmemektedir (Teber, 1997: 24). Gravürde yerde duran kürenin ne anlama geldiği bilinemese de Teber, bilicilerin ve büyücülerin kullandığı, geçmiş ve geleceği gösteren, bir cisim olarak görülebileceğini söyler (Teber, 1997: 30). Yalnızlaşmış, şifalı bitkilerin bilgisine sahip, geçmiş ve geleceği görebildiği söylenen bu melankolik kadın bir cadıyı andırmaktadır. Bilimsel gelişmenin tam ortasında duran ancak huzurlu ve mutlu olmadığını söyleyebileceğimiz bu melankolik kadın figürü, tıptaki gelişmelerle mesleğinden edilerek cadılara dönüştürülen ebeleri ve şifacı kadınları hatırlatmaktadır. Bu kadın figürü, gelişmelerin dışında bırakılan kadınlar için bilimselliğin bir ilerleme anlamına gelmediği şeklinde de okunabilir.

Gravür'ün isminin Melancholia I olarak adlandırılması ve I'nın ne anlam ifade ettiği konusunda farklı varsayımlar vardır. Giohlow'un öncülük ettiği genel kana göre "I" Ficino öğretisi ile Agrippa'nın *Occulta Philosophia* adlı kitabındaki öğretilerden gelmektedir. Ficino ve Agrippa'ya göre, homojen olmayan melankolik kişilikler üç grupta toplanır: İlk grup, sanata ve yaratıcılığa yönelme eğiliminde olan melankolik kişiliklerin olduğu *melancholia imaginationis* grubudur. *Melancholia rationis* adlı ikinci gruptaki melankoliklerin doğa bilimlerine, biyolojiye, tıbbı, politikaya yöneldikleri söylenmektedir. Üçüncü grup olan *melancholia mentis* grubu ise sezgi gücü yüksek, tanrısal gizemi anlamaya başlamış din bilginlerini, peygamberleri içerir. Dürer'in melankolik kadınının ilk grubu kapsadığı ve "I"ın bunu temsil ettiği düşünülmektedir (Teber, 1997: 30). Bu gruplamaya bakıldığında cadıların da -bitkilerin bilgisine sahip olan şifacı kadınları, biyoloji ve tıp bilgisine sahip ebe kadınları da içerdiği düşünüldüğünde- ikinci gruba ait melankolik kişilikler olarak görmek mümkün olabilir.

Son olarak, cadıların melankolik kişilikler ile olan benzerliklerinin yanı sıra cadıların büyüledikleri iddia edilen kişilerin melankolik kişiliklerle benzer semptomlar göstermesi de belirtmeye değerdir. Yani, cadıların kendilerinin melankolik kişilikleri olmasının yanında büyü yaptıkları insanları da melankolik bir duruma soktukları söylenebilir. Öncelikle, melankoli semptomlarını anlayabilmek için Teber'in verdiği

örneğe bakalım. Teber, Antik Yunan’da Homeros’un destanlarında tanrısız gazaba uğrayan insanların melankoli/psikoz belirtileri gösterdiğini belirtmiştir (1997: 62-3). Örneğin Aias’ın Akhilleus öldükten sonra silahlarının kendisi yerine Odysseus’a verilmesi üzerine yaşananları Teber şu şekilde anlatır:

Aias, bu durumu onuruna yediremez. Dertlenir, hüznlenir. Tarihsiz acılar içinde kalır. Ağır sinir krizleri geçirir. Tanrıça Athena bir kez daha yanıltır Aias’ı. Gözlerini kamaştırır, görmez yapar ve çıldırtır onu. Aias, hezeyanlar içinde Akha ordusu sanarak bir sığır sürüsüne saldırır... Sonra işin ayırdına varır. Yaptığı yanlışlığı, içine düştüğü olumsuz durumu görünce dayanamaz ve kendi kılıcı üzerine atar kendini, intihar eder (1997: 66).

Cadıların büyülerine maruz kaldığı/gazabına uğradığı iddia edilen kimselerde de tıpkı Aias’ın yaşadıklarına benzer semptomlar görülmektedir. Melankoli/kara sahra semptomları arasında, Hippokrat’ın pek çok eserinde de belirtmiş olduğu gibi, baş ağrısı, baş dönmesi, ateş, epilepsi nöbetleri, konuşma azalması, konuşamama, bacaklarda kasılmalar, ishal, uykusuzluk, korku, öfke ve hüzn gibi semptomlar bulunmaktadır (Teber, 1997: 76-7). Bunlara da cadılığa maruz kaldığı söylenen insanlarda sık sık rastlanmıştır. Salem’de büyülendiklerini iddia eden kızların sürekli sinir krizleri geçirdiğini, epilepsi nöbetlerine tutulduklarını, bazen görmez ve duymaz olduklarını ve bazen konuşamadıklarını söyleyebiliriz. 1645 yılında Essex’te yaşanan olay bir başka örnek olabilir. Annabel Durrant, Mary Johnson’un oğlunu zehirlediğini ve öldürdüğünü söylemiştir. Sonrasında ise Durrant Johnson’ın hayaletini gördüğünü ardından da konuşma ve kollarını kullanma yeteneğini kaybettiğini belirtmiştir (aktaran Gaskill, 2010: 58).

Sonuç olarak hem melankolikler hem cadılar yaşam tarzları ile toplumsal normların karşısında durduklarından her zaman iktidarlar için bir tehdit unsuru olmuşlar, bu yüzden de kimi zaman günahkâr, kimi zaman hasta, kimi zaman da suçlu olarak görülmüşlerdir. Ortaçağ’da melankoli günah olarak görülürken modern çağlarda suç haline gelmiş, her zaman kontrol ve denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Cadılık da Hristiyanlığın etkisi ile günah ve sapkınlık olarak görülürken XVI. yüzyılda ortaya çıkan Weyer’inki gibi cadı avı karşıtı görüşlerle birlikte günah olmaktan çıkarak bir hastalık olarak ele alınmaya başlamıştır. Cadıların ataerkil iktidarlarla ilişkileri bağlamında melankoli, cadılığın da tıpkı melankoli gibi bu iktidarlar tarafından kurulduğunu görebilmemiz açısından önemlidir. İktidarların

otoritesini ve düzenini bozan her bir kişi veya grup suçlu, hasta ve günahkâr olarak kurgulanıp ötekileştirilmiştir. Bu tanımlamaların hepsinin temelinde kontrol ve denetim vardır. Mesele cadılık olduğunda ise, cadılıkla suçlananların çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu göz önüne aldığımızda, kontrol ve denetim mekanizmalarının kadın düşmanı fikirlerden besleneceği de açıktır.

2.3. İKTİDARIN GÖZÜNDE CADILAR: KADIN DÜŞMANLIĞI

Ataerkil iktidarların cadılarla olan ilişkisinin temelinde kadın düşmanlığı yatmaktadır. Tüm ilişkilene biçimleri, yani kadınların günahkâr, suçlu veya hasta olarak tanımlanmaları iktidarların cinsiyetçiliğinin bir sonucu olduğu gibi çeşitli iktidarlar bu fikirleri/tanımları pekiştirerek ve tekrar tekrar üreterek ataerkil tahakkümü sürdürmektedir. Cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığının tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır ve felsefe, edebiyat, sanat vb. her alanın içerisine işlemiştir. Zamanla değişen toplumlarda kadın düşmanlığı baki kalmıştır. Önceden de değindiğimiz ikili karşıtlıklar kadın düşmanlığını beslemektedir. Kurgulanan bu ikili karşıtlıklardan bir tanesi de akıl/ruh-beden ikiliğidir. Akıl/ruh erkek ile özdeşleştirilirken beden, daha aşağı görülerek dışı olanla özdeşleştirilmiştir. Lloyd'un da belirttiği gibi, Eski Yunan'da, kadınların doğurabilme kapasiteleri kadın ile doğanın bereketi arasında bir bağlantı kurulmasına yol açmıştır. Zamanla tanrıçalarla bağdaştırılan bereket bilinci yerini rasyonel tanrı ve tanrıçalara²⁵ bırakmıştır. Eski Yunan edebiyatında da "Akıl" kadınların sahip olduğu güçlere üstün gelmeye başlamıştır. O günden günümüze ise rasyonelliğin dışında kalan her şey dişil olarak kodlanarak kadınlıkla özdeşleştirilmiştir (1996: 22-3).

Akıl ideali üzerindeki görüşler zaman içinde değişip dönüşse de kadının bu idealin dışında bırakılması durumu her zaman devam ettirilmiştir. Akıl idealinin hukuk alanında da belirleyici olduğu ve eril olanla iç içe olduğu bir gerçektir. İlk bölümde incelediğimiz Oresteia Üçlemesi'nin son bölümündeki mahkemeyi hatırlayabiliriz. Mahkeme Atena'nın belirleyici oyu ile annenin sadece babanın dölünün taşıyıcısı olarak kabul edilmesi ile sonuçlanmış ve Orestes'i annesini öldürme suçundan

²⁵ Lloyd burada rasyonel tanrı ve tanrıçalar derken ikinci kuşak Olympos tanrı ve tanrıçalarını kastetmektedir. İlk kuşak, yani Kronos devri ve öncesi tanrıları/tanrıçaları akla kıyasla daha çok kör kuvvet, bilinmezlik ve tahmin edilemezlikle ilişkilendirilmekteydi.

aklamıştır. Erkek akıl eril yargıyı doğurmuştur ve bu yargının eril şiddete yol açtığı (babanın intikamı için annenin ölümünün haklı çıkarılması) söylenebilir. Erinnüler ise akıl yerine öfkeyle hareket edip intikam peşinde koşan tanrıçalar olarak yeni rasyonel düzene uymamaktadırlar. Buradaki eril yargının Ortaçağ ve Erken Modern Dönem'deki cadı avlarına ve yargılamalarına kadar değişip dönüşerek de olsa taşındığı söylenebilir. Erkek aklın eril yargıya, eril yargının da eril şiddete yol açtığını, sivil mahkemelerde görülen cadı yargılamalarında işkencelerin ve uydurma kanıtların kullanımından görebiliyoruz. Salem'de kanıt olarak kullanılan ve ispat edilmesi imkânsız olan doğaüstü pek çok şey rasyonel akla dayandığı söylenen hukuki sistemin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aynı anda kadınlar, olmadıkları bir şey yüzünden (günahkâr, suçlu, deli, cadı) rasyonel olmamakla suçlanarak akıl idealinin dışına itilmişlerdir. Böylece akıl dışı kadın/cadı, akıl idealine bağlı hukukun bir nesnesi haline getirilmiştir.

Berktaş da benzer şekilde akıl ve beden arasındaki ayrım üzerinde durmuş, toplumun ve kültürün dışında var olamadığını söylediği bedenlerin toplumsal denetimin odağı olduğunu vurgulamıştır. Batı geleneğinde, beden kavramı ruh ve/ya akıl kavramlarının karşıtı olarak hiyerarşik bir düalizm içinde konumlandırılmıştır ve erkekle özdeşleştirilen akıl/ruh kadınla özdeşleştirilen bedenden daha üstün görülmüştür (1995: 130-1). Aristoteles kadınları *“bedensel işlevlerinin “pasif” ve “duygusal” tutsakları oldukları için, zihinsel bakımdan “aktif” ve yetenekli olan erkeklerden daha aşağı görür”* (aktaran Berktaş, 1995: 133). Ancak, erkeğin üstün olduğu bu düzen yine de kadının doğasına bağımlıdır ve belki de kadın bedenini denetim altına alma ihtiyacı bu bağımlı olma halinin getirdiği korkunun bir sonucudur (Berktaş, 1995: 133). Aristoteles'in sözlerinde kadınların cadılar olarak suçlanmasına giden yolun yapı taşlarını görmek mümkündür. Bedensel isteklerine söz geçiremedikleri ve zihinsel açıdan zayıf oldukları için, yani erkekler gibi ‘akıllı’ olamadıkları için, şeytana kanıp onunla işbirliği yapan cadı kadınları hatırlayalım. Aynı zamanda Berktaş'ın belirttiği gibi kadınların gücünden korkarak onları denetim altına almaya çalışan zihniyet de Ortaçağ'daki Kilise ve devlet otoritelerinin davranışlarını anımsatmaktadır.

Berktaş'ın aktardığına göre, kadının aşağı ve eksik olduğu inancını tüm kötülüklerin kaynağında kadının bulunduğu İbrani teolojik inancıyla birleştiren Philon

(İ.Ö.30-İ.S.45), şeytanın ayartmasına erkeğin değil de kadının kapılmasını veya -yine Philon tarafından haz olarak tanımlanan- yılanın Adem yerine Havva'ya yönelmesini Havva'nın, yani kadının, 'duygularını frenleyecek akıldan yoksun' olması ile açıklar (Berktaş, 1995: 135). Berktaş, bu açıklamanın kadının aşağı konumunu pekiştirmekle kalmayıp aynı zamanda ona şeytanın suç ortağı damgasının yapıştırılmasına yol açtığını söyler. Aziz Paulus ve Aziz Augustinus gibi Kilise'nin önde gelenleri de beden aşağı konumda bulunduğu hiyerarşik düalizmleri kullanmaya devam etmiş ve kadın bedeninin günahkarlığını vurgulamışlardır (1995: 135-7). XIII. yüzyılda Ortaçağ Kilisesi de Paulus ve Augustinus'un teorilerinin izinden gitmişlerdir. 1266-72 yıllarında yazdığı *Summa Theologica*'da Aristoteles'in "erkeğin daha rasyonel olduğu" görüşlerine başvuran Aquinolu Thomas'a göre, zihin her zaman günahkâr beden üzerinde egemendir, kadınlarla birlikte olmak ve evlilikle gelen bedensel ilişkiler kadar erkek zihnini aşağıya çeken başka bir şey yoktur (aktaran Berktaş, 1995: 140).

Akıl-beden ikiliği ve kadınların konumu ile ilgili görüşler Rönesans'ta da değişmemiş görünmektedir. Kelly, kadınların -en azından Rönesans boyunca- bir Rönesansının olmadığını belirtir (1984: 19). Kelly'e göre, bu dönemde soylu kadınlar da ekonomik, politik ve kültürel meselelerden uzaklaştırılmışlardır; aile ve ev içi meselelerdeki söz haklarını kaybetmemiş olsalar bile kamusal güçlerini kaybetmeleri kişisel ve sosyal yaşamlarında da kısıtlamalara yol açmıştır. Rönesans'ın aşk ve terbiye üzerine fikirleri Ortaçağ'dakinden daha gelenekseldir. Tamamen erkek zihninin ürünü olan bu fikirler kadınları kocalarının ve erkek akrabalarının çıkarlarına bağımlı kılmış ve kadınlara yakışmadığı gerekçesi ile güç sahibi olabildikleri alanlardan ve cinsel bağımsızlıklarından kopartılmalarını haklı çıkarmak için kullanılmıştır. İtalyan Rönesans'ı soylu kadınları kocalarına ve Prens'e bağımlı, ağırbaşlı ve iffetli estetik bir objeye dönüştürmüştür (1984: 47).

XVI. yüzyılda Reformasyon ile birlikte kadınların statüsünde bir yükselme olduğu iddia edilmiş olsa da araştırmalar bu dönemde ataerkilliğin güçlenerek yerini sağlamlaştırdığını göstermektedir. Evlilik içi cinselliğin ve çocuk doğurmanın bir görev haline gelmesi ile kadınlar ev içine itilmişlerdir. Bedenin denetimi ise günlük yaşamın bir parçası haline gelerek toplumun denetiminin bir ön koşulu gibi algılanmaya, buna bağlı olarak hastalıklar da hem bireysel hem toplumsal olarak

denetimden çıkış ve düzensizlik anlamına gelmeye başlamıştır. XVI. ve XVII. yüzyıl sanat eserlerinde kadınlar kocalarını döverken veya dolandırırken, şarap içerken ve şehvetli bir şekilde onları yatağa çekerken resmedilmişlerdir. Cinsel şehvet (*lust*), kadınların cadı olarak suçlanması ve yargılanmasının temel sebeplerinden biri olmuştur. Henry Boquet, *Discours des Exécrable Sorciers* kitabında, şeytanın kadınları kullandığını, çünkü onların dünyevi/cinsel zevkleri çok sevdiklerini bildiğini söylemiştir (Merchant, 1980: 133-6).

Akıl beden ikiliği ile temellendirilen ve her dönemde artarak devam eden kadın düşmanlığı cadı avlarının önünü açmıştır. Cadı avlarını körükleyen önemli gelişmelerden bir diğeri ise Bilimsel Devrim olmuştur. Bilimsel Devrim ile birlikte artık batıl inançların, hurafelerin rafa kaldırıldığı ve cadılığın son bulduğu bir döneme girilmesi daha olası görülse de gerçeklik bu beklentileri karşılamadığı gibi cadılıkla ilgili söylemleri de pekiştirdiği görülebilir. Örneğin “*Bilimsel Devrim’in en ünlü isimlerinden Francis Bacon, doğanın “gizemleri”nin ortaya çıkarılmasında Engizisyon’un cadılığın gizemlerini ortaya çıkarmada kullandığı yöntemlerin kullanılmasını salık veriyordu*” (Berktaş, 2018: 77). İktidarın denetimi ve kontrolü cadılardan doğaya aktarılmaktadır ve cadılar üzerinde uygulanan yöntemlerin/işkencelerin doğanın sırlarına ulaşmak için kullanılması önerilmektedir.

Merchant’a göre, doğa imgesi, Erken Modern Dönem’de, tahakküm ve kontrol altına alınması gereken düzensiz ve kaotik bir alan olarak önemli bir kavram haline gelmiş ve dişi/kadın ile özdeşleştirilmiştir. Doğa bir yandan bakirdir, huzur ve dinginlik getirir, doğa ana besleyici ve doğurgandır; diğer yandan ise felaket, kıtlık ve fırtınalara sebep olur. Tıpkı doğa gibi kadın da bir yandan bakire, diğer yandan cadıdır. Doğanın şiddetinin sembolü olan cadı, fırtınalara ve hastalıklara yol açar, mahsulleri yok eder, üremeye engel olur ve bebekleri öldürür. Başboş kadın tıpkı kaotik doğa gibi kontrol altına alınmalıdır (1980: 127). Böylece antik çağlardan itibaren varlığını koruyan beden-ruh ikiliği bilimsel devrim altında yeni bir ikiliğe bürünerek kadını ikincilleştirmeye devam etmektedir. Berktaş’ın da söylediği gibi, “*Havva’nın zihni hala Havva’nın bedeninin hükmü altındaydı. Değişen sadece, kadın düşmanlığına ve cadı meزالimine yeni “bilimsel” gerekçeler bulunmuş olmasıydı!*” (2018: 77).

Akıl beden, erkek kadın ikiliklerinin tarihi çok eskiye dayansa ve cadıların cinsiyetinin kadın olarak görülmesi için sağlam bir zemin oluşturmuş olsa da

büyücülerin cadı olarak anılmaya başlamadan önce bilge kadın ve erkekler olarak görüldüğünü, cadı teriminin de bir cinsiyet belirtmediğini hatırlamakta fayda vardır. Ancak büyü ve büyücülük zamanla hem kötücül bir anlam kazanmış hem de çok büyük oranda kadınla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Gaskill'e göre, İngiltere'de cadılıkla suçlanan kişilerin %80'i kadındı. Kadın şifacılar cadılıkla suçlanmaya daha açıktı, çünkü meslekleri onları bu suçlamaya sürükleyen ilişkiler içeriyordu. Cadılık suçlamalarının çoğunluğunun kadınlara yönelmesinin bir diğer sebebi de kadınların zayıflıkları nedeni ile Şeytan'ın etkisine daha açık oldukları inancıydı. XVII. yüzyılda dengesiz ve arzularını kontrol altına alamadığı düşünülen kadınların kriz zamanlarında toplum için tehdit oluşturdukları düşünülüyordu (2010: 47-8). Gaskill, cadıların kadın oldukları için değil cadı oldukları için peşlerine düşüldüğünü, ancak o dönemde herhangi birine cadı kimdir diye sorulsa şeytani güçlere sahip kötücül bir kadın cevabının alınacağını söyler (2010: 51). Hem Antik dönemde hem Ortaçağ boyunca edebiyatta ve resim sanatında cadı imgesinin her zaman kadın olması da cadılık suçlamalarında kadınların çoğunlukta olmasının hem bir nedeni hem de sonucudur (Akın, 2002: 164).

Normun dışına çıkan ya da eril zihniyetin çıkarları ile uyuşmayan davranışları nedeniyle kadınlar her zaman ataerkil iktidarlar tarafından suçlanmış, kontrol ve denetim altına alınmaya çalışılmışlardır. Bu suçlama ve denetim kurma süreci bugün de pek çok alanda devam etmektedir. Kadınların çocuk doğurmadıkları için bencillikle suçlanmaları ve doğurganlıklarının kontrol altına alınması buna bir örnektir. Bunun gibi pek çok örnek kadın düşmanlığının büyük toplumsal değişimlerden sonra bile var olmaya devam ettiğini ve sürekli olarak gelecek dönemlere aktarıldığını göstermektedir. Belki bugün cadılardan bahsetmiyor ve bunu bir batıl inanç olarak görüyor olabiliriz ancak cadı avlarının temelinde yatan kadın düşmanlığı hiç değişmediği için aslında kadınlara yönelik cadı avları, asılsız suçlamalar, tutuklamalar, kontrol ve denetim günümüzde de farklı biçimler altında hala devam etmektedir.

Toplumdaki sorunlar için her zaman bir günah keçisine ihtiyaç duyulur ve günümüzde günah keçileri hala eril normdan sapan ve ataerkil iktidarların otoritelerine tehdit olarak gördüğü kişilerden (örneğin aile kurumuna tehdit olarak görülen bağımsız kadınlar veya LGBTİQ+lar) seçilmektedir. Kendi kararlarını alabilen güçlü ve bağımsız kimseler bu kararları yüzünden suçlu bulunmakta, günahkâr olarak

resmedilmekte ve/ya öldürölmektedir. Kadın düşmanlığı ve eril tahakküm topluma öylesine yayılmıştır ki yargının da bunlardan azade olması -ne Ortaçağ'da ne Modern Dönemde ne de günümüzde-mömkün değildir. Genel olarak bakıldığında cadı avlarının hepsinde suçlananlar çoğunlukla kadınlar ve yargı otoriteleri istisnasız olarak erkekler olmuştur. Cadı avlarının ve yargılamalarının başlangıçtan bitişe kadar kadın düşmanı fikirlerle sürdüğünü söyleyebiliriz. Haksız yere suçlanan kadınların kendileri için adalet arayabilecekleri bir alan olan hukuk sistemi yetersiz kanıtlar ve önyargılarla bu kadınların idamına karar verecektir. Bir sonraki bölümde kadın düşmanlığının cadı avlarına nasıl yol açtığı ve cadı yargılamalarına nasıl yansıdığı incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN DÜŞMANLIĞININ CADİ AVLARI VE YARGILAMALARINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Kadın düşmanlığının cadı avı ve yargılamalarına nasıl etki ettiğine bakmadan önce genellikle suç ve ceza kavramları ile karşımıza çıkan cadılığa bakıştaki farklılıklara değinmek faydalı olacaktır, çünkü tıpkı hukukun ve tıbbın cadılığa birbirini dışlayan farklı iki açıdan bakması gibi cadılık meselesinin gerçekliği bağlamındaki görüşler de farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları görmek hukukun konusu olan cadılık kavramını daha iyi irdeleyebilmemizi sağlayacaktır. Bazı görüşler cadılığa, cadıların ve tarikatlarının²⁶ gerçekliğini temel alarak yaklaşırken bazıları da cadı çılgınlığına uyuşturucu kullanımının, çavdar hastalığının (*ergotism*), bir akıl hastalığının, frenginin, histerinin ya da şizofreninin bir sonucu olarak bakma eğilimindedirler. Daha önceden de değinildiği gibi Erken Hıristiyanlıkta cadıların varlığına inanmak bir suç iken sonrasında cadılığa inanmayanlar cadılıkla suçlanabilmiştir. Görüşler farklılık gösterdikleri gibi zaman içerisinde de değişebilmektedirler. Ancak burada önemli olan şeylerden bir tanesi, cadılığın uyuşturucu veya gıda zehirlenmesi sonucu ortaya çıkan ve aslında gerçek olmayan bir olgu olduğu veya fiziksel bir hastalıktan kaynaklanan bir yanılsamadan ibaret olduğu gibi fikirlerin cadılığın karmaşık yapısını fazla basitleştirme hatasına düşmemize neden olacağıdır. Bu da cadılığın altında yatan sosyal, politik, dini, vb. etmenleri gözden kaçırmamıza sebep olarak cadı avı ve yargılamalarını gerektiği şekilde analiz etmemizi engeller.

Bu nedenle cadı avı ve yargılamalarını sadece kadın düşmanlığı bağlamında incelemek de -ki bu çok güçlü ve temel bir sebeptir- bu fenomeni anlamak için yeterli olmayacaktır. Cadılık pek çok etmenin bir araya gelmesi ve iç içe girmesiyle ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Cadılığın sebepleri incelenirken sadece tek bir etmene odaklanmanın veya yanlış yorumlamaları sorgulamadan kabul etmenin problemli olacağı ortadadır. Voltmer'e göre, cadılığın yanlış yorumlanması bir örneği bekar, dul, hiç evlenmemiş veya yaşlı kadınların halüsinojenik ilaçlar kullanarak gerçek

²⁶ Cadıların gizli bir tarikat olduğuna, belirli zamanlarda toplanıp ayinler düzenlediklerine inanılıyordu.

hayatlarını bırakıp şölenlerin, yakışıklı aşıkların ve *orji* 'lerin olduğu fantezi dünyasına kaçtıklarına dair inanıştır. Bu inanın altında yatan sebebin kadın düşmanı fikirler olduğu söylenebilir. Cadılığın yanlış yorumlanmasına bir diğer örnek ise, ban otu ile güçlendirilmiş bira, bir çeşit mantarla zehirlenmiş ekmek veya başka uyuşturucu maddelerin kasıtlı veya kasıtsız tüketiminin insanlara ziyafetler ve cinsel ilişkilerle ilgili rüyalar/halüsinasyonlar gösterdiği fikridir (Voltmer, 2010: 96). Bu yorumların tek başlarına ve sorgulanmadan kabulünün cadılığın incelenmesinde yol gösterici olmayacakları aşikardır.

Büyü, büyücülük ve cadılık inanç sistemlerinin önemli bir parçasıdır. Büyüye, büyücülüğe ve cadılığa olan inanç sadece öğrenilmiş vesveseler, din adamları ve kilisenin kendi çıkarları için ortaya çıkardığı bir dolandırıcılık meselesi veya basit bir batıl inanç olmadığı gibi talihsizlikleri açıklamak ve onlarla baş edebilmek için kullanılan tek inanç sistemi de değildir. Yani, Erken Modern Dönem Avrupası'nın coğrafi, sosyal ve ekonomik olarak farklı bölgelerinde büyü ve cadılık ile ilgili inanç sistemlerinin gerçekte nasıl kabul edildiğini ve uygulandığını kesin olarak bilmek imkansızdır (Voltmer, 2010: 97).

Gaskill de Voltmer'in argümanını destekler nitelikte, bugün cadılık bir batıl inanç veya var olmayan bir şey olarak görüldüğünden (bunun da istisnaları tabii ki vardır) eski çağlarda öldürülmüş cadıların masumiyetine inanma eğiliminde olduğumuzu; ancak bugün başarısız da olsa suç işlemeye çalışanların cezalandırıldıkları düşünüldüğünde, o dönemde de insanların büyü yoluyla birbirlerini öldürmeye çalışmış ve bu yüzden cezalandırılmış olabileceğini aklımızdan çıkarmamamızı söyler. O zamanlar kötü büyüye karşı, iyileştirici karşı büyü de yaygındı, yani cadılıktan korunmak için yine cadılığa başvuruluyordu. Eski çağlarda büyü'nün büyük bir önemi vardı, bu yüzden büyü karşıtı yasalar dinsel ortodoksiyi korumak veya var olmayan bir düşmanla savaşmaktan çok gerçek bir suça karşı getirilmiş yasalar olarak da görülmelidir. Gaskill'e göre, modern dönem öncesinde bu yasaları getiren yöneticiler insanların büyü ile birbirlerine zarar vermesini engellemeye çalışıyorlardı (2010: 54-6). Bu da günümüzden o döneme bakarak cadı yargılamalarını analiz etmeye çalışırken göz önünde bulundurmamız gereken bir durumdur.

Cadılık fenomeninin ardında yatan sebepler çok farklı ve çeşitli olsa da ve bu sebepleri tam olarak bilmemiz imkânsız bile olsa dönemin kadına bakışının ve kadın düşmanı fikirlerinin cadılık suçlamalarına/iftiralarına, cadı avlarına ve yargılamalarına etki etmemiş olması mümkün görünmemektedir. Cadı avı ve yargılamalarına katılanlar kasıtlı olarak olmasa bile kadınların aleyhine karar vermişlerdir. Kadınların şeytanın etkisine daha açık olduğunun düşünülmesi gibi fikirlerin kadınların daha çok suçlanmasına ve öldürülmesine yol açmış olması şaşırtıcı değildir. Bu bölümde büyüün hukuki alandaki dönüşümü, hukuk sistemindeki değişimler ile bu değişimlerin yargı sürecine yansması, işkence ve itirafın bu sürece dahil olması ve kilise mahkemelerinden seküler mahkemelere geçiş süreci ele alınarak cadılık davalarını nasıl etkilediğine bakılacaktır. Tüm bu değişim ve dönüşümlere kadın düşmanlığının nasıl eşlik ettiği gösterilmeye çalışılacaktır.

3.1. BÜYÜNÜN HUKUK ALANINDAKİ GÖRÜNÜMÜ VE DÖNÜŞÜMÜ

Gaskil'e göre, Antik Yunan ve Roma'da, başlangıçta otoriteler bilgelerin ruhlarla iletişime geçmesini hoş görüp sadece halkın başvurduğu büyü pratiklerini baskı altına almaktaydı, çünkü halkın kin güdere ve zarar verme isteği ile bu pratiklere başvurduğu düşünülüyordu. Zamanla bu fark yok olmuş ve büyüün her türlüşüne karşı hukuki hoşgörüsüzlük artmıştır. Tarihçi Livius, İ.Ö. II. yüzyılda yaklaşık beş bin Romalının *veneficium*, yani zehirleyerek zarar verme suçunu işlediği gerekçesiyle idam edildiğini söyler. İ.Ö. 33'te ise Senato, toplumsal erdemi ve devletin gücünü korumak adına tüm büyücü ve sihirbazlara yasaklama getirmiştir. Bu dönemde büyücü ile ruhlar (Yunanca *daimones*,) arasındaki ilişkinin boyutları bilinmediğinden büyücülük rahatsız edici bir soru işareti oluşturmaktaydı. Büyücüler sonunda, edebi eserlerin de yardımı ile kutsal olana saygısızlık eden, doğayla uğraşan, çocukları öldürüp onlardan iksirler yapan korkunç cadılar olarak anılmaya başlandılar. İ.S. III. ve V. yüzyıllarda geç imparatorluk döneminde ise cadılık batıl inançlarla, gece ava çıkan *acuze* (yaşlı kadın) imgesiyle ve *maleficium* (kötücül büyü) kavramı ile içe içe geçmiştir. Hristiyanlık dönemi otoriteleri, kanun koyucular, din adamları ve filozoflar da bu fikirlerin etkisinde kalmışlardır (Gaskill, 2010: 27-9).

V. yüzyıla gelindiğinde Roma’da büyü ile ilgili hukuk kuralları ağırlaşmış ve Aziz Augustinus’un *De Civitate Dei (Tanrı’nın Kenti)* eserinin de etkisi ile pagan tanrıların iblis olduğu ve büyücülerin şeytani güçleri çektikleri inancı yayılmıştır. Ancak erken Hristiyanlıkta hukuki araçlar ve kilisenin söylemleri ile ciddi şekilde yasaklanan büyü, alışkanlıklarını kolayca değiştiremeyen halk arasında oldukça yaygın olduğundan uygulamada hoşgörü ile karşılanmıştır. X. yüzyılda *Canon Episcopi* ile yaygınlaşan, Hristiyan askerlerin iblislerle ve onların yeryüzündeki hizmetkarları ile savaştıkları düşüncesi bu döneme kadar var olan, iyi ve kötüyü temsil eden eşitler olarak Tanrı ile Şeytan’ın sürekli bir savaş halinde olduğu Manici görüşü değiştirmeye başlamıştır. Evrendeki her şey takdiri ilahinin bir sonucu haline gelmiş, yozlaşmışların Şeytan’a taparak ruhların lanetlenmesine yol açtığı fikri baskın gelmeye, böylece büyü ve cadılık dinden çıkma ve sapkınlıkla ilişkilendirilmeye başlamıştır (Gaskill, 2010: 31-2).

Cadılıkla ilgili imge ve tanımlar giderek çoğalmış ve büyücü, sapkın ve cadı gibi kavramlar dönemin cadıya bakış açısına göre şekillenerek birbiriyle bağlantılı hale gelmiştir. Örneğin, Çıkış 22:18 (*Exodus 22:18*)’de ölmeyi hak ettiği söylenen Yahudi *kasaph*²⁷²⁸ bir kâhin olmasına rağmen Latince çevirisinde²⁹ şeytani bir anlam kazanmıştır. Kral James’in İngilizce’ye çevirttiği İncil’de (1611) ise “cadıyı yaşatmayacaksın”³⁰ çevirisi tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise Kral James döneminde cadılığın suç sayılmasıdır (Gaskill, 2010: 34).

Giderek sadece cadılıkla ilişkilendirilen pek çok şey aslında öncesinde başka gruplar için de söylenen şeyler olmuştur. Örneğin 1430’larda Engizisyoncu Errores Gazariorum, *Katharların veya Valdocuların Hataları* adlı risalesinde cadılıkla henüz bağdaştırılmamış olan *sabbat*’ı sapkınların gizli gece toplantıları olarak ayrıntılı bir şekilde anlatmış; iki yüz yıl sonra Paris piskoposunun dile getireceği ve sadece cadılara

²⁷ Kashaph anlamı belirsiz olsa da kash (bitki, ot) ve hapalah (kullanmak) kelimelerinin birleşiminden oluşmuş olabilir. Yani, ot kullanan anlamına gelmektedir. Tevrat’ın Yunanca tercümesinde pharmakia (zehir) olarak çevrilmiştir.

https://en.wikipedia.org/wiki/Witchcraft_and_divination_in_the_Hebrew_Bible

²⁸ büyü fısıldamak, büyülemek ya da büyü yapmak: büyücü, cadı (-lık yapmak)

<https://www.bibletools.org/index.cfm/fuseaction/Lexicon.show/ID/H3784/kashaph.htm>

²⁹ *Maleficos non patieris vivere*: büyücünün yaşamasına izin verme, maleficos kötücül, suçlu, zarar veren büyücü anlamındadır.

³⁰ *Thou shalt not suffer a witch to live.*

atfedilecek olan utanç öpücüğünü (*osculum infame*)³¹ bu risalede ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Utanç öpücüğü gibi sadece cadılara atfedilen uçma, bebekleri öldürüp merhem yapma ve çoğunluğunun kadın olması gibi birçok başka özellik aslında öncesinde o dönemin sapkın olarak görülen kişilerine atfedilmiştir (Gaskill, 2010: 35-6). Bu kişiler bazen Katharlar veya Valdocular olmuş bazen de Yahudiler olmuştur. Buradan da görülebileceği gibi cadılık da iktidarlar tarafından kurulmuş ve halk tarafından pekiştirilmiş bir imgedir. Uygulayıcılarının veya etkilenenlerin çoğunlukla kadın olarak karşımıza çıkması da aslında kadının o dönemde nasıl görüldüğü ile ilgilidir.

Cadılara dair bu görüşler hukuk sistemini de etkilemiştir. Gaskill'e göre, 1428 yılında İsviçre'de cadı imgesine uyan pek çok insan yargılanmıştır. Bu yargılamalara yol açan temel faktörler demonoloji yazını ve hukuk mekanizmalarıdır, ancak ekinleri ürün vermeyen çiftçilerin mahsul kıtlığı için insanları cadılıkla suçlaması da önemli bir faktördür. Cadılara dair artan uçma, bebek cesetlerinden merhem yapma gibi hikayeler ile cadılığın giderek daha çok kadınlarla ilişkilendirilmesi eğilimi mahkemelere de sızmaya başlamıştır. 1480 – 1520 yılları arasında Fransa, İtalya, İspanya, Almanya, İsviçre ve Hollanda'da cadı avları başlamış, cadılar tutuklanmış, yargılanmış ve bazıları idam edilirken bazıları da yakılmıştır (2010: 35-6).

O dönemde cadılık ele alınması zor bir konuydu. Bir yandan cadılık Tanrı'ya ve insana karşı bir komplo olarak görüldüğünden oldukça tehlikeliydi ve engellenmesi gerekiyordu; diğer yandan ise görünmezliği sebebi ile çok dikkatli ele alınmalıydı. Bu dönemde yazılan risaleler de cadılığın bu iki yönlü durumunu ele almışlardır. Bu risalelerden en bilineni ise Dominiken bir Engizisyoncu olan Heinrich Kramer'ın yazdığı *Malleus Maleficarum / Cadıların Çekici* (1486) olmuştur. Kramer, demonoloji kuramı ile deneyimlerini birleştirerek iblislerin yalnızca yazılı olarak değil, temsilcileri olan cadılar aracılığı ile mahkemelerde de lanetlenebileceği fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Buna ek olarak, *Malleus Maleficarum*, aşağılık suçlular olarak tanımladığı cadıların gerekirse seküler mahkemelerde yargılanmaları gerektiğini söylemiş ve suçluların kadın olmalarına vurgu yapmıştır (Gaskill, 2010: 38-9).

³¹ Kişi kötülüğe sadakat ve bağlılık yemini ettikten sonra topluluğun başındaki şeytana tapınır ve onu anüsünden öper (Gaskill, 2010, ss.35-6).

Örneğin X. Yüzyılda, önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, *Canon Episcopi*'de Roma ay tanrıçası Diana ile birlikte geceleri hayvanlara bindiğini itiraf eden kadınlardan bahsedilerek cadının kadın olduğu fikri pekiştirilmiştir. Teolog ve hukukçular Alman annelik tanrıçası Holda'yı cadı olarak kabul etmiş ve bu tanrıçayı Diana ile özdeşleştirmişlerdir. Gaskill'e göre bu durum, "*Hristiyan olmayan, öyleyse şeytani olması gereken bir güçten beslenen, sinsi, kendi kendini yöneten kadın cadı fikrini daha da güçlendirdi*" (Gaskill, 2010: 50).

Gaskill'in aktardığı gibi, Hristiyanlığın iyice yerleştiği IV. ve V. yüzyıllarda İmparator I. Valentinianus'un *maleficium*'u ölüm cezası gerektiren bir suç olarak tanımlaması ile II. Theodosius'un niyeti ne olursa olsun her türlü büyüü yasaklaması büyüye bakıştaki değişimi göstermektedir. VI. yüzyılda öne çıkarılan, Augustus'un büyücüler ve iblisler arasında bir ilişki olduğu fikri ise sonraki tüm cadılık yasalarının temelini oluşturacaktır. Cadıların ölümle cezalandırılması Hristiyanlığın erken dönemlerinde değil, Ortaçağ'da başlamış ve Papa Innocentius'un bildirisi (*Summis desiderantes affectibus*) ile hukuki zirvesine ulaşmıştır. 1524'te İngiltere'de ilk Cadılık Yasası çıkarılmış, 1532'de Carolina Yasası ile Kutsal Roma İmparatorluğu cadılığı kesinlikle yasaklamıştır. 1570'lerle birlikte Canterbury'de cadılık davaları kilise mahkemelerinde değil geçici mahkemelerde görülmeye başlanmıştır (2010: 89-90).

Levack ise, Avrupa cadı avının özünde bir yargı operasyonu olduğunu söyler. Cadıların suçlanmasından cezalandırılmasına kadar geçen tüm süreçler hukuki gözetim altında gerçekleşmiştir. Korkunç hukuki süreçler cadılıkla suçlanan kimselerin bu süreçten kaçınabilmek için intihar etmesine sebep olmuştur. Genellikle cadı olduğu düşünülen kişiler köylüler tarafından cezalandırılrsa da merkezi yönetimler kendi otoriteleri sarsıldığı için bu tür cezalandırmalara karşı çıkmış ve bunu önleyebilmek için cadılığı hukuki bir zemine taşımışlardır (1987: 63). Cadılık ve sapkınlık (*heresy*) davalarında genellikle kanıt bulunamadığı için suçlamalar kişilerin kötü şöhretine referansla yapılıyordu. Risalelerin de vurgusuyla cadılık kadınlara atfedilen bir suç olmaya başlamış ve bu fikir iyice yayılmıştı. Bu dönemdeki kadın düşmanlığı da göz önünde bulundurulduğunda suçlanan, işkence gören ve öldürülen kişilerin çoğunluğunun kadın olması şaşırtıcı olmayacaktır. Otoriteler iktidarlarını güçlendirmek için hukuku kendi çıkarları için kullanmışlardır. Cadı yargılamaları

adeta bir güç gösterisine dönüşmüştür. Bu eril yargıdan en çok zarar gören de elbette ki kadınlar, bu kadınlara yakın erkekler ile çocuklar ve iktidarların otoritesine tehdit oluşturan, normları alt üst edebilen kimseler olmuştur.

3.2. İDDİACI SİSTEMDEN ARAŞTIRMACI SİSTEME GEÇİŞ: İŞKENCE VE İTİRAF

Erken modern dönem Avrupası'nda gerçekleşen cadı yargılamalarının, XIII. ve XVI. yüzyıllar arasında gerçekleşen bir takım hukuki gelişmeler sayesinde 'kolaylaştığını' belirten Levack bu gelişmelerden bir tanesinin Kıta Avrupası'nın sivil ve kilise mahkemelerinin ceza davalarında yeni, 'araştırmacı' (*inquisitorial*) bir sistem benimsemiş olmaları olduğunu söyler. Levack'a göre bir diğer gelişme ise, bu mahkemelerin cadılıkla suçlanan kişilere işkence yapma hakkı kazanmasıyla itiraf ve suça ortak olan başka isimlerin alınmasını kolaylaştırmış olmasıdır. Bir diğeri ise, sivil mahkemelerin cadıları yargılama yetkisi kazanıp kilise mahkemelerinin tamamlayıcısı olarak ve bazen de tamamen yerine geçerek cadı avının hukuki bir uygulayıcısı haline gelmesidir (Levack, 1987: 63-4). Son olarak, cadı yargılamaları merkezi ve ulusal yargının kontrolünden belli oranda bağımsız olan yerel ve bölgesel mahkemelere bırakıldığı için bu bölgelerde mahkûmiyet ve infaz oranlarının derece daha yüksek olması bir diğer gelişme olarak görülebilir. Tüm bu gelişmeler tek tek veya birlikte cadı avı için yeterli sebep oluşturmaya bile her biri cadı avı için yeterli ön koşulun sağlanmasına hizmet etmiştir. Buna ek olarak bu hukuki değişimler cadı avlarının zamanlamasının açıklanmasında da yardımcıdır. Yoğun cadı avları, Avrupa mahkemelerinin yeni araştırmacı yapısı kurulana ve işkence kullanımı başlayana kadar başlamamıştır (Levack, 1987: 63-4).

XIII. yüzyıl öncesi Avrupa mahkemelerinin kullandığı cezai prosedürler, ceza davalarının takibini ve sorgulama sürecini zorlaştıran 'iddiacı' (*accusatorial*) bir sisteme dahil idi. Bu sistemde davanın sonuçlanması suçlayan kişinin sorumluluğundaydı. Eğer suçlanan kişi itiraf ederse veya suçlayan kişi kesin kanıt sunabilirse yargı davalının aleyhine karar verirdi. Ancak, ortada herhangi bir şüphe varsa mahkeme suçlanan kişinin suçlu ya da masum olduğunu anlayabilmek için ilahi güce başvururdu. Örneğin, suçlanan kişi elleriyle kızgın bir demir taşır, elleri

bandajlanırdı; yaraları mucizevi bir şekilde iyileşiyorsa bu kişinin suçsuzluğunu gösterirdi. XII. yüzyıl başında Batı Avrupa'nın kilise ve sivil mahkemeleri Erken Ortaçağ'da kullanılan bu sistemi bırakmış ve ilahi olandansa insanın yargısına (*human judgement*) daha fazla önem veren araştırmacı sisteme geçmiştir. Yeni sistemin eskisinden farkı suçlama ile başlayan mahkemede artık suçlayanın davanın sonuçlandırılmasında bir sorumluluğunun bulunmamasıdır. Yeni sistem, topluluk üyelerinin hukuki otoritelerin önünde şüpheliyi alenen suçlamalarına ve yargıçlar dahil tüm yargı makamının kendi başlarına elde ettikleri genellikle dedikodulara dayanan "bilgileri" delil olarak kullanmasına izin vermiştir (Levack, 1987: 65-6). Böylece kötü şöhrete sahip kişilerin suçlanmasının önü açılmıştır. Burada dönemin kadına bakışı önem kazanmaktadır, çünkü kadın düşmanı önyargılara sahip pek çok insanın kadınları suçlamasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Bu noktada hukuki sistem açısından önemli olan ve vurgulanması gereken iki önemli değişim vardır. İlki, yargılama sürecinde ilahi olanın yargısından insanın yargısına geçiştir. İkincisi ise, yargılama sürecinde suçun ispat yükümlülüğünün suçlayan kişiden yargı otoritelerine, yani rasyonel yargıya, geçmesidir. Hukuk sistemindeki bu dönüşümlerin yargılama sürecinin daha adil hale getireceği düşünülebilir, ancak gerçeklik daha farklı olmuştur. Suçlayanın sorumluluğunun ortadan kaldırılması suçlamaların artmasına yol açacaktır, çünkü kişiler birini suçladıklarında herhangi bir sorumluluk üstlenmek zorunda kalmayacaklardır. Avrupa'da ve Salem'de yürütülen cadı yargılamalarında onlarca insanın kolayca suçlandığı, suçlananların daha da çok insan suçladığı düşünüldüğünde bu sistem değişmemiş olsaydı yine bu kadar kişi cadılıkla suçlanır mıydı sorusu sorulabilir.

Aynı zamanda suçun ispatında sorumluluğun suçlayandan yargı otoritelerine geçmesi bir başka soruna yol açmış olabilir. Yargı yetkilileri kanıtları toplayıp davaları sonuçlandırmakla yükümlü olduklarından toplumda düzenin sağlanabilmesi için büyük bir sorumluluk yüklenmiş oldular. Davaları sonlandıramamak yargı otoritelerinin gücünü zayıflatacağından, bu korkunun davaların yeterince kanıt olmadan ve/ya hatalı bir şekilde sonlandırılmasına sebep olabileceği söylenebilir. Zaten cadılık davalarına bakıldığında tam da bu durumun yaşandığı görülmektedir. Cadılık mahkemelerinin sonuçlanabilmesi için yargı otoritelerinin itirafa veya kanıta

ihtiyacı vardı. Bu da onları itiraf için işkenceye başvurmaya ve kanıtlanması imkânsız olan cadılık için de uydurma kanıtlar yaratmaya itmiştir.

Ceza davalarında uygulanmaya başlanan yeni araştırmacı prosedür özellikle de cadılık ve sapkınlık davalarında etkisini göstermiştir. Yeni sistemde davaların sonuçlanmasının önündeki tek engel -bu sistem insan işlerine tanrısal bir müdahaleden kişilerin rasyonel yargısına geçişi temsil ettiğinden- kanıt standartlarının fazla yüksek olmasıydı. Davanın sonuçlanabilmesi için ya iki görgü tanığı olmalı ya da suçlanan kişi suçu itiraf etmeliydi. Özellikle de cadılık ve sapkınlık gibi görgü tanığının bulunamadığı suçlar hakimlere zorluk çıkarmaktaydı. Bu gibi durumlarda elde kalan tek seçenek itiraf olduğu için yargı otoriteleri işkence kullanımına izin vermeye başladılar. Yani, işkence uygulamasının araştırmacı sistemin direkt bir sonucu olduğu söylenebilir (Levack, 1987: 68-70). İşkencenin “rasyonel yargı”nın bir parçası olarak ortaya çıkması da rasyonel yargının kanıt olmadığı için işkenceye başvurulması da ironiktir. Özellikle de cadı yargılamalarında geçerliliği yüksek olan bu durum eril otoritelerin kendi çıkarlarını korumak için kendi kanıtlarını yarattığı bir hukuk sisteminin yerleştiğinin bir göstergesidir.

“*Yargısal işkence*” bir insanın acı çekerse gerçeği itiraf edeceği varsayımına dayanır. Levack’ın belirttiği üzere, bu bazen doğru olsa da bazen de alınan itiraf gerçeği yansıtmayabilir. Bu nedenle bu yöntem güvenilir değildir. İşkenceye maruz kalan kişi masum olabilir ve istenen bilgiye sahip değildir; itirafın detayları yönlendirici sorularla belirlenmiş olabilir ya da işkence o kadar ağırdır ki sonlanması için doğru olmasa bile istenen cevaplar verilmiş olabilir. Cadılık davalarında binlerce insan işkence sebebi ile işlemedikleri suçları itiraf etmişlerdir (1987: 71). Bu sebeplerle işkence kullanımı, ölümcül ve tekrarlı olmamalı, sorgulanan kişiye yönlendirici sorular sorulmamalı gibi kurallara bağlanmıştır. Levack’a göre, Avrupa mahkemeleri bu kurallara uymuş olsaydı adaletin yanlış uygulandığı davaların sayısı çok daha az olurdu ve belki de Avrupa cadı avı hiç gerçekleşmeyebilirdi, ancak kurallar giderek esnetilmiş ve büyük ölçüde istismar edilmiştir (1987: 72-3).

İşkencenin yasal sisteme entegre edilmesi Avrupa cadı avlarına zemin hazırlamıştır. İlk olarak, işkence cadılık kavramının formülasyonunu ve yayılmasını kolaylaştırmıştır. Cadılıkla ilgili pek çok fikir temelde *Malleus Maleficarum* gibi risalelerle yaygınlaşmış olsa da bu literatürün etkileri ilk olarak engizisyoncuların

işkence kullandıkları mahkemelerde görülmüştür. Örneğin, cadı ayinleri ve şeytana tapmaları İngiltere’de çoktan yaygınlaşmış inançlar olsa da işkence ile alınan şeytani eylemler hakkındaki itiraflara kadar bunlar elit kesimde yaygın bir inanca dönüşmemiştir. İkinci olarak, işkence ile birlikte cadıların mahkûmiyet oranları artmıştır. Son olarak, işkenceyle suç ortaklarının isimlerinin alınmaya başlaması cadılığın bir *komploterorisine* dönüşmesine yol açmış ve cadı avlarını mümkün kılmıştır (Levack, 1987: 77).

Suçlanan kişinin suçu yasalara göre kanıtlanmamış olsa bile yargıçlar işkence yapılmasına kişinin suçlu olduğu varsayımı üzerinden karar vermekteydiler ve böylece kişinin suçu itiraf edeceğini düşünüyorlardı (Levack, 1987: 76). Kuşkusuz yargıçların düşünceleri dönemin kadın düşmanlığından da bağımsız değildi. Cadı ile kadın arasında bir bağ kurulmuş olması suçlanan kişilerin çoğunluğunun kadın olması demekti ve hukukun bu şekilde işliyor olması pek çok masum kadının işkence görmesi, suçlu bulunması ve infaz edilmesi anlamına gelmekteydi. İlahi yargıdan rasyonel/akla dayanan yargıya geçiş aslında eril yargıya da geçiş olarak görülebilir, çünkü ataerkil toplum akli erkekle özdeşleştirmektedir. Yani akla dayanan yargı söz konusu olduğunda, erkek aklın eril yargıya yol açacağı söylenebilir. Toparlamak gerekirse, ilahı yargıdan insan yargısına geçiş beklenenin aksine iyi sonuçlar doğurmamış, yargılama süreçlerinde daha adil ve mantıklı kararlar alınmasını sağlayamamıştır. Hukuki sistemde bir iyileşmeden bahsedilemediği gibi işkencenin hukuki sisteme dahil edilmesi ile adil yargılama sürecinden bahsetmek imkânsız hale gelmiştir.

İngiltere’de cadılık suçlamaları başlangıçta, genellikle komşuya veya komşunun mallarına zarar verdiği düşünülen kişilere yönlendiriliyordu. Bu suçlamalarda suçlanan kişinin şeytanla bir ilişkisi olup olmadığı söz konusu değildi. Cadılığı şeytani güçlerle birleştiren kişinin Cadı Avcısı Matthew Hopkins olduğu söylenir. Sharpe’nin aktardığına göre, 1645-1647 yılları arasında Doğu Anglia’da ulaşılan kaynaklara göre cadılıkla suçlanarak işkence içeren sorgulamalardan sonra yargı önüne çıkarılan 240 kişinin 200’ünün yargılamaları Temmuz-Aralık 1645’te gerçekleşmiştir. Suçlananlar sadece *maleficium* (cadılık/büyü yoluyla zarar verme) eyleminden değil kötü ruhlarla arkadaşlık yapmaktan dolayı da şüpheli konumundaydılar ve soruşturma sürecinde kanlarını emmesine izin verdikleri hayvan formunda iblisleri (*familiar*) olduğunu, şeytanla anlaşma yaptıklarını ve onunla cinsel

ilişkiye girdiklerini itiraf ediyorlardı. (Sharpe, 1996: 238-9). Bu dönüşümün sebebi olarak görülen Matthew Hopkins'in davaları oldukça önemli görünmektedir.

Hopkins davalarının farklı bir yanı olsa da değişmeyen bir özelliği suçlananların %87.5'inin kadın olmasıdır. Bir diğeri ise, istisnalar olsa da suçlananların daha fakir köylerden ve küçük kasabalardan olmasıdır (Sharpe, 1996: 242). Bu davaları farklı kılan şey ise pek çok davada (110 davanın 63'ünde) şeytanın cadılara eylemlerinde eşlik ettiği inancıdır. Cadılıkla suçlanan ve şeytan ile bağlantıları olduğunu itiraf eden pek çok kadın, şeytanın kocalarının ölümünden sonra geldiği ve istediği şeyi yaparlarsa fakirlikten kurtulacaklarını söylediği veya şeytanın altın yüzük gibi materyallerle veya intikam sözü ile akıllarını çelmeye çalıştığı yönünde ifade vermişlerdir. Suffolk'tan altmış yaşında Ellen Driver adında bir kadın şeytanla evlendiğini ve ondan iki çocuğu olduğunu üç yıl birlikte yaşadıklarını, evlenmeden önce ise şeytanın ondan Tanrıyı ve İsa'yı reddetmesini istediğini söylemiştir. Sharpe'a göre bu durum, şeytanın cadılık içindeki rolü üzerine *eğitimli fikirler* (akademisyenler, teologlar, vb.) ile halkın fikirlerinin etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir (1996: 245-7).

Bu davaların bir diğer çarpıcı özelliği ise Matthew Hopkins'in cadılıkla suçlanan kadınların bedeninde cadı izi araması, bulması ve bunları kanıt olarak kullanmasıdır. Cadı izlerinin cadı olduğu düşünülen kadınların evcil iblisleri (*familiar*) tarafından emilmesi ile oluşan izler olduğu düşünülmektedir. Bazı raporlarda cadı izleri ile ilgili bilgiler o kadar detaylıdır ki kadınlara Hopkins tarafından zorla kabul ettirildiklerini düşündürmektedir. Kadınların sorgulamalarda benzer cevaplar vermesi sorgulayan kişiler tarafından yönlendirildiklerini göstermektedir. Kültürde geniş yeri olan şeytani inançların hem sorgulayanları hem de sorgulananları etkilemiş olması büyük bir olasılıktır. Bu inançların, şeytanın ve yaptıklarının anlatıldığı vaazlar yoluyla da içselleştirilmiş olması muhtemeldir (Sharpe, 1996: 250).

Her ne kadar elit kesimin görüşleri halkın cadılık üzerindeki fikirlerinin çarpıtılmasında büyük bir rol oynamış olsa da Holmes'ün de belirttiği üzere, halkın inancında bazı belirgin özellikler öne çıkmaktadır. Birincisi, cadılığı oluşturan gizemli güçlere 'normalde' kadınların sahip olduğu inancıdır. Dönemin kadın düşmanlığı ile İncil ve Aristotelesçi düşüncenin vurguladığı kadının aşağı olduğu inancının elit kesim tarafından da güçlendirilmesi suçlananlar arasındaki kadın çoğunluğunu

açıklamaktadır. Cadılığın anne soyuna içkin olduğu, anneanneden anneye ve anneden çocuklara geçtiği düşünülmekteydi. İkinci özellik ise kadın ve erkeklerin cadı korkusunu paylaştığı gerçeğidir (Holmes, 1993: 51).

1601-1627 yılları arasında Great Linford bakanı Richard Napier ve hekim Ronald Sawyer'ın incelediği vakalara bakıldığında hem cadı olarak suçlananların (%94.7) hem de cadılık kurbanı olduğunu iddia edenlerin (%59.7) çoğunluğunun kadınlar olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınlar (%58.2) erkeklere (%45.5) göre daha yüksek oranda başkasını suçlama eğilimindedirler. Kadınlar itibarlarının zarar görmemesi için kilise mahkemelerinin korumasına sığınmışlardır (Holmes, 1993, s.52). Kadınların suçlanmaktan kaçınmak için suçlama eğiliminde oldukları söylenebileceği gibi güç kazanmak için ataerkil normları içselleştirdikleri de söylenebilir. Ataerkil sistemin bugün de en iyi yaptığı şey kadınların sistemin normlarını yeniden üretmelerinin zeminini hazırlamaktır. Ayrıca kadınlar için itibarlarını korumak önemli gözükmemektedir ve bunun sebebi olarak ataerkil sistemin kadınlara yüklediği iyi anne, iyi eş ve iyi komşu olma davranışının fazlaca içselleştirildiği de söylenebilir. Holmes ise şikayetçi kadınların erkekler tarafından yönlendirildiğine vurgu yapmıştır. 1596-1642 yılları arasında tanıklık yapanların %27.7'si sadece erkekler, %4.6'sı sadece kadınlar iken %67.7'sinde kadın ve erkekler birliktedirler (1993: 56).

İşkence ve başkalarını suçlama olgularının yanı sıra cadılık davalarındaki itiraflar da büyük bir öneme sahiptir. Bazı davalarda kadınlar itiraf etme eğilimde olsalar da Margaretha Horn gibi pek çok kadın da işkence görmelerine rağmen suçu itiraf etmemişlerdir. Bu noktada Horn'un hikayesini daha detaylı incelemek yargılama süreçlerindeki kadın düşmanlığını ve cadılıkla suçlanan kadınların suçlamalara verdikleri tepkileri görebilmek açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Genel olarak olaylar şu şekilde gerçekleşmiştir: Rothenburg, Almanya'da 1652 yılında 60 yaşındaki Margaretha Horn, komşusu Leonhart Gackstatt'ın suçlaması üzerine cadılıkla yargılanmak üzere tutuklanır. Suçlamanın sebebi, Pankek Günü³²'nde Margaretha ve kızlarının bir ritüel olarak evlerinin önünü süpürüp çöpleri atmasından sonra komşuları Gackstatt'ın evini 'büyülü' bir şekilde pirelerin basmasıdır.

³² Shrove Tuesday: Pankek Günü diye de geçer. Anglo Sakson Hristiyanların Paskalya'dan 40 gün öncesinde perhize girdikleri Ash Wednesday'den önceki ziyafet günüdür. Bugün Hristiyanlar kiliseye giderek günah çıkarır ve günahlarından arınırlar.

Margaretha bu suçlamadan sonra tutuklanarak sonuncusu işkence içermek üzere beş kez sorgulanır (6, 12 ve 16 Ağustos, 13 ve 22 Eylül), her seferinde cadı olmadığı yönünde ifade verir ve Ekim ayında salınır (aktaran Rowlands, 2019: 337).

Horn'un yargılamasını incelemeden önce kısaca Rothenburg'da cadılığın nasıl ele alındığına bakmak gerekir. Cadılık davalarının sıradan davalar olarak görüldüğü ve buna bağlı olarak itiraf veya başka cadıların isimlerini alma amacıyla işkence uygulanması konusunda isteksiz olan Rothenburg Bölgesi'nde cadılıkla suçlananların yalnızca on ikisine işkence uygulanmış ve uygulama Kutsal Roma İmparatorluğu'nun 1530 Carolina Yasası'na uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Cadılığı kolektif sapkınlık olarak kabul etmedikleri, cadı ayinlerini gerçeklik olarak değil şeytani bir aldatmaca olarak gördükleri için başka cadıların isimlerinin alınması gereksizdir. Cadı avının onlar için politik veya dini açıdan bir mantığı olmadığından halkın yanlış yere cadılık suçlamasında bulunmasının da önüne geçebilmek için iftiracılar sürgünle cezalandırılmışlardır. Bu da cadılıkla suçlananların itiraf etmedikleri sürece hayatta kalabileceklerini göstermektedir (Rowlands, 2019: 339).

Bu durum, Salem cadı yargılamalarında olan şeyin tam tersidir. Salem'de sadece itiraf edenler ölümden kurtulabilmişlerdir. Cadı avı ve yargılamaları işin içine politika ve otoritelerin çıkarları girdiğinde adaletsiz ve mantıksız bir sürece dönüşmektedir. Bunu hem Avrupa'da hem de son bölümde detaylı bir şekilde incelenecek olan Salem cadı yargılamalarında görmek mümkündür. Salem'de otoriteler istedikleri cevabı almaya o kadar odaklanmışlardır ki cadı olduğunu söyleyenleri -cadılardan duyulan korku inanılmaz boyutlara ulaşmış olmasına rağmen- sadece kapatmakla yetinmiş, cadı olmadığına ısrar edenleri ise idam etmişlerdir. Cadı olmadığına ısrarcı olanların yalan söylediğinden eminlerken işkence sonucu cadı olduğunu itiraf edenlere inanmayı tercih etmişlerdir.

Margaretha'nın yargı sürecine dönecek olursak kendisinin sorgulamalar boyunca aktardığı bazı anlatılar önemlidir. Bunlardan bir tanesi Margaretha'nın kendi kimliğini iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir komşu ve adaletsizliğin masum bir kurbanı olarak kurarken komşusu ve hukuki otoritelerin kendisine yüklemeye çalıştığı zarar veren/shytani cadı kimliğini reddetmesidir (Rowlands, 2019: 360). Burada Margaretha'nın bir yandan iktidarın ona dayatmaya çalıştığı şeytani cadı kimliğini reddederken diğer yandan kendi kimliğini iyi anne, iyi eş ve iyi komşu olma gibi

iktidarın kadınlara yüklediği görevler üzerinden oluşturduğunu görmekteyiz. Bu aynı zamanda Horn'un, açıkça belirtmemiş olsa bile, iyi birer eş, anne, komşu vs. olmayan kadınların cadı olabileceğine olan inancını göstermektedir.

Burada yargı ve toplumdaki ahlak normlarının iç içe geçtiğini görmek mümkündür. Horn'a karşı yapılan suçlama nasıl bir anne veya nasıl bir eş olduğuna dair anlatılar içermese de Horn kendisini, cadı olmanın karşıtı olarak iyi bir anne ve iyi bir eş olduğunu belirterek savunmuştur. Kadınların, ataerkil iktidarların kadınları ikili bir karşıtlık içerisinde kurmalarını (Havva-Meryem, bağımsız cadı-itaatkâr anne/eş) içselleştirdiği söylenebilir. Burada ayrıca önemli olan hukuki sistemin, cadı olarak suçlanan bir kadının aynı zamanda kötü anne, kötü eş ve/ya kötü komşu olduğu varsayımını içermesidir. Margaretha Horn da bunu bildiği için savunmasına bu şekilde başlamıştır.

Buna ek olarak, Horn'un sorgulamaları sırasında adalet ve eşitlik gibi kavramlara vurgu yapması ise oldukça dikkat çekici ve önemlidir. Margaretha, sorgulanması sırasında üç kehanette bulunur. Birincisi, gücünü İmparatorluk hukukundan alan konsey üyelerinin kararlarını *adil* bir şekilde verecekleridir. İkincisi, konsey üyelerinin kararlarını adil bir şekilde vermemesi durumunda yerlerine başkalarının geleceğidir. Üçüncüsü ise, otoriteler gerçek suçluları (Gackstatt gibi) cezalandırmakta başarısız olursa *Tanrı'nın zengin, fakir tüm insanları* salgın hastalıkla cezalandıracağı ve sonuçlarının yakın zamanda bitmiş olan savaştan (30 yıl Savaşları kastediliyor) on kat daha kötü olacağıdır (Rowlands, 2019: 354). Rowlands'a göre, Margaretha'nın ilk iki kehaneti, onun İmparatorluk (Kutsal Roma İmparatorluğu) hukukunun temel yasalarının sadece erkek vatandaşlar için geçerli olmadığını kendisi gibi yaşlı köylü kadınları da içeren daha geniş politik bir topluluğu içerdiğini ifade etmeye çalışmasını göstermektedir. Üçüncü kehanetindeki zengin ve fakir vurgusu gelecek epidemiden sadece kendisi gibi fakirlerin değil kendisini sorgulayan konsey üyelerinin ve ailelerinin de etkileneceğini belirtmek için yapılmıştır. Aynı zamanda Tanrı'nın sosyal hiyerarşi kurmadığının; Tanrı önünde herkesin eşit olduğunun altı çizilmiştir (Rowlands ,2019: 358).

Margaretha'nın işkence de içeren beş sorgulaması boyunca cadı olduğu suçlamasını kabul etmemesine rağmen suçsuzluğuna inanılmamasının, tutukluluğunun ve sorgulamalarının haftalarca sürmesinin, vücudunda cadı izleri

aranarak küçük düşürülmesinin, Gackstatt'ın iftira atma suçundan gözaltına alınmamasının pek çok nedeni olsa da der Rowlands, hepsinin dayandığı temel nokta kadın düşmanlığıdır. Yargı elitlerinin, erkeklerin verdiği ifadeleri Margretha'nın ifadelerinden üstün tutmaları, Margaretha'nın kendi sözlerindense bedeninin, onun kimliğine dair daha nesnel kanıtlar sunduğuna inanmaları bu kadın düşmanlığının bir parçasıdır (Rowlands, 2019: 362).

Bu süreçte Josaphat Weinlin ile Johann Georg Sauber ile jüriden George Christoph Walther'in 'uzman' tavsiyeleri etkili olmuştur (Rowlands, 2019: 362). Margaretha Pankek Günü'nde süpürme ritüeli yaptığını hiçbir zaman reddetmediği için konsey üyelerinin yapması gereken şey bu ritüelin batıl inanca dayalı bir 'kadın geleneği' mi yoksa şeytani bir iş mi olduğuna karar vermektir. Böylece dini ve tıbbi tavsiyeye başvurdular. Rothenberg Kilisesi tavsiye talebine, pire istilasının doğal veya doğaüstü olabileceğini, yeterli kanıt olmadığı için kararın jüriye bırakılması gerektiğini söyleyen kısa bir mektupla cevap vermiştir. Oysa Weinlin ve Sauber pire istilası sınırlı bir bölgede, büyük ölçekli ve ısrarcı olduğundan doğal olmayabileceği yönünde uzun ve detaylı bir cevap yazarak Margaretha'nın davasına zarar vermişlerdir, çünkü bu mektuptan sonra dini otoritelerin ve jürinin istilanın doğal sebepleri olduğuna hükmetmesi profesyonel tavsiyeyi sorgulamak olacağı için davaya böyle bir önyargı içerisinde başlanmıştır. Bu mektup hem Walther'in hem de konsey üyelerinin Margretha'ya karşı olumlu olumsuz ortaya konan tüm kanıtlara negatif yönde bakmalarına sebep olmuştur (Rowlands, 2019: 362-3).

Margaretha'nın karakteri ve davranışları hakkında tanıdığı insanlar tarafından toplanan pozitif ifadeler göz ardı edilmiş ve çok kısa evli kaldığı ve büyücülükle bağlantısı olduğu söylenen ilk kocası Martin'e vurgu yapılarak bunun Margaretha'yı kötü şöhretli biri yaptığı inancına tutunulmuştur. Hakkında söylenen pozitif şeyler de sonradan mahkeme kayıtlarından çıkarılmıştır. Jüri üyesi Walther da Margaretha'nın beşinci sorgusunda uygulanan işkence ve sözde cadı izi olan yerin iğne ile dürtülmesi sırasındaki hissizliğine ve ağlayamamasına vurgu yapmış, Walther'in bu tespitleri Margaretha'nın cadı kimliğinin bir parçası kabul edilmiştir (Rowlands, 2019: 364-5). Burada da yine kadınlardan beklenen davranışlarla Margaretha'nın davranışları arasındaki uyumsuzluğun ataerkil önyargılarla suç olarak tanımlanması görülmektedir. Bir erkek bu davranışları sergileseydi belki normal karşılanacaktı

ancak daha naif ve güçsüz olduğu sanılan bir kadının işkence karşısında güçlü durması onun cadı olduğuna bir kanıt oluşturabilmiştir.

Genel olarak cadı yargılamaları süreçlerinde eril otoritelerin tutumunu anlamak için Horn'un davasına bakmak bize güçlü bir örnek sunmaktadır. Margaretha Horn örneği, cadılığın çok sert şekilde cezalandırıldığı ve ölüm oranlarının yüksek olduğu yerlerde ya da Rothenberg gibi infaz ve işkence uygulamalarının daha az olduğu yerlerde de olsa kişi bir kez cadılıkla suçlandığı zaman ve özellikle de kadınsa yargı otoritelerinin, kilise otoritelerinin ve diğer 'uzmanların' davaya büyük bir önyargı ile başladıklarını göstermektedir. Cadılıkla suçlanan kişi ne yaparsa yapsın ne söylesin, itiraf da etse, suçsuz olduğunda ısrarcı da olsa, suçlanan kişi hakkında pozitif yargılar da toplansa, otoriteler inanmak istedikleri şeye inanmışlardır. Bu inançların da her zaman kadın düşmanı önyargıları içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak, iddiacı sistemden araştırmacı sisteme, ilahi olanın yargısından insanı yargıya geçişin daha adaletsiz bir hukuk sistemi doğurduğunu söyleyebiliriz. Araştırmacı sistem, özellikle de kanıt bulunması imkânsız olan cadılık yargılamalarının işkence ve itiraf üzerine kurulmasına, itiraflarla cadılık suçlamalarının yayılmasına ve hatta onlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Suçun ispat sorumluluğunun suçlayandan yargı yetkililerine geçmesi daha adil yargılamalarla değil hatalı yargı süreçleriyle sonuçlanmıştır. Araştırmacı, rasyonel ve insani yargıya geçiş cadı yargılamalarını bir kıyıma dönüştürmüştür. İnsan yargısı erkek yargısı demek olduğundan (tüm otoriteler erkek olduğu için) yargılamalar da erildir.

Sorgu ve yargı süreçlerinin erilliğine iyi bir örnek olan Horn davasında Margaretha Horn, yargı yetkilileri tarafından işkenceye maruz bırakılmış, cadı izi uygulaması ile bedenine müdahale edilerek küçük düşürülmüş ve suçsuzluğuna dair sunduğu argümanlar göz ardı edilmiştir. Toplumdaki kadın düşmanlığı bu davaya, cadı-iyi anne/eş/komşu ikili karşıtlığı şeklinde yansımıştır. Bu ikiliği ortaya atan da Margaretha Horn'un kendisi olmuştur. Bu da toplumdaki kadın düşmanı fikirlerin, hem yargı otoriteleri hem de kadınların kendisi tarafından içselleştirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Buna ek olarak, Horn'un davasını yokuşa süren sadece yargı otoriteleri değil aynı zamanda tıp otoriteleri de olmuştur. Burada ilginç olan şey, Kilise bu olayda karar verirken temkinli davranıp kararı jüriye bırakırken tıbbın yeterli 'kanıt' olmadan Horn'un aleyhine tavsiye vermesidir. Buna benzer şekilde cadı

yargılamalarında, Kilise mahkemelerine kıyasla seküler mahkemelerin kanıta daha az önem verdiği, işkenceye başvurduğu görülmektedir.

3.3. KİLİSE MAHKEMELERİNDEN SEKÜLER MAHKEMELERE GEÇİŞ

Kilise mahkemelerinden seküler mahkemelere geçiş süreci de hukuk sistemindeki önemli bir dönüşümü gösterdiğinden cadı avı ve yargılamalarının analizinde de oldukça önemlidir. Cadı avının ve yargılamalarının en çok yapıldığı dönem XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl ortaları olarak kaydedilmiştir; 1400 ile 1800 yılları arasında görülen davaların sayısı Avrupa, İskandinavya ve Amerika için toplam 90.000 ile 100.000 arasındadır (Gaskill, 2010: 96-7). Cadı çılgınlığının temelde seküler bir olgu olduğunu söyleyen Gaskill, seküler mahkemelerin önemini vurgulamış, Jeanne d’Arc³³’ın da kilise değil devlet tarafından yakıldığını belirtmiştir. Cadılara yapılan işkenceler de Ortaçağ’dan çok modern çağa ait pratikler olarak görülmektedir (2010: 100-102).

Bir önceki bölümde değinilen araştırmacı sistemin benimsenmesinin yanı sıra cadı avını mümkün kılan bir diğer hukuki gelişme de temelde ruhani (*spiritual*) olan suçların cezalandırılmasında devletin tam hukuki yetkiyi eline almasıdır. Cadılık şeytana tapma ile ilişkilendirildiğinden ruhani bir suç, dinden dönme ve sapkınlık olarak kilise otoritelerince cezalandırılmalıdır. Pek çok cadı piskoposluğa ait mahkemelerce ve XIII. yüzyılın başından beri asıl görevleri sapkınlığın yayılması ile savaşmak olan papaya bağlı engizisyoncular tarafından infaz edilmiştir. Yine de cadı avlarının en başından itibaren dini mahkemelerle işbirliği içinde ya da kendi otoriteleri ile cadıları yargılayan seküler mahkemeler de bulunmaktadır. Hatta zamanla cadı yargılamalarında seküler mahkemeler dini mahkemelere göre daha fazla rol almaya başlamıştır. Devletler cadılığı seküler bir suç olarak tanımlamış, bazı ülkelerde geçici

³³ Jeanne d’Arc Yüzyıl Savaşları’nın sonunda İngilizler Fransa’yı ele geçirmek üzereyken azizlerin kendisine görüldüğünü ve Fransa’yı nasıl kurtaracağını anlattıklarını söyler. Kral Charles onu kurtarma ordusu ile savaşa gönderir. Jeanne pek çok zafer kazanır ve bu zaferler 1453’te Fransa’nın nihai zaferi ile sonuçlanır. Jeanne d’Arc İngilizler ile işbirliği yapan soylular tarafından esir alınarak İngilizlere teslim edilir. İngiliz yanlısı bir piskopos tarafından sapkınlık suçlaması ile yargılanıp suçlu bulunur ve 30 Mayıs 1431 yılında 19 yaşında kazıkta yakılarak öldürülür. 1456 yılında Jeanne’a karşı yapılan suçlamalar düşürülmüş, masum olduğuna kanaat getirilmiş ve şehit ilan edilmiştir. Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Joan_of_Arc

mahkemeler bu davaların sonuçlandırılmasında tekeli ellerine almışlardır (Levack, 1987: 77-8).

Seküler mahkemeler cadılığın büyü sonucu oluşan fiziksel yaralanmalar ve politik amaçlarla yapılan büyüler boyutu ile ilgilenirken dini mahkemeler iblislerle işbirliği ve sapkınlık boyutu ile ilgilenmişlerdir. Ortaçağ'ın sonunda sapkınlık davaları dini ve papalığa bağlı mahkemelerde görülse de şüphelilerin yerinin tespiti, yakalanmaları ve infaz edilmeleri aşamalarında seküler otoritelerden yardım alınmıştır. Sapkınlıkla suçlananlar, kilisenin bedensel zarar verme yetkisi bulunmadığından seküler otoritelere teslim edilmişlerdir. XV. yüzyılda cadı avları başladığında yargılamalar dini mahkemelerin yanında şehir mahkemelerinde (*municipal courts*) de görülmeye başlamıştır. Cadı avlarının iyice güçlendiği XVI. ve XVII. yüzyıl başlarında cadılığın seküler bir suç olarak tanımlanması, Protestanlığın Reformasyon süreci ile zaten zayıflamış olan kilise ve papaya bağlı mahkemelerin gücünün iyice azalması, kilise otoritelerinin cadı avı ve yargılamalarındaki usulsüzlükleri görmezden gelme konusundaki isteksizliklerinin artması (başlangıçta işkence uygulayarak kuralları ihlal eden kendileri de olsa bu ihlallerin adaletin sağlanması önünde engel oluşturduğunu ilk fark edenler de onlar olmuştur) gibi gelişmelerin seküler yargı yetkisinin kontrolü ele almasına yol açmıştır. Cadılığın seküler bir suç olarak tanımlanması pek çok devletin ceza kanunlarına cadılığı yasaklayan maddeler eklemesi ile sonuçlanmıştır. Bu yasalar cadı yargılama yetkisini seküler mahkemelere vermiş, bu konuda suç olarak tanımlanan şeyi ise halka duyurarak ve cezalandırılmasını kolaylaştırarak cadı avlarının büyümesine katkı sağlamıştır (Levack, 1987: 78-80).

Yargı yetkisinin kilise mahkemelerinden devlet otoritesindeki mahkemelere geçişi cadılığın ele alınışı bağlamında günah kavramından suç kavramına geçildiğini de göstermektedir. Ancak ikisinin kesin bir şekilde ayrıldığını söylemek de pek mümkün görünmemektedir. Bu dönemde dini otoritelerin yargı yetkisi azalmış olsa da ruhban sınıfı seküler otoritelere, cadılara karşı daha güçlü bir şekilde harekete geçmeleri konusunda sık sık baskı yapmışlar, şüphelilerin yakalanmasına yardım etmişler ve cadı avının sürmesi için vaazın gücünü kullanmışlardır. Örneğin, bir sonraki bölümde de göreceğimiz gibi, Salem'de gerçekleşen cadı yargılamaları seküler

mahkemelerde görülse de ruhban sınıfının sürekli olarak sürece müdahil olduğu ve cadıların her ne yolla olursa olsun yargılanmasını körüklediği görülmektedir.

Cadı avını körükleyen bir diğer gelişme ise cadı yargılamaları için yerel otoritelere yetki verilmesi ve bu birimlerin belli ölçüde merkezi politik ve hukuki kontrolden bağımsız olmalarıydı. Yerel otoriteler merkezi otoritelere kıyasla cadıları yargılamada çok daha hevesliydi ve denetimsiz olduklarında cadıları ölümle cezalandırma oranları da çok daha fazlaydı. Bunun bir nedeni yerelde cadılık korkusunun çok daha fazla hissedilmesidir. Merkezde yargılanan cadılar otoriteler tarafından şahsen tanınmamaktadır oysaki yerelde cadılıkla yargılananlar herkes tarafından tanınmakta, cadılarla aynı toplulukta yaşama düşüncesi korkuyu ve kitlesel histeriyi büyütmektedir. Bir diğer neden ise merkezi yargıların hukuki prosedürlerle daha uyumlu hareket etmeleri ve suçlananlara hukukun izin verdiği ölçüde kendilerini koruma hakkı sunmalarıdır (Levack, 1987: 85). Yereldeki korkunun ne derece yükselebileceği ve ne kadar vahim sonuçlar doğurabileceği de yine Salem örneğinde oldukça çarpıcı bir şekilde görülmektedir. Salem’de herkesin herkese potansiyel cadı gözüyle bakması ve her an cadılıkla suçlanabilme ihtimali cadılığı kitlesel histeri boyutuna ulaştırmıştır. Bu korku yargı otoritelerinin de tarafsız kalabilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bir sonraki bölümde Salem’deki yargı süreçleri daha detaylı incelenecektir.

Sonuç olarak cadı avlarının ve cadı yargılamalarının Ortaçağ’da engizisyon mahkemelerinde gerçekleştirildiği inancının gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz. Cadı avlarının çok büyük bir bölümü Modern Çağ’da gerçekleşmiş ve cadı yargılamalarının büyük bir çoğunluğu seküler mahkemelerce görülmüştür. Hatta işkence ve itiraf alma yöntemleri seküler mahkemelerce daha çok uygulanmıştır. Cadı avlarını körükleyenler kadın düşmanı fikirleri ile hem kilise hem de devlet otoriteleri olmuştur. Hukuk sistemine de yansıyan kadın düşmanlığı ve önyargılar cadılık suçlamasıyla yargılanan herkesin, özellikle de kadınların, yargı sürecinin başından sonuna kadar büyük haksızlıklara uğramalarına sebep olmuştur. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bu insanlar kadın düşmanı kilise ve devlet otoritelerinin ele ele vermesiyle mağdur edilmiş veya öldürülmüşlerdir.

Cadılık bağlamındaki eril yargıya daha yakından bakabilmek ve hukuki süreci daha detaylı görerek anlamlandırabilmek için Salem cadı avı ve yargılamaları yol

gösterici olacaktır. Salem’de yaşananlar Avrupa cadı avlarından bazı açılardan ayrılmakla beraber hukuki sürecin içine işlemiş kadın düşmanlığı burada da varlığını korumuştur. Bir sonraki bölümde pek çok araştırmaya konu olmuş ve gizemini hala koruyan, 1692 yılında Salem’de gerçekleşen olaylar, cadı avları ve yargılamaları, ataerkil otoritelerin (yönetim, kilise, yargı) ve genel olarak tüm toplumun cinsiyetçi zihniyetinin etkileri ile irdelenmeye çalışılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SALEM CADİ YARGILAMALARININ ERİLLİĞİ

Salem cadı avı ve yargılamaları Avrupa cadı avı ve yargılamaları kadar ses getiren, üzerine konuşulan, filmlere konu olan ve çokça ‘toplu histeri’ gibi daha psikolojik terimlerle anılan bir süreçtir. 1692 yılında Salem Köyü’nde yaşananlar Avrupa cadı avlarının ve mahkemelerinin bir uzantısı gibi görünse de kendi içerisinde bambaşka dinamikleri barındırmaktadır. Tabii ki Salem’in Avrupa’da yaşananların etkisinden bağımsız olduğu söylenemez; ancak sömürgecilik, Püritenliğin etkisi gibi Salem’e özgü olan ve cadı avlarına doğrudan etki etmiş bu özellikler de göz ardı edilemez. Aynı zamanda, şeytani bir güç tarafından ele geçirildikleri iddiasıyla herkesi suçlayan ve mahkemelerde neredeyse tüm kontrolü ele geçiren genç kızlar ile ‘itiraf et ya da öl’ mantığına oturtulmuş bir yargılama süreci Salem’i diğer cadı avlarından ayırmakta ve bize araştırılması gereken pek çok soru bırakmaktadır.

Salem cadı avının ortaya çıkışı ve ilerleyişine kısaca bakacak olursak³⁴, olayların Şubat 1692’de Salem Köyü rahibi Samuel Parris’in on, on bir yaşlarındaki kızı Elizabeth Parris’in, yeğeni Abigail Williams’ın ve diğer iki kızın rahatsızlanması ve doktorların kızların büyülendiğini söylemesiyle başladığını söyleyebiliriz. Parris’in yanında çalışan Yeni İspanya’dan gelmiş yerli bir kadın olan Tituba kızları büyüleyen cadıyı bulabilmek için büyüye başvurur. Bu da kızların kendilerini büyüleyenin Tituba olduğuna inanmalarına yol açar ve Tituba’yı cadı olmakla suçlarlar. Tituba ise bu suçlamayı reddederek sadece eğer bir cadı varsa onu nasıl bulacağını bildiğini, kendisinin bir cadı olmadığını söyler. Bu sırada kızların büyüledikleri ve köyde bir cadı, şeytanın bir elçisi olduğu söylentisi hızla yayılır. Önce Samuel Parris’in evinde daha sonra kamusal alanlarda ve tüm kolonide şeytanı kovması için Tanrı’ya başvurmak amacıyla oruçlar tutulur. Tüm bunlara rağmen kızların hastalıkları ve şikayetleri artmaya devam eder.

Bunun üzerine ‘melankolik’ yaşlı bir kadın olan Sarah Osborne ile Salem halkı tarafından seilmeyen ve kötücül olarak görülen yoksul, dilenci bir kadın olan Sarah Good cadı olmakla suçlanır. Sarah Good ve eşi toplumda seilmeyen kişiler olmalarına

³⁴ Salem’deki olayların aktarımında Hutchinson’ın Massachusetts Koyu Körfezi Kolonisi’nin kuruluşundan itibaren şahit olduğu tüm olayları kronolojik bir şekilde anlattığı iki ciltlik kitabından faydalanılmıştır. (Hutchinson, Vol II, 1936: 19-20).

rağmen cadılık suçlamasına maruz kalan Sarah olmuştur. 1 Mart 1692’de Tituba cadı olduğunu ve bu iki kadının da suç ortağı olduğunu itiraf eder ve hapse girerler. Tituba’nın vücudundaki eski sahibinin yapmış olması muhtemel yaralar şeytan izi olarak kabul edilir ve Tituba’nın cadı olduğuna “kanıt” da bulunmuş olur. Tituba, cadılık suçlamasından kaçamayacağını anlayınca cadı olduğunu kabul etmek zorunda kalmış gibi görünmektedir. Bu kararında, toplumda pek çok açıdan aşağı (kadın, yabancı, köle) konumda görülmesinden dolayı kendisine inanılmayacağını anlaması etkili olmuş olabilir. İlk suçlamalara bakıldığında, suçlamaların yabancı, yaşlı ve yoksul kadınlara yöneltmiş olması önemlidir. Salem’de cadılık suçlamaları kadınlara yönelik olarak başlamış; yabancı olmak, yaşlı olmak ve yoksul olmak suçlamalarda rol oynamıştır denilebilir.

Tituba’nın itirafı ile Osborne ve Good’un cadılıkla suçlanmaları cadılık paniğini hafifletmemiş görünmektedir çünkü Tituba’nın itirafından üç hafta sonra Martha Corey ve Rebecca Nurse büyülendikleri iddia edilen genç kızlar tarafından cadılıkla suçlanırlar. Hali vakti yerinde, eğitimsiz, seksen yaşında bir çiftçi ve kilisenin de saygın bir üyesi olan Martha Corey kızların suçlamalarını alenen eleştirdiği için kızlar tarafından suçlanmıştır. Corey’i suçlayan kızlardan biri olan Ann Putnam Jr.’a Martha’nın hayaleti kendisine görüldüğünde³⁵ üzerinde hangi kıyafet olduğu sorulmuş, Ann ise göremeyecek kadar kör olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak Martha 19 Mart 1692’de tutuklanmıştır.³⁶ Kızların hiçbir kanıt olmamasına ve sorulan sorulardan kaçındıkları açık bir şekilde görülmesine rağmen Corey cadı olduğu iddiasıyla hapse gönderilmiştir. Kilisenin saygın bir üyesi olmasına rağmen cadılıkla suçlanan Corey’nin de yaşlı bir kadın olması dikkat çekicidir.

Brooks’a (2012) göre, sekiz çocuk büyütmüş bir anne ve büyükanne olan 71 yaşındaki Rebecca Nurse ise aşırı dindar ve dürüst bir vatandaş olarak görülürdü. Bu nedenle 24 Mart 1692’de cadılık suçlaması ile tutuklanması herkes için şaşırtıcı olmuştur. Ann Putnam Jr.’ın annesi olan Ann Putnam Sr. da Ann Putnam Jr. ve Abigail Williams’ın suçlamalarına katılarak Rebecca Nurse’ün hayaletinin kendisine işkence ettiğini söyler. Putnam ailesinin, Rebecca ve eşinin sahip olduğu çiftliğin

³⁵ *Spektral kanıt*: Salem’de cadılık suçlamasını yapanlar suçladıkları kişilerin hayaletlerinin kendilerine görünerek onlara işkence ettiğini söylemişlerdir ve bu ifadeleri mahkemelerde suçlananların cadı olduğuna bir kanıt olarak kabul edilmiştir. Spektral kanıt sonraki bölümlerde detaylıca açıklanmaktadır.

³⁶ <https://www.womenhistoryblog.com/2008/06/martha-and-giles-corey.html>, 11.07.2021.

sınırları ile ilgili sorunları olduğu ve bu nedenle Rebecca Nurse'ün suçlanmasıyla bir bağlantıları olduğu pek çok tarihçi tarafından iddia edilmektedir. Ayrıca Nurse'ün de Corey gibi kızların akılsız ve kötücül olduklarına dair suçlamaları cadılıkla suçlanmasında rol oynamış olabilir. Nurse Haziran 1692'deki mahkemeden sonra suçsuz bulunmuş ancak bu karardan sonra büyülendiğini iddia eden kızlar kriz geçirmeye ve ağlamaya başlamışlardır. Sonunda Nurse suçlu bulunmuş ve 19 Temmuz 1692'de idam edilmesine karar verilmiştir (Brooks, 2012). Görüldüğü gibi cadılık suçlamaları kişisel kin veya kişisel çıkarlara dayanıyor gibi görünmektedir. Eğer toprak paylaşımı ile ilgili bir sorundan ötürü cadılık suçlaması yapılıyorsa da bu suçlamanın neden kocası Francis Nurse yerine Rebecca Nurse'e yöneldiği sorgulanmalıdır. Eşleri yerine Sarah Good ve Rebecca Nurse'ün suçlanması bize Salem'de de cadının cinsiyetlendirilmiş olduğuna dair ipuçları sunmaktadır.

İlk suçlananlar yaşlı ve yoksul kadınlar da olsa Salem'de her yaştan her cinsiyetten her sosyoekonomik seviyeden insanın suçlamalara açık olduğu görülmektedir. Örneğin Sarah Good'un dört yaşındaki kızı Dorcas Good, 24 Mart 1692'de yerel yargıçlar tarafından iki hafta boyunca sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın sonunda Dorcas, annesinin cadı olduğunu, şeytanla ilişkisi olduğunu, annesinin kendisine bir yılan verdiğini ve bu yılanın onu ısırıldığını söylemiştir. Bunun üzerine önce Boston'da sonrasında ise annesiyle birlikte Ipswich'te hapse atılmıştır. 30 Haziran 1692'de mahkemeye çıkan Sarah Good, dört yaşındaki kızının baskı altında verdiği ifade esas alınarak 19 Temmuz 1692'de idama mahkûm edilmiştir.³⁷ Bu aslında Salem'deki sorgulama sürecine çok güzel bir örnektir. Tutuklanıp sorgulanan kişilerin nasıl bir baskı altında olduklarını dört yaşındaki Dorcas Good'un iki hafta boyunca sorgulanmasından anlayabiliriz. Dört yaşında bir çocuğun verdiği detaylı cevaplar ise sorgu sırasında yönlendirilmiş olduğunu ve yetkililerin istedikleri cevapları alana kadar sorgulamaya devam ettiklerini göstermektedir.

Rebecca Nurse'ün kız kardeşi Sarah Cloyse ile Elizabeth Proctor ve karısını savunduğu için suçlanan John Proctor da cadılık suçundan hapse girerler. Cadılıkla suçlanan kadınların yakınlarındaki kadınlar da suçlu olma potansiyeli taşımaktadır. Cadılığın anneden kızı geçtiği inancının yaygın olduğunu düşünürsek otoritelerin de

³⁷ Harris, G. *Four-year-old Dorothy Good is jailed for witchcraft, March 24, 1692.* <https://historicipswich.org/2021/03/24/four-year-old-dorothy-good-is-jailed-for-witchcraft-march-24-1692/>, 11.07.2021.

bu şekilde bir mantık yürütmüş olmaları muhtemeldir: Rebecca Nurse annesi yüzünden cadı olmuştur ve kız kardeşleri de cadı olabilir; Sarah Good cadı ise kızı da cadı olabilir. Bu da Salem'deki yargı sürecinin cinsiyetçi bir temele oturtulmuş olduğunu göstermektedir. John Proctor ise eşini koruduğu için cadılık suçlamasıyla karşılaşmıştır, çünkü Salem'de büyülendiği söylenen kızların ifadeleri ile çelişen herkes potansiyel birer cadı olarak kodlanmıştır. Suçlamalar her geçen gün artmış ve böylece Salem cadı avı başlamıştır. John Proctor, mahkemede herkesi cadılıkla suçlayan kızlarla ilgili bir şey yapılması gerektiğini, aksi takdirde herkesi şeytan ve cadı olmakla suçlayacaklarını söylemişti (Francis, 2005: 100) ve öyle de oldu. Hapishaneler giderek cadılarla dolmaya başladı.

1692 yılı boyunca 150'den fazla kişi suçlanmış, 29'u suçlu bulunmuş, 19'u asılmış (14'ü kadın) ve Giles Corey savunma yapmayı reddettiği için *peine forte et dure*³⁸ yöntemi ile ağırlıklarla ezilerek ölüme mahkûm edilmiştir. 44 kişi cadı olduğunu itiraf etmiştir. Cadılıkla suçlananların hepsi tahmin edilenin aksine toplumdan dışlanmış kişiler değillerdi ve hatta bazıları örnek birer Hristiyan'dı (Hatters Friedman ve Howie, 2013: 296). Salem'in o dönem içinde bulunduğu hukuki belirsizlik ortamı ise cadı yargılamalarının uzamasına, mahkeme gibi geçen ön soruşturmalarda suçlu bulunarak hapse atılan pek çok insanın tekrar yargılanmak ve cezalandırılmak için yıllarca beklemelerine sebep olmuştur. O'Kelly'e göre, cadılık suçundan hapiste olan Mary Watkins, salınması için gereken parayı ödeyebilmek için kendisini Virginia'da bir çiftçiye sözleşmeli köle olarak satmış, dört yetişkin ve bir bebek hapiste ölmüş, dört yaşındaki Dorcas Good ise hapiste geçirdiği sürede delirmiştir (2006: 18).

O'Kelly'nin belirttiği üzere, 1689'un Nisan ayında Kral James II'nin tahttan indirildiği haberi kolonilere ulaştığında Kral James tarafından atanmış vali Edmund Andros hapse atılmıştır. Bu da yeni hükümdarlar William ve Mary tarafından atanacak valinin gelişine kadar Massachusetts'te yasal bir yönetimin boşluğu anlamına gelmekteydi. Yönetim boşluğu nedeniyle hakimler de mahkemeleri erteleme kararı

³⁸ *peine forte et dure*: eskiden, teamül hukukunda, savunma yapmayı reddeden sanıklara uygulanan bir işkence yöntemi. Bu yöntemde sanığın göğsüne savunma yapana veya ölene kadar her seferinde daha ağır taşlar konur. Sanık suçlu veya masum olduğunu söyler ve idam edilirse mal varlığı mirasçılara değil krallığa geçerdi. Bu nedenle ölüm cezası olan suçları işleyen pek çok insan mal varlıklarını mirasçılara aktarabilmek için savunma yapmayı reddetmiştir. Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Peine_forte_et_dure, 12.07.2021.

almışlardı. Yeni Vali William Phipps 1692 mayısında geldiğinde, hapishanede cadılık suçlamasıyla yargılanmayı bekleyen altmış insan vardı. Phipps, zaten suçlu bulunmuş olan bu kişileri tekrar yargılamak için Oyer ve Terminer mahkemelerini kurmuştur. Haziran ve temmuz aylarında altı, ağustosta beş ve eylülde dokuz olmak üzere toplam yirmi kişi infaz edilmiştir (2006: 18).

İdamlardan sonra suçlamalar devam etmiş, dokunulmaz gibi görünen yargı mensupları, yöneticiler ve hatta din adamları veya yakınları da cadılık suçlamalarına maruz kalmaya başlamışlardır. Bu durum muhtemelen beklenmedik bir durumdu ve yargılamaları yöneten otoriteler uyguladıkları işkence ve baskının kendilerine yönelmesi fikri ile yüz yüze gelmişlerdi. Belki de ilk defa genç kızların suçlamalarının asılsız olduğunu ve hatalı yargılamalarının pek çok insanın mahkumiyetine ve ölümüne sebep olduğunu anlamışlardır. Neler düşündüklerini bilemiyor olsak da bu suçlamalar sonrası alınan kararlar ve sonunda Oyer ve Terminer Mahkemesi'nin kapatılması korku ile karışık farkındalığın birer sonucu olarak yorumlanabilir.

Salem cadı avı ve mahkemeleri ile Avrupa cadı avlarının benzer özelliklerinden bir tanesi bu tezin de ağırlıklı konusunu oluşturan kadın düşmanlığının bu olaylara nasıl yansıdığıdır. Hem Avrupa'da hem de Salem'de cadı avları özellikle kadınları hedef almamış olsa da kadınların toplumdaki konumu, dinin kadına bakışı gibi gerçekler kadınların cadı olmaya daha müsait olduğu algısını güçlendirdiğinden bu süreçlerde suçlananların ve öldürülenlerin çoğunluğu kadınlar olmuştur. Toplumsal normlara uymayan, kendilerinden beklendiği gibi yaşamayan kadınlar hep hedef tahtasına oturtulmuşlardır. XVII. yüzyılda Yeni İngiltere'de de cadı olarak suçlanan her beş kişiden biri erkekti. Suçlanan erkeklerin yarısı ise suçlanan kadınların eşi ya da onlara yakın olan kimselerdi.³⁹

Yirmi kişinin ölümünün ardından, O'Kelly'nin belirttiği gibi, Yargıç Jonathan Corwin'in kayınvalidesi, eski Massachusetts valisinin iki oğlu ve Vali Phipps'in eşi cadılıkla suçlanmışlardır. Bu suçlamaları takiben, 29 Ekim 1692'de Vali William

³⁹ Bazı erkeklerin ise suçlanan kadınlarla ilişkisi olmasa da suçlanmaları dikkate değerdir. Örneğin, 1692'de cadılıkla suçlanan George Burroughs, Kızilderili savaşları ile bağlantısı olması ve Salem Köyü'nün iç çatışmalarına karışması sebepleri ile suçlanmış olabileceği gibi kişiliği ve davranışları da buna yol açmış olabilir. Toplumsal cinsiyet rollerine uymayan kadınların cadılıkla suçlanmaya daha açık olmaları gibi bu rollere uymayan erkeklerin de cadılık suçlamasına maruz kalabildiğini düşünmek yanlış olmaz. Burroughs da ilgili ve koruyucu bir eş olamadığı için suçlamalara maruz kalmış olabilir. 1692'de suçlanan bir diğer erkek olan John Willard'ın da eşine kötü davrandığı bilinmektedir (Godbeer, 2013: 9-10).

Phipps Oyer ve Terminer mahkemesini feshetmiştir. 1693 yılının haziran ayında, kalan mahkemelerin görülebilmesi için yeni özel bir mahkeme kurulmuş ve Phipps'in emriyle bu mahkemede spektral kanıt kabul edilebilir olmaktan çıkarılmıştır. Otuz kişi delil yetersizliğinden hemen serbest bırakılmış, tekrar yargılanan yirmi altı kişiden sadece üç tanesi suçlu bulunmuş ve onlar da William Phipps tarafından affedilmiştir. Mayıs 1693'te salınmaları için gereken parayı ödeyemediklerinden dolayı hala hapiste olanlar serbest bırakılmıştır. 1710 yılında Massachusetts Genel Mahkemesi yirmi bir mahkûmiyet kararını bozmuş, 1711'de Massachusetts yönetimi dava açan ailelere 578 pound 12 şilin ödeme yapmıştır. Son olarak, 1957 yılında Genel Mahkeme cadı yargılamaları mağdurlarını aklayan bir önergeyi onaylamıştır (2006: 19, 35).

Salem cadı avı bu şekilde sonra ermiştir. Mahkemelerde kabul edilen kanıtların işlevsizliği ve hatalı olabileceği sonunda fark edilmiş olsa da 1692'deki bireysel, toplumsal ve profesyonel düzeyde gerçekleşen hatalı yargılama süreci yirmi insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Salem'de din adamlarının, yargı otoritelerinin ve uzmanların (doktorlar) hatalı yargılarının yanı sıra sıradan insanların, Salem Köyü sakinlerinin pek çoğunun yargı yetilerini neredeyse tamamen kaybetmeleri Salem'de bir "cadı histerisi"nin doğmasına ve onlarca insanın kapatılıp bazılarının da öldürülmesine yol açmıştır. Salem'de yaşanan olayların değerlendirirken Arendt'in *yargı yetisi* kavramına başvurabiliriz. Arendt'e göre yargı yetisi sadece teorik değil, politik de bir etkinliktir (2010: 260-1). Yargı yetisinin politik oluşu, kişinin olayları sadece kendi bakış açısından değil diğerlerinin de bakış açısından görebilmesini sağlar (Arendt, 2010: 262). Arendt'in, "*haklıyı haksızdan ayırma becerisi*" olarak tanımladığı yargı yetisi öncelikle etiğin alanına yerleştirilmiştir, ancak bu etik politik bir etiktir (aktaran Sezer, 2016: 110).

Salem'de yaşanan cadı avı, sıradan insanların, özellikle de genç kızların sürekli olarak birilerini cadılıkla suçlaması ile büyük boyutlara ulaşmıştır. Genç kızların hiçbir dayanağı olmamasına rağmen cadı korkusu insanları normalde ciddiye almayacakları bu çocuklara körü körüne inanmaya itmiştir. Cadılardan ve cadılıkla suçlanmaktan duydukları korku bu insanların söylenen her şeye inanmalarına ve iktidarların verdiği her türlü yargıyı -ne kadar absürt olursa olsun- sorgulamadan kabul etmelerine yol açmıştır. Yani Salem'de otoritelerin hatalı yargılarına ek olarak sıradan insanların yargı yetilerini kaybetmelerinin de yıkıcı sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Salem cadı avını körükleyen bir diğer önemli etken de toplumun cinsiyetçi ve kadın düşmanı ön yargılarıdır. Suçlamaların bilinçli bir şekilde sadece kadınlara yöneltilmiş olduğu söylenemez; ancak suçlamaların başlangıcı ve yayılmasına bakıldığında yoksul ve bir şekilde norm dışı kadınların çoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Salem cadı yargılamalarında, tıpkı diğer cadı avları ve mahkemelerinde olduğu gibi hem suçlayanların hem de yargı otoritelerinin içselleştirmiş olduğu bir kadın düşmanlığından söz edilebilir. Bunu sadece suçlananların çoğunluğunun kadın olmasından değil, suçlayanların profilinden, bu süreçteki cadılığı ve dünya üzerindeki kötülükleri dişilikle bağdaştıran söylemlerden veya erkek otoritelerin kadınları tanımlama ve kategorize etme biçimlerinden (histerik genç kızlar, cadı kadınlar, vb.) de çıkarmak mümkündür. Salem cadı avı ve yargılamalarına etki eden kadın düşmanlığı ve yargı yetisinin kaybı ileriki bölümlerde detaylandırılacaktır. Öncesinde ise 1692’de Salem’de yaşananları daha iyi anlayabilmek amacıyla Salem’in içinde bulunduğu durum ile bu durumun cadı avının başlamasını nasıl körüklemiş olabileceğine ve Yeni İngiltere hukuk sistemine daha yakından bakılacaktır.

4.1. SALEM CADI AVI VE YARGILAMALARININ NEDENLERİ

1692’de Salem’de yaşanan olayları tek bir nedene bağlamak imkansızdır. Salem’in içinde bulunduğu durumu, olayların nasıl başladığını ve nasıl birçok insanın ölümüyle sonuçlanacak kadar körüklendiğini anlamlandırabilmek için dini, sosyal, toplumsal cinsiyete bağlı, yerel, politik ve ekonomik vb. pek çok faktörün göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır. Bu faktörleri ele alıp irdeleyen pek çok çalışmanın yanı sıra Salem cadı avının nasıl bu kadar kontrolden çıktığı ile ilgili de pek çok teori ortaya atılmıştır.

Friedman ve Howie’ye göre, Salem’de kadınların kontrol edilemez şehvetine olan inanç, çocukların hiçbir şekilde özne olamaması, genç kızların en düşük statüye sahip olmaları, Salem Köyü’ndeki toprak tartışmaları, aileler arası düşmanlıklar, ayrı bir köy kilisesinin gelişimi ile bakanlığın istekleri arasındaki çatışma, daha genelde ise yerlilerin saldırıları ve İngiltere’yle olan çalkantılı ilişkiler, mahsul sıkıntısı, çocuk ve kadın ölümleri (2013: 295) o dönem Salem’in içinde bulunduğu genel ruh halini hayal edebilmemiz için bize birer ipucu sunar. Salem cadı avını, çavdar mahmuzu

tüketiminin epileptik krizlere yol açtığı fikri ile açıklayan teori ise hiçbir kanıtı olmadığı, çavdar mahmuzu hayal görmeye yol açmadığı (kızlar suçladıkları kişilerin kendilerine göründüğünü iddia etmişlerdir) ve kriz geçiren kızlar semptomlarını ‘açıp kapatabildikleri’ için sadece bir teori olarak kalmıştır (Friedman ve Howie, 2013: 297). Aynı zamanda önceden de belirtildiği gibi Salem’deki cadı avını sadece bir zehirlenmeyle açıklamak büyük bir hata olacaktır, çünkü zehirlenme iddiası suçlananların neden yabancı, yoksul, yaşlı, norm dışı kadınlar olduğunu; suçlayan grubun çıkarları ile ters düşen, onları eleştiren herkesin bir anda potansiyel cadılara dönüşmesini; yargılamanın erilliğini, baskı ve işkenceleri, suçlayan kızların sadece zorda kaldıklarında ve yalan söyledikleri düşünüldüğünde kriz geçirmeye başlamalarını açıklayabilmekten oldukça uzaktır.

Godbeer ise, Salem Köyü’nün Salem Kasaba’sına bağımlı olması, bazı köylülerin bağımsızlık isteği, köyün sivil bir yönetimi bulunmaması, köyde 1689’da kurulan bağımsız kilisenin başına iyi ve kötü/şeytani arasındaki kozmik savaşı daha da derinleştiren ve Salem Kasabası’nın şeytani olanla özdeşleştirilmesine sebep olan Samuel Parris’in getirilmesi gibi olayların 1692’de yaşanan cadı avının bu denli şiddetli olmasının sebeplerinden bazıları olarak görülebileceğini, ancak cadı avının sadece Salem’e özgü değil daha bölgesel bir fenomen olmasının ve başka kolonilerde de görülmesinin farklı sebeplerinin aranması gerektiğini belirtir (2013: 6-7). Köydeki ekonomik ve politik huzursuzluğun tek tek bireylere yansımamış olması ve bu huzursuzluğun cadı avının Salem’de bu denli yoğun yaşanmasına etki etmemesi mümkün olmasa da yukarıda saydığımız Salem’e özgü olayları açıklamada yine yetersiz kalacaktır. Bunun yanında Samuel Parris’in Salem cadı avındaki rolü yadsınamayacak kadar büyük görünmektedir. Bir yandan iyi-kötü/şeytani ikiliğini derinleştirdiği diğer yandan da cadılıkla suçlananların sorgulanma ve yargılanma süreçlerine çok fazla müdahil olduğu için Samuel Parris’in kilit bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Parris bu süreçte hem yönlendirici sorularıyla cadılıkla suçlananları hem de hukuki otoritelerin kararlarını bir şekilde yönlendirmeyi başarmıştır.

Godbeer’a göre ise Salem cadı avının şiddetinin sebeplerinden bir tanesi, 1692 öncesindeki iki on yılda gerçekleşen, şeytana taptığı ve büyücülükle uğraştığı düşünülen Amerikan yerlilerinin saldırılarının bölgedeki endişeleri artırması, bir diğeri

de Londra'daki hükümet tarafından uygulamaya konan reformların sömürgelerin yaşam tarzını tehdit etmesi olarak görülebilir. 1686'da birleşen Kuzey sömürgelerin başına gelen Edmund Andros'un Anglikan (İngiliz kilisesine bağlı) olmasının Püritenler tarafından Roman Katolikliğinden önceki son adım olarak görülmesi ve Andros'un gizlice yerlilerle ve Fransız Katolikleri ile anlaşma yaptığına olan inanç endişeleri artırmıştır. Andros'tan sonra, eşitlik fikirleri ile dine çok bağlı olmayanları bile rahatsız eden Quakerlar da tehdit unsuru haline gelmişlerdir. Sosyal normlara uymayan kadınlar gibi sosyal hiyerarşileri reddeden Quakerlar da şeytan ile ilişki içinde görülmeye başlanmışlardır. Son olarak, tüm Protestanlara -Anglikanlar ve Quakerlar da dahil- ibadet özgürlüğü sağlayan 1691 Bildirgesi Püritenlerin bölgedeki egemenliğine darbe vurmuştur. 1692'de suçlanan kişiler arasında Quakerların ve Amerikan yerlilerinin olması Salem cadı avının bu gelişmeler ile bağlantısını gözler önüne sermektedir (2013: 7-8).

O dönemde yaşamış ve olaylara şahit olmuş biri olan Hutchinson'a göre ise Salem cadı avının sebepleri şunlardı: papistler (Katolik dogma taraftarları) dışında herkese inanç özgürlüğü tanıyan ve kilise yasalarına dair bir şey içermeyen yeni Bildirge'nin insanları endişelendirmesi, koloninin Fransız düşmanların ve yerlilerin saldırısı altında olması, savaş yüzünden borçların fazlalığı, yönetimdeki güçlü tarafın eski bildirgeye aşırı bağlı olması ve yenisinin kabulünü onaylamaması. Ancak Hutchinson'a göre;

En büyük talihsizlik şeytanın aralarına karıştığına, pek çok insanın onunla işbirliği yaptığına ve diğerlerinin de bu yüzden ıstırap çektiğine, işkence gördüğüne ve şeytani öfkenin hedefi olduğuna dair bir endişenin yayılmasıydı. Herkesin zihni kasvete ve korkuya kapıldı. Her duyduğuna inanan ve çoğunluğu oluşturan insanlar sıranın kendilerine gelmesini beklerken, tüm bunların bir vesvese olduğuna inanan diğerleri de büyülenmiş numarası yapan birinin kendilerini suçlayacağından korkmaya başladılar ki böyle bir durumda kişinin iyilik bekleyebileceğine dair hiçbir umut yoktu (Vol II, 1936: 8-9).

Salem'de yaşayan insanların bir taraftan cadılardan korkarken diğer taraftan da cadılıkla suçlanmaktan korktukları görülmektedir. Böyle bir ortamda cadılıkla suçlanmamak için büyülendiğini iddia ederek birilerini suçlama davranışının sıklıkla görüleceği tahmin edilebilir. Salem'de suçlamaların çok hızlı bir şekilde artması ve hapisanelerin bir anda dolması biraz da buna bağlıdır. Hutchinson'a göre, Salem cadı avına yol açan en önemli faktörün korku olduğu söylenebilir. Şeytanın aralarında olduğu fikrinin yanı sıra haksız yere cadılıkla suçlanma ihtimali de insanlardaki

korkuyu tetiklemiştir. Otoriteler tarafından da körüklenen bu korkuların, Salem cadı avının çok hızlı ve şiddetli bir şekilde yayılmasına yol açtığı söylenebilir.

Önceden de bahsettiğimiz ve Arendt'den ödünç aldığımız yargı yetisi kavramını bu noktada teze dahil etmek uygun olacaktır. İktidarların körüklediği bu korku, insanların olup bitene eleştirel bir gözle yaklaşıp açık bir zihinle düşünerek sorun hakkında tarafsız bir yargıya varmalarına engel olmuştur. İnsanların, kendi yargı yetilerine güvenmeyi bırakıp otoritelerin ve Salem'de yargı sürecine büyük etkisi olan “ele geçirilmiş” kızların her söylediğini doğru kabul etmeleri yine bu korkunun bir sonucudur. Salem'de cadı yargılamaları sivil mahkemelerde görülmekte ve hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmektedir. Bu sebeple cadılık davalarında da yargı otoritelerinin nesnel ve tarafsız olmaları beklendiğinden yargı otoritelerine güven duyuluyor ve kararları sorgulanmıyor olabilir. Ancak hukukun hiçbir zaman nesnel ve tarafsız olamadığı bir gerçektir ve bu nedenle insanların yargı yetileri toplumsal ve siyasi olaylarda önemli bir rol oynar. Yargı yetisinin tamamen başka bir otoriteye aktarılmasının nasıl bir sorun doğurduğunu Sezer (2016: 108) şöyle açıklamaktadır:

Oysa etik ve politik meselelere ilişkin yargı yetisi söz konusu olduğunda, konunun uzmanıyla “sıradan” insan veya yurttaş arasında bir ayırmadan hareket etmek, iyiyi kötüden ve haklıyı haksızdan ayırabilmenin belirli bir uzmanlık gerektirdiğini öne sürmek ve karar vermeyi “uzmanlara” (örneğin bilim insanları, teknokratlar, bürokratlar ve yöneticilerden oluşan elit bir gruba) havale etmek, yargılama becerisine sahip ergin bir insan ve etkin bir yurttaş olmaktan vazgeçmek anlamına gelecektir.

Salem'de gördüğümüz de tam olarak böyle bir olaydır. İnsanlar bireysel olarak düşünmeyi ve bir yargıya varmayı tamamen bırakmış, bu yetilerini rahatsızlanan kızların büyülendiğini söyleyen uzman doktorlara, uydurma kanıtlarla insanları suçlu ilan eden yargı otoritelerine ve vaazlarıyla kadınları hedef göstermekten çekinmeyen dini otoritelere bırakmışlardır. Yargı yetisini kullanarak cadı avını ve/ya büyülendiklerini iddia eden kızları eleştiren, yargılamalardaki tutarsızlıkları sorgulayan kişiler cadılık suçlamalarıyla yüz yüze gelmişlerdir. Yargı otoriteleri, davaları sonuçlandıramazlarsa güçlerini kaybedeceklerinden endişe duydukları için cadı korkusunu körükleyerek verdikleri hatalı yargıları ve kullandıkları uydurma kanıtları meşrulaştırmaya çalışmışlar ve yargısal şiddetin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Sonuç olarak denilebilir ki Salem cadı avının kitlesel bir histeriye

dönüşmesinin altında yatan nedenlerden bir tanesi hem otoritelerin hatalı yargıları hem de sıradan insanların yargı yetilerini kaybetmeleridir.

Hutchinson'a göre, Massachusetts'de otuz yıla yakın hiç vaka görülmemiştir. Daha öncesinde yaşanmış birkaç cadılık olayına (neredeyse hepsi kadın) hep kuşkuyla yaklaşılmış ve bu olaylar üzerine pek konuşulmamıştır. Ancak 1685 yılında bu vakaların hepsi ya da pek çoğu yayınlanmış, şeytan ve amaçlarına uygun olarak seçtiği kişiler arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu olayların asılsız veya aldatmacadan ibaret olmadıkları söylenmeye başlamıştır. 1687-88 yıllarında ise daha ciddi vakalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri John Goodwin'in en büyüğü on üç-on dört yaşında bir kız olan dört çocuğunun büyülendikleri iddiasıdır. En büyük kızın, çamaşırcı kadını çamaşırları çalmakla suçlamasının ardından 'kötü şöhretli' 'vahşi bir İrlandalı' olarak bilinen kadın kızı küfürler edince kız kriz geçirmeye başlar ve kardeşleri de onu takip eder. Farklı yerlerde olsalar bile vücutlarının aynı yerlerinde aynı anda acı duymaya başlarlar. Çamaşırcı kadın cadı olduğunu ne inkâr ne de itiraf etmiştir. Doktorların, akli dengesi yerindedir raporu sonucunda kadın infaz edilir; ancak çocukların nöbetleri geçmez. Zaman içinde çocuklar normale dönerler. Hutchinson yıllar sonra kızlardan biriyle tanıştığını ve bu olayda sahtekarlık yapabilecek biri olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir (Vol II, 1936: 14-5).

Goodwin olayı da tıpkı Salem'in başlangıcındaki olay gibi 'yabancı' bir kadının suçlanmasıyla başlamaktadır. Aslında Goodwin olayında cadı olduğu düşünülen kadının asılmasının çocukların rahatsızlıklarını durdurmadığı görülmektedir. Yani, bu olaydan da anlaşıldığı gibi sözde cadıyı öldürmek sorunu çözmeyecektir. Ancak, Salem'de bunlar göz ardı edilmiş ve Goodwin olayı çok daha büyük ve çok daha fazla insanı kapsayacak biçimde tekrar gerçekleşmiştir. Hutchinson'ın Goodwin'in kızlarından biriyle tanıştığını ve iftira atabilecek biri olmadığını söylemesi ise hiçbir şeyin kanıtı olmadığı gibi cinayeti haklı çıkarma çabası gibi görünmektedir. İlk olarak Hutchinson kızla tanıştığında olayın üzerinden yıllar geçmiştir ve kızın çocukluğu hakkında bir fikri yoktur. İkinci olarak ise kız sahtekarlık yapmamış olsa dahi bu olayın gerektiği gibi araştırılmaması ve sadece birkaç çocuğun sözüne inanılarak bir yargıya varılması yargılama sisteminin ne kadar bozuk olduğunun bir göstergesidir. Ancak aynı hatalı yargı sistemi Salem'de de kendisini gösterecek ve yirmi insanın hayatına mal olacaktır.

Hutchinson'ın anıları Salem cadı avına giden yolun çok önceden açıldığını göstermektedir. Geçmişte yaşanan cadılık olaylarına kuşku ile bakılırken birden hepsinin yayınlanarak gerçek olduklarının söylenmesi ve şeytan ile insanlar arasındaki ilişkilerin vurgulanmaya başlaması toplumda bir korku yaratılmak istendiğini düşündürmektedir. Belki de sadece dine olan bağımlılığı artırmak için veya başka bir sebeple tekrar gün yüzüne çıkarılan bu olayların Salem cadı avı gibi büyük bir olaya dönüşebileceği öngörülememiş olabilir. Ancak bu kararı alanların kendi çıkarları için pek çok insanın haksızlığa uğramasında sakınca görmediği açıktır. Küçük şüphelerle başlayan bu yolculuk herkesin gerçekten inandığı, korkuyla ele geçirildiği ve yargı yetisini kaybettiği bir cadı avına dönüşmüştür. Hutchinson'ın ulaştığı kayıtlara göre belirsiz olanlar olsa da neredeyse tüm suçlamalar kadınlara yöneltilmiş gibi görünmektedir. Goodwin'in çocuklarının yaşadıkları ise Salem cadı avının küçük bir örneği gibidir. Suçlamanın fakir, 'vahşi' ve yabancı bir kadına yöneltilmesi tesadüf olmadığı gibi aynı zamanda 'bir kadına yakışmayacak' şekilde ağzının bozuk olması onu norm dışı kadın konumuna sokarak hem hırsızlık hem de cadılık suçlaması için bir hedef haline getirmiştir.

Sonuç olarak, Salem cadı avı ve yargılamalarının ardında yatan pek çok neden olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal, ekonomik, dini, politik ve başka birçok faktör birbirini besleyerek Salem cadı avına yol açmıştır. Bu tezin konusu bağlamında, Salem cadı avına neden olan iki faktöre daha yakından bakılması faydalı olacaktır. İlki Yeni İngiltere'de kadının konumunu da belirleyen Püritenliğin rolü, ikincisi ise toplumdaki kadın düşmanlığının boyutlarıdır.

4.1.1. Dinin Rolü: Püritenlik

Din, önceki bölümlerde de sıkça değinildiği gibi, cadı çılgınlığının büyümesindeki en önemli faktörlerden bir tanesidir. İncil'de geçen "*cadıyı yaşatmayacaksın*" emrinden din adamları tarafından yazılmış kitaplara kadar pek çok dini kaynak cadılığın tanımlanmasında ve halk arasında yayılmasında, cadı avı çılgınlığının tırmanmasında, sadece kilise mahkemelerinde değil seküler mahkemelerde de cadı yargılamalarının şekillenmesinde öncü olmuştur. 1692 yılında Salem'de gerçekleşen olaylarda ve bu olayları takiben gerçekleşen cadı

yargılamalarında da dini ideolojinin etkisi büyüktür. Avrupa’da gerçekleşmiş olan cadı avları, İncil’in cadılığa bakışı, *Maleus Malleficarum* gibi kaynaklar Salem’deki cadılık anlayışını şüphesiz ki etkilemiştir. Ancak Salem cadı avının dini boyutunu tam olarak anlayabilmek için o dönem Yeni İngiltere’de benimsenmiş olan Püritenliği ve Salem’e etkilerini anlamamız gerekmektedir.

1530’larda VIII. Henry Papalık otoritesini reddederek Roma Katolik Kilisesi’ni İngiltere devlet kilisesine dönüştürmüştür. Püritenler yeni kurulan bu kiliseyi Roma Katolikliğine gereğinden fazla bağlı kaldığı gerekçesiyle eleştirerek bir reform hareketi olan Püritenizm’i başlatmış ve İngiltere Kilisesi içindeki Katolik etkileri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. İncil’de geçmeyen uygulamaların tamamen kaldırılması gerektiğine inanmışlardır. Bazı Püritenler Amerika’ya göç ederek burada Püriten kiliseleri etrafında şekillenen koloniler kurmuşlar ve böylece Yeni İngiltere’ye yayılmışlardır. 1628 yılında kurulan Salem Köyü ve Salem Kasabası’nın bulunduğu Massachusetts Körfezi Kolonisi de İngiltere’den göç eden Püritenlerin kurduğu kolonilerden biridir (Tufan, 2019: 1).

Godbeer’ın aktardığı rakamlara göre, Salem dışarıda bırakıldığında, XVII. yüzyılda Yeni İngiltere’de cadıları yargılayan altmışın üzerinde mahkeme gerçekleşmiş ve bin ellinin üzerinde resmi suçlama yapılmıştır. Bu suçlamaların Orta ve Güney kolonilerde Kuzey kolonilere kıyasla oldukça az sayıda olması dikkat çekicidir. Örneğin, cadılık suçlamalarını takiben Maryland’de bir ve Bermuda’da beş infaz gerçekleştirilmişken Yeni İngiltere’de otuz üç kişi idam edilmiştir (2013: 1). Bu orantısızlığın en büyük sebeplerinden birinin Kuzey kolonilerdeki Püriten inancın güçlü etkisi olduğu söylenebilir.

Yeni İngiltere sakinleri Tanrı ve şeytanın sürekli olarak onları test ederek ve baştan çıkararak, ödüllendirerek ve cezalandırarak gündelik hayatlarına dahil olduklarına inanmışlardır. Bu insanlar, kuyruklu yıldızlardan tutulmalara, yangınlardan epidemilere, sorunlu doğumlardan mahsul kıtlığına, rüyalardan hayallere kadar her şeye doğaüstü bir anlam yüklemişler, olağandışı olayları ilahi bir mesaj olarak görmüş ve bu mesajların bazen Tanrı’nın kendisi tarafından, bazen de Tanrı’nın yetkilendirdiği şeytan veya cadı tarafından iletildiğine inanmışlardır. Bazen de insanlar başlarına gelen olağandışı olaylar için komşularının onları büyülediğinden şüphelenmiş veya onları bu yüzden suçlamışlardır. Püriten inançlar kötücül güçlerin

hem bireysel ruhları hem de Yeni İngiltere'yi bir bütün olarak tehlikeye attığı inancını körüklemiştir (Godbeer, 2013: 1).

Püritenliğin kadına bakış açısı da kadın düşmanlığını körükleyerek Salem cadı avına giden yolu biraz daha açmıştır. Francis'in belirttiği gibi, *“ilk günah kavramı yalnızca Adem ve Havva'nın eylemine değil nesilden nesle aktarılan bir cezaya da referans verir.”* Bu yüzden Püritenler için insanlar doğuştan ahlaksızdır ve Tanrı'nın müdahalesi ile kurtulabilirler. Ancak Tanrının kararlarının, eylemden önce belirlenmiş olduğuna inanmaları kaderci bir anlayışa sebep olmakta ve kaderci anlayış kurtuluşu hak edebilmeyi imkânsız hale getirdiğinden kişiye erdemli bir hayat yaşaması için bir sebep bırakmamaktadır (2005: 13). Francis, Salem yargıçlarından biri olan Sewall'un Ortodoks Püritenliği benimsemiş olduğunu gösterirken -ki bunlar Salem mahkemelerinde görev alan pek çok yargıç için de geçerli olacaktır- genel olarak Püriten düşüncüyü bize şu şekilde aktarıyor:

İşin hilesi, apaçık olan ahlaki neden sonuç sisteminin (ki onlar için kafirlikti) tersine döndürülmesiydi: erdem kurtuluşa götürür. Eğer kurtuluş önce geliyorsa onu getirmek için yapabileceğiniz bir şey yoktur. Yapabileceğiniz tek şey erdem ruhunuza girmiş olduğu için kurtuluşun mümkün olduğunu iddia etmektir. Bu süreç gerekçelendirme süreci olarak bilinir. Püritenlik hem entelektüel hem de duygusal açıdan stresli bir inançtır. Temelinde sabit kalabilmek için kaçma ihtiyacı, çoktan kazanılmış olan af için yeterli olduğunuzu kanıtlama ihtiyacı yatmaktadır (2005: 13).

Adem ile Havva'nın hikayesinde Havva'nın ilk kandırılan olduğuna, bu zayıflığın ve sonucundaki cezalandırılmanın nesilden nesle aktarıldığına inanan Püritenlerin zayıflık ve cezalandırılmayı kadınlarla daha çok bağdaştırmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Eğer şeytan insanların arasında gezip onları hizmetkarları yapmak için kandırıyorsa, Püritenlerin, Havva'ya referansla, ilk kandırılacak olanların kadınlar olacağına inanacakları söylenebilir. Buna bağlı olarak cadıların çoğunluğunun kadın olması Püriten inancının kadına bakış açısıyla bağlantılıdır diyebiliriz. Salem'de sadece cadılıkla suçlanan kadınların değil fiziksel olarak rahatsızlanan kızların da bu önyargılı bakış açısı ile yargılanmaları şaşırtıcı olmayacaktır. Francis'in belirttiğine göre, Salem'de kızlar hastalık belirtileri gösterdiklerinde Püriten bakış açısıyla ortaya atılan ilk fikir kızların günahları sebebi ile cezalandırıldıklarıydı. Sonrasında yerel bir doktor olan William Griggs çocukların büyülendiğini ve kötücül güçlerin etkisi altında olduklarını söylemiştir (2005: 84-5). Yani Püriten Salem'de kadınlar için seçenekler pek de fazla değildi. Ya günahkarlardı

ve bu yüzden cezalandırılıyorlardı ya da Havva'dan miras aldıkları zayıflıkları yüzünden Şeytan'ın etkisi altındaydılar.

Salem cadı avından 40 yıl kadar öncesine baktığımızda Quaker inancının kolonilere girmesiyle bazı eşitlik fikirlerinin filizlendiğini, bunun kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri de değiştirmeye çalıştığını görüyoruz. Ancak Püritenler Quakerlar'ın ortaya koyduğu eşitlik fikrine ve tehdit olarak gördükleri Quakerlar'a karşı çıkmışlar ve tıpkı 1692'de yapacakları gibi o zaman da kendilerine tehdit olarak gördükleri bu grubun üyelerini her fırsatta cadı olarak damgalamışlardır. Rosen'in aktardığına göre, 1650'lerde İngiliz Quakerlar cinsiyetten bağımsız olarak herhangi birinin ilahi gerçekliği öğretebileceğine inandıklarından kiliselerine kadın ruhani liderler katmaya başladılar. Cadılıkla uğraşanların içine ruh girdiğine ve şeytanın işini yaptıklarına inanan Püritenler bu gelişmeleri reddetti ve kadın ruhani liderleri cadı olarak damgaladılar (2017: 22-3).

Salem'de 1692 yılında yaşanan olayları ve nedenlerini ele alırken sömürgeciliğin etkilerini de göz ardı edemeyiz. Cadılık kolonyal deneyimin bir parçasıdır. İngiliz yerleşimcilerin Kuzey Amerika'ya (Yeni İngiltere) gelirken kültürlerini de beraberinde getirdiklerini ve cadılığa, büyüye vs. dair halk inanışlarının da bu kültüre içkin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu inanışlara göre kadın ve erkekler kendi yararları için büyü gücünü kullanabilir ve bu gücü nesilden nesle aktarabilirlerdi. Geleceği görebilir, hastalıkları iyileştirebilir, kendilerini cadılığa karşı koruyabilirlerdi. Bu kişiler marifetli insan (*cunning folk*) olarak bilinirlerdi ve insanlar onların sunduğu hizmetlerden yararlanırdı. Bu kişiler güçlerini zarar vermek için de kullanabileceklerinden hem değerli bir yoldaş hem de potansiyel birer düşmandılar. İyicil ve kendini korumak için yapılan büyü halk arasında kabul görüyordu, ancak din adamları büyü'nün her türlüşünün yasak olması gerektiğini ve insanların doğaüstü güçleri kullanamayacağını söylediler. Püriten din adamlarına göre büyü işe yarıyordu ama yaramasının sebebi büyüü kullananlara şeytanın yardım etmesiydi. Yerleşimciler genellikle büyüü dine karşı olarak değil, pragmatik sebeplerle kullanıyor olsalar da büyü, Püriten inanışına göre sadece Tanrı'ya ait olan bilgi ve kontrol ihtiyacına cevap verdiği için kaçınılması gereken bir şeydi (Godbeer, 2013: 2).

Sonuç olarak denebilir ki Salem cadı yargılamaları temelde din ile ilgiliydi, ancak kimin dine tehdit oluşturduğu olaylara hangi taraftan baktığınıza göre değişiyordu. Francis'in de belirttiği gibi, Salem cadı yargılamaları, cadılıkla suçlanan Elizabeth Cary'nin eşi Nathaniel Cary için koloninin dini inancına bir ihanet iken, otoriteler için dini inancın korunması anlamına geliyordu (2005: 131). Bu da aslında temeline dini inançların kurtarılması gerektiği düşüncesi oturtulmuş cadı avının sadece dinin etkisiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Çünkü insanların bakış açısını etkileyen pek çok faktör bir araya gelerek cadı avlarına zemin hazırlamış, din ise bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bu avın gerekçelendirilmesini ve haklı çıkarılmasını sağlamıştır. Kadın düşmanlığının bu faktörlerden biri olduğunu ve cadı avına yön verdiğini söyleyebiliriz.

4.1.2. Kadın Düşmanlığı

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi hem kadınlar hem de erkekler büyü ile uğraşmışlardır. Büyü yapmak belli bir cinsiyetin tekelinde olmadığı gibi büyüün iyicil ya da kötücül olmasının veya doğurduğu sonuçların cinsiyetle bir ilişkisi de yoktur. Yine de kadınlar her zaman daha büyük bir tehdit olarak görülmüşler, erkeklere göre daha çok cadılıkla/ kötücül büyüyle suçlanmışlardır. Bunun bir sebebi elbette ki *Malleus Maleficarum* gibi, cadının cinsiyetini kadın olarak kuran kitaplardır. Ancak en önemli sebebin kadın düşmanlığı olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır, ki *Malleus Maleficarum* gibi kitapların da bu düşmanlığın bir sonucu olduğu söylenebilir. Kadın düşmanlığı kadınları bir yandan cinsel olarak doyumsuz ve zihnen zayıf bu nedenlerle de şeytanın oyunlarına hemen kanacak kimseler olarak kurgularken diğer yandan da belirsiz bir gücü, yani ne zaman nerede ve nasıl kullanılacağı bilinemeyen bir gücü, elinde bulunduran ve bu nedenle de güçlü olan cadı kadınları birer tehdit olarak görür.

Kadın hem zayıf ve saftır hem de bütün kötülüklerin dünya üzerinde cisimleşmiş halidir. Hem Bakire Meryem hem de yasak elmayı yiyen Havva'dır. Salem'de ise kadın hem şeytanın hizmetkârı olan cadılar tarafından işkenceye maruz bırakılan masum genç kız hem de bu masum kıza işkence eden cadıdır. Kadınları bu şekilde ikiye ayıran, masum mu yoksa kötücül bir cadı mı olduğuna karar veren, onu

suçlayan, sorgulayan, yargılayan ve ölüme mahkûm eden otoriteler ise istisnasız erkeklerden oluşmaktadır. Din adamlarının, valilerin, yargıçların, engizisyoncuların, cadı avcılarının yanı sıra kadınları suçlayan kadınların da kadın düşmanı fikirleri içselleştirmiş oldukları görülmektedir ve bu bölümde daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

Yeni İngiltere’de cadılıkla yargılananların beşte dördü kadındır (Godbeer, 2013: 2). Avrupa’daki istatistiklere bakıldığında da cadılıkla suçlananların çoğunluğunun kadın olduğunu görürüz. Yeni İngiltere’de, Avrupa’dakinden farklı olarak, bu orana etki eden başka bir faktör daha vardır: Püriten toplumun katı toplumsal cinsiyet normları. Godbeer, Püriten din adamlarının kadınların erkeklerden daha kötücül olmamalarına rağmen daha zayıf oldukları için şeytanın etkisine daha açık olduklarına inandıklarını söyler. Havva şeytana kanmış, Adem’i de yoldan çıkarmıştır ve tüm kadınların zayıflık ve gücün birleşimi olan bu özelliği Havva’dan miras aldıkları düşünülür (2013: 2-3) Salem’de suçlanan erkeklerin birçoğunun suçlanan kadınlarla ilişki içinde olan erkekler (koca, büyükbaba, vb.) oldukları görülmektedir. Kadın burada da baştan çıkaran kişi özelliğini korumuştur. Hem Avrupa’da hem Yeni İngiltere’de cadılıkla suçlanan erkeklerin oranları kadınlara göre az da olsa göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir, ancak bu tezin konusunun dışında kalmaktadır.

Kadın düşmanlığının, aslında bugün de geçerli olan, bir başka boyutu da bazı kadınların bu düşmanlıktan diğer kadınlara göre daha fazla zarar gördükleri gerçeğidir. Cadı tanımlarında hep karşımıza çıkan yaşlı, çirkin ve yalnız kadın tiplerini bu gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Toplum tarafından kabul görmeyen davranışları, kişilik özelliklerini ve hatta fiziksel özellikleri (çirkin olmak gibi) taşıyan kadınlar cadılıkla suçlanmaya her zaman daha açık olmuşlardır. Püritenlik ideolojisinde de sosyal norm ve hiyerarşilere uymayan veya onlar için bir tehdit oluşturan kadınlar kolayca şeytanın hizmetkarlarına dönüşebilirler. Godbeer’ın çok güzel bir şekilde vurguladığı gibi, menopoza giren kadınlar artık üreme amacına hizmet edemeyecekleri için, dul kadınlar artık hizmet edecekleri veya koruması altına girecekleri bir kocaları olmadığı için, kendilerine miras kalan kadınlar ise varlıkların sadece erkekten erkeğe geçebileceği inancını yıktıkları için, sinirli, kavgacı veya erkek otoritelere itaat

etmeyen kadınlar toplumun onlardan beklediği davranış kalıplarına sığamadıkları için cadı olmakla suçlanmaya açıktırlar (2013: 3).

Salem ve çevresinde yaşayan kadınlar da bu gerçekten nasibini almıştır. Kadınlardan naif olmaları, yardımsever olmaları, güler yüzlü olmaları beklendiğinden bu özellikleri taşımayan kadınlar komşuları tarafından sıkça suçlanmışlardır. Suçlanan kadınların birçoğu yaşlı kadınlardır. Dindar olmadığı düşünülen kadınlar da suçlamalara açık hale gelmişlerdir. Yine de bazı durumlarda Salem’de kilisenin saygın bir üyesi olmak, komşuları tarafından sevilmek ve iyi bir eş/anne olmak cadılıkla suçlanmanın ve cezalandırılmanın önünde bir engel oluşturmamıştır. Örneğin cadılıkla suçlanan Rebecca Nurse kilisenin saygın bir üyesi olmasına ve hakkında pek çok olumlu ifade verilmiş olmasına rağmen suçlu bulunmuş ve asılmıştır. Bu da bir kere cadılıkla suçlandıktan sonra geri dönüşün mümkün olmadığını ve suçlamaların ve cezaların ne kadar keyfi olduğunu göstermektedir.

4.2. ERİL YARGI

Sömürgeciliğin ve Püritenliğin etkisiyle şiddetlenen kadın düşmanlığının Salem cadı mahkemelerine etki etmemiş olması mümkün değildir. Elbette ki Salem cadı avı doğrudan kadınları hedef almamıştır. Salem’de suçlanan, yargılanan ve ölüme mahkûm edilen erkekler de vardır. Dini otoriteler ile yargı otoriteleri sorgulamalar ve mahkemeler sırasında kadınlarla erkeklere uygulanacak farklı prosedürler düşünmemişlerdir. Cadılık suçlaması ile yargıya başvuranlar kadınları suçlamak için özel bir çaba sarf etmemişlerdir. Ancak bu durum dini otoritelerin ve yargı otoritelerinin ya da komşusunu suçlayan halktan insanların içselleştirdikleri kadın düşmanı önyargılarını bir kenara bırakabildikleri anlamına gelmemektedir. Suçlanan, yargılanan ve ölüme mahkûm edilen cadıların çoğunluğunun kadın olması rastlantı değildir. Suçlananların çoğunun kadınlardan beklenen davranışları sergilemeyen kadınlar olması da rastlantı değildir. Bu nedenle kadın düşmanlığının yargılama süreçlerini büyük ölçüde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Eril otoriteler bir yana cadılıkla suçlanan kadınların işlemedikleri bu suçları itiraf etmelerinde veya başka kadınları rahatlıkla suçlamalarında bile içselleştirdikleri kadın düşmanı ön yargıların etkisi vardır diyebiliriz.

Bu nedenlerle denilebilir ki yargı alanı ile sosyal alan birbirinden kopuk iki alan olarak düşünülemez. Yargı bir yandan toplumdan etkilenir diğer yandan da toplumun görüşlerini etkiler ve toplumsal ilişkileri kurar ve yönetir. Gordon, “*hukukun sosyal ilişkileri kurucu rolünü anlamak sadece toplumları tanımlamada değil büyük sosyal değişimleri anlamlandırabilmek açısından da kritiktir*” demiştir (1984: 106). Gordon, sosyal değişimlerde hukukun rolünü daha iyi gösterebilmek adına kölelik örneğini kullanır ve köleliğin ortaya çıkışının temelinde kölelik yasasının değil mülkiyet yasasının olduğunu söyler (1984: 108). Yani, kölelik köleliğin yasalaşmasının bir sonucu değil önceki yasaların toplumda yarattığı değişimin bir sonucudur. Mülkiyet yasası köleliği doğurmuş ve sonrasında kölelik yasası ortaya çıkmıştır. Bu örneği cadılık örneğine uyguladığımızda nasıl bir sonuç ortaya çıkar?

Cadı avlarının öncesine baktığımızda bu avların aslında yeni bir şey olmadığını sadece geçmişte hedef grubun farklı olduğunu görüyoruz. Avrupa’da cadı avları ve yargılamalarının ciddi boyutlara ulaşmasından önce Yahudiler, Quakerlar veya özgürlük talep eden insanlar ‘cadı avına’ maruz kalmışlardır. Yani cadılar yerine başka azınlıkların, marjinalleştirilen başka kişilerin cadı avları sırasında suçlanan kişilerle çok benzer şeyleri yaşadıklarını görmek mümkündür. Bu kişiler tutuklanmış, yargılanmış ve cezalandırılmışlardır.

Yeni İngiltere’ye yerleşen sömürgecilerle yerliler arasındaki savaşların nedenleri düşünüldüğünde de sömürgecilerin yerlileri şeytanileştirdiği ve savaşları meşrulaştırdığı görülebilir. *Sewall’s Apology* adlı kitabında Francis, 1636-37 yıllarında Pequot kabilesi ile Massachussetts Körfezi sömürgecileri arasında gerçekleşen Pequot Savaşı’nın iki nedeni olabileceğinin düşünüldüğünü söyler. Bunlardan biri toplumun inançlarını kaybettiği için cezalandırıldığı düşüncesi ikincisi ise yerlilerin şeytanın hizmetkarı oldukları ve Hristiyan topluluğu engelledikleri düşüncesi idi (2005: 8-9). Salem cadı avının temel sebeplerinden biri Püriten toplumun iyi ve kötü arasında sürekli bir savaş olduğu söylemi ile insanları inançlarına bağlı tutabilme çabasıydı ve bu yolda pek çok insan tıpkı yerliler gibi şeytanın hizmetkarları olarak dine bir tehdit oluşturdukları gerekçesiyle hedef gösterildiler. Böylece yerlilerle yapılan savaşlar gibi Salem cadı avı da haklı çıkarılmaya çalışılmıştır.

Hutchinson’ın aktardığı, Salem’den çok önce 1640’ların ortalarında yaşanan olaylar, Salem cadı avı ile benzerlikleri açısından incelenmeye değerdir. Yerlilerle

savaşların ve dini karışıklıkların devam ettiği, vekillerle yargıçlar arasında tartışmaların yükseldiği bir dönemde yargıçlar ile yürütme mahkemeleri devlet otoritesine karşı işlenen suçlara karşı oldukça tedbirliydi ve pek çok insan, örneğin bir yargıca karşı saygısızca konuştuğu için, yargılanıyor ve cezalandırılıyordu (Vol I, 1936: 123).

Bu baskıya karşı insanlar insanların özgürlüğü, kiliselerin huzuru ve Tanrı'nın görkemi ile ilgili endişelerini bildirdikleri bir dilekçe vermişlerdir. Bu dilekçe reddedilmiş ve imzalayanlar para cezasına çarptırılmıştır. Huzursuzluk devam ederken insanlar bir dilekçe daha vererek sivil ve dini özgürlükleri sağlanmazsa vergi ödemeyeceklerini bildirmişlerdir. Mahkeme ve ülkenin büyük bir kısmı ise bu taleplerden rahatsız olmuştur. Dilekçe verenler mahkemeye çağırılmış ancak dilekçe verme haklarında ısrarcı olmuşlardır. Bu sefer de dilekçe verdikleri için değil aşağılayıcı ve kışkırtıcı ifadeleri yüzünden suçlanmışlardır. Kendilerini bu durumdan çıkarabilmeleri için ise iyi davranışlarına kefil olan birilerini bulmaları gerektiği, suçlarını kabul ederlerse affedilecekleri, aksi takdirde daha çok para cezasına çarptırılacakları söylenmiştir (Hutchinson, Vol I, 1936: 123-6).

Salem cadı yargılamalarından neredeyse elli yıl önce gerçekleşen bu olayın Salem cadı avı ile taşıdığı benzerlikler ortadadır. Bu insanlar mevcut iktidara tehdit oluşturdukları gerekçesi ile yasalarda var olan dilekçe verme haklarını kullanmalarına rağmen bir şekilde kriminalize edilmiş ve cezalandırılmışlardır. İtiraf edenlerin kurtulacağı ve itiraf etmeyenlerin cezalandırılacağı söylenmiştir. Belki itiraf etmeyenler cadılar gibi ölüme mahkûm edilmemiştir ancak yine de bu olayın Salem'deki zihniyetin yıllar öncesinde yerleşmiş olduğunu görmemiz açısından önemli olduğu söylenebilir.

Yine Hutchinson'ın anılarından öğrendiğimiz üzere, Quakerlarla ilgili yaşananlar da bize cadı avlarını düşündürmektedir. Quaker inancı ilk kez 1650'lerde İngiltere'de ortaya çıkmış ve hızla Amerika'ya yayılmıştır. Massachusetts Körfezi Kolonisi'nde ilk kez 1656 yılının temmuz ayında Mary Fisher ve Ann Austin ile birlikte görülen Quaker inancını yaymak için onları takiben dokuz seyyah daha gelmiştir. 8 Eylül 1656'de yardımcı mahkemeye çıkarılıp sorgulanmışlardır. Sorulara kaba cevaplar verdikleri için hapse girmiş ve dağıtmak için yanlarında getirdikleri kitaplar yakılmak üzere toplanmıştır. Mahkeme hepsi için sürgün cezasına hükmetmiş

ve onları getiren geminin kaptanına da para cezası vermiştir. Bu döneme kadar Quakerlarla ilgili bir yasa yoktu, sadece heretiklerle ilgili yasalar vardı. 14 Ekim 1656'da genel mahkemede Quakerlarla ilgili özel yasalar yürürlüğe girmiştir. Bu yasalara göre Quaker olduğu bilinen kimseleri aracıyla ülkeye getiren kişiler yüz pound para cezasına çarptırılacak ve bu kişileri geri götürmekle yükümlü olacak, Quakerlar ise ceza evine gönderilecek, yirmi kez kırbaçlanacak ve dönüş günlerine kadar ağır işte çalıştırılacaklardır. Quaker inancı ile ilgili kitapları dağıtma suçu için beş pound, heretik düşüncüyü savundukları için de birkaç pound ceza ödeyeceklerdir. (Vol I, 1936: 167-8).

Bundan bir yıl sonra Quakerlar ile ilgili ek yasalar çıkartılmıştır. Quakerlar veya onlara yardım edenler, erkek ise ilk mahkumiyette bir kulağını, ikinci mahkumiyette ikinci kulağını kaybedecek, kadın ise ikisinde de kırbaç cezasına çarptırılacaktır. Üçüncü mahkumiyette hem kadınların hem de erkeklerin dili sıcak ütüyle yakılacaktır. Mayıs 1658'de Quaker toplantısında bulunanlara on şilin ve bu toplantıda konuşanlara beşer pound ceza kesilmiştir. Sürekli artan katı cezalara rağmen Quaker sayısı giderek artmıştır. Ekim 1658'de ise Quakerlar için ölüm cezası getirilmiştir (Hutchinson, Vol I, 1936: 167-8). Bu olaylar sürerken Quaker olduğu için hapse mahkûm edilen on bir yaşındaki Patience Scot'ın mahkeme kayıtlarında yazanlar dikkat çekicidir:

Mahkeme şüphesiz ki günahı yaymak, doğruluğu bozmak ve bize düzensizlik getirmek isteyen şeytanın şerrini ve kullandığı araçları dikkate alarak, şeytanın, sağduyusu gelişmemiş ve dini prensipleri anlayamayacak böylesine bir çocuğu kullanmak için hileye başvuracağını da hesaba katarak, Quaker olduğuna hükmettiği bu kızı yeterliğine göre uyararak ve bilgilendirerek serbest bırakmış ve Kaptan Hutchinson tarafından evine gönderilmesine karar vermiştir (Hutchinson, Vol I, 1936: 170).

Mahkeme kaydından alınan ve Quakerlar'ın yargılanma sürecini anlamamıza yardımcı olabilecek bu pasaj Salem'deki cadı mahkemelerini anımsatmaktadır. Öncelikle burada marjinalleştirilen ve dine karşı olmakla suçlanarak ötekileştirilen grup cadılar yerine Quakerlar'dır. Tıpkı cadılar gibi onlar da günahı yaymaya ve düzensizliği getirmeye çalışan şeytana hizmet eden kişiler olarak görülmektedirler. Tıpkı Salem'de olduğu gibi burada da aynı ikilem yaşanmış gibi görünmektedir: Quakerlar şeytanın hizmetine isteyerek mi giriyorlardı yoksa onun tarafından kandırılıyorlar mıydı? Bu pasaja göre, Quaker olduğu düşünülen bu kız daha sadece

on bir yaşında olduğu için şeytanın hilelerine kandiğı düşünölüp suçlamalardan kurtulmuştur. Maalesef ki Salem cadı mahkemeleri küçük çocuklara karşı bile bu örnekteki mahkeme kadar bağışlayıcı olamamıştır. Ancak bu dönemde de pek çok insan Quaker olduğu için kırbaçlanmış, hapse atılmış ve öldürölmüştür. Quakerlar'a karşı duyulan korku ve ölüm cezalarına kadar varan bu süreç Salem'in çok önceden de yaşandığının bir başka örneğidir.

Hutchinson'a göre, bu durumun sebebi düzen bozan insanlara karşı duyulan kişisel nefret veya kişisel kötü niyet değil yönetimsel, dini vb. anlaşmazlıkların olduğu bir dönemin tetiklediğı, sivil veya dini yanlış heveslerin ve hatalı yargının bir sonucu olan adaletsiz kararlardır (Vol I, 1936: 175). Bu görüşe kadınlara karşı duyulan ön yargıları da eklersek Salem cadı yargılamalarının da çok güzel bir özetini çıkarmış olabiliriz. Gerçekten Salem'de yaşananlar da sosyal, ekonomik, politik ve dini açıdan pek çok krizin yaşandığı çalkantılı bir dönemin sorunlarla mücadelede bir günah keçisi bulma ihtiyacını tetiklemesi ile kontrolden çıkmıştır. Önceden de belirttiğimiz gibi Salem'deki cadı avı ve yargılamaları, dini ve yargısal otoritelerin kişisel nefretinden kaynaklanmıyor olsa da kadın düşmanı ön yargılarla ve Püritenliğin körüklediğı korkuyla harmanlanmış bir hatalı yargı sürecidir diyebiliriz.

Gordon'un kölelik örneğı cadılık örneğine uygulandığında nasıl bir sonuç alınabilir sorusunun cevabı dilekçe hakkını kullanan insanlar ile Quakerlar'ın yaşadıkları süreç örneklerinde saklı olabilir. Nasıl ki kölelik yasası mülkiyet yasası ve uygulamalarının bir sonucu ise cadı avları ve yargılamaları ile cadılık yasalarının çıkarılması da tıpkı cadılar gibi kafirlikle suçlanan Quakerlar için çıkarılan yasaların dolaylı da olsa bir sonucudur diyebiliriz. Heretik yasaları vb. yasaların toplumun şekillenmesinde oynadığı rol yadsınamaz. Cadılık korkusu önce toplum içerisinde dedikodularla, suçlamalarla yayılmış cadılığı cezalandıran yasalar sonradan çıkarılmıştır. Cadılığa dair görüşler aslında başından beri hukukun bir parçasıdır, sadece yasalaştığı ana bakıp öncesini hesaba katmamak bizi yanlış yönlendirecektir. Yani, cadılığın temelinde cadıların ortaya çıkışından önce kabul edilmiş heretik yasaları vardır; hukuk cadılığın ortaya çıkışını başka yasalarla ve tabii ki kadın düşmanı önyargılarla hazırlamıştır denilebilir.

Gordon, *“teoriye göre bizler sürekli, diğerlerine olan ihtiyacımız ile onlara karşı duyduğumuz korku arasında kalıyoruz ve icat ettiğimiz hukuk, kimliğimize,*

özgürlüğümüze ve hatta yaşamlarımıza zarar gelmeden başkalarıyla kaynaşabilmemizi sağlayan şartları belirleyen kültürel araçlardan biridir” der. Hukuki sistemlerin tarihinin yazılmasının bir yolu kötü kaynaşmalardan kaçınacak ve iyi kaynaşmaları kolaylaştıracak yapıların kurulabilmesi için başarılı örneklerin incelenmesidir (1984: 114). Bu tarihlerin iki özelliği olması beklenebilir. Birincisi, bu yapılar baskın elitler tarafından kuruldukları ve mevcut düzeni korumaya hizmet edecekleri için içerikleri ideolojik olacaktır ve önyargılar içerecektir. İkincisi ise, bireysellik ihtiyacı ile kaynaşma ihtiyacı arasındaki temel çatışma asla çözülemeyeceğinden hukuki yapılar bu konuda başarısız ve ürettikleri çözümler de istikrarsız olacaktır ve zaman içerisinde çökecektir (1984: 114). Cadı yargılamalarına baktığımızda iyi kaynaşma örneklerinden çok başkasından duyulan korkuyu körükleyen yasalarla karşılaşmaktayız. Bu yasalar ise tam da Gordon’un dediği gibi mevcut düzeni korumaya yönelik ve başta dini olmak üzere kadın düşmanlığını da içine alan pek çok önyargıyı barındıran hukuki sistemlerin ve bu sistemlerin tarihinin bir yansımasıdır.

4.2.1. Yeni İngiltere ve Salem’de Hukuk

Salem cadı yargılamalarını detaylıca incelemeye geçmeden önce Yeni İngiltere’de ve dolayısıyla Salem’in parçası olduğu Massachusetts Körfezi Kolonisi’nde yargının nasıl işlediğine bakmak önemlidir. Hukukun üstünlüğüne dayalı ve hukuki süreçlerde yasal yolları takip eden bir toplumda (O’Kelly, 2006: 16) bunca hukuksuzluğun uygulanmasının sebepleri neler olabilir?

O’Kelly’e göre, Salem’deki süreçte suçlamaları takip eden ikili bir yapı bulunmaktaydı. İlk aşama ön soruşturma, ikinci aşama ise mahkemeden oluşuyordu. Ön soruşturma aşamasında hakimler suçlanan kişi ile ilgili mahkemeye gidilecek kadar, yani ikinci aşamaya geçmeyi gerektirecek kadar, kanıt olup olmadığına bakarlardı (2006: 17). Salem cadı yargılamalarında ön soruşturmada toplanan kanıtlar şüpheli olmasına rağmen kişiler suçlu bulunarak mahkemeye çıkarılmak üzere hapse atılmışlardır. Ön soruşturmalarda hakimlerin, sorguladıkları kişi hakkında zaten bir fikirleri olduğu ve ön yargılarıyla hareket ettikleri açıkça görülmektedir. Hakimler cadı olduğu iddiasıyla sorgulamaya getirilen kişilerin cadı olduğuna inanmış ve suçlamanın

doğru olup olmadığını anlayabilmek için kanıt toplamak yerine suçlanan kişinin cadı olduğunu kanıtlamak amacıyla hareket etmiştir. Hem cadılıkla suçlanan kişilere hem de ele geçirildiğini/büyülendiğini iddia ederek suçlayan tarafta olan kişilere yöneltilen soruların belli bir cevap almaya yönelik olduğunu birkaç örnekle anlayabiliriz.

11 Nisan 1692’de Salem’de cadılıkla suçlanan ilk kadın olan Tituba’nın eşinin sorgulaması:

Soru: John, sana kim zarar verdi? John: Önce Goody Procter (Elizabeth), sonra da Goody Cloyse (Sarah). S: Sana ne yaptı? J: Bana bir kitap getirdi. S: John! Doğruyu söyle! Sana kim zarar verdi? Zarar gördün mü? J: Önce, kibar bir kadın gördüm. S: Sonra kimi? J: Goody Cloyse. S: Sonrasında sana kim zarar verdi? J: Goody Procter. S: Sana ne yaptı? J: Beni boğdu ve kitabı getirdi. S: Sana işkence etmek için ne sıklıkta geldi? J: Pek çok kez. O ve Goody Cloyse. S: Gündüzleri olduğu gibi geceleri de geliyorlar mıydı? J: Çoğunlukla gündüzleri geldiler. S: Kim? J: Goody Cloyse ve Goody Procter. S: Seni nereden kavradı? J: Nefesimi kesmek için boğazımdan. (...) S: Goody Cloyse sana ne yaptı? J: Kan gelene kadar çimdikledi ve ısırıldı. S: Bu kadın ne kadar süredir gelip sana zarar veriyor? J: Dün toplantıda. S: Ondan önce? J: Evet, pek çok kez (Hutchinson, Vol II, 1936: 21).

Görüldüğü gibi, suçlayan kişilere ne olduğu sorulmamıştır. “Sana kim zarar verdi?”, “Sana ne yaptı?” gibi sorular zararın verildiğini varsayan sorulardır. “Sana işkence etmek için ne sıklıkta geldi?” sorusu işkence edildiğini ve bunun bir kere değil daha sık yapıldığını varsayan bir sorudur ve sorgulanan kişiden de buna yönelik bir cevap beklendiğini göstermektedir. Zaten John da başına gelen bir olayı anlatmak yerine sorulan sorulardan aldığı ipuçlarına göre cevap vermiş görünmektedir. Cloyse’nin kendisine bir önceki gün, toplantıda zarar verdiğini söyleyen John, “ondan önce?” sorusundan sonra ucu açık olarak “pek çok kez” cevabını vermiştir. Hutchinson’ın aktardığına göre John, cadılıkla suçlanmamak için suçlayanların arasına katılanlardan biridir (Vol II, 1936: 21).

Yine aynı sorgulamada suçlayanlardan biri olan Mary Walcott’a sorulan “Şeytan sana kitap getirdi mi?”, “Beyaz bir adam gördün mü?” ya da suçlayanlardan Abigail Williams’a yöneltilen “Bay Parris’in evinde yiyip içen bir misafir gördün mü?” gibi sorular (Hutchinson, Vol II, 1936: 21) hakimlerin kafalarında zaten var olan bir hikâyeyi doğrulatma amacına hizmet ediyor gibi görünmektedir.

Salem’de suçlanmaktan kaçınmanın en etkili yolu, suçlayan olmaktı. Bu nedenle rahatsızlananların sayısı giderek artmaya başlamıştır. Suçlamayla karşılaşanlar da canlarını kurtarabilmek için cadı olduklarını itiraf etmeye ve başka cadıların isimlerini vermeye başlamışlardır. Çünkü itiraf edenler ve diğer cadıların

ismini verenler sadece hapse atılıyor, ölüm cezasına çarptırılmıyorlardı. İtiraf etmeyi reddederek masum olduğunda ısrar edenler ise asılmışlardır. Bu nedenle çoğalan itiraflar cadıların sayılarını artırmıştır. Hutchinson'a göre, Salem Kasabası'ndan, Beverly'den, Andover'den, Billerica'dan ve pek çok başka yerden insanlar suçlanmış, yakalanmış, sorgulanmış ve genellikle hapse atılmışlardır (Vol I, 1936: 24).

Godbeer'ın belirttiğine göre, Yeni İngiltere'de insanların, büyülendiklerine inandıkları anda yasal şikâyetle bulunma ve ceza davası başlatma hakları vardı ve bu davalar hem İngiltere'de hem de kolonilerinde seküler mahkemelerde görülürdü. Ancak, Yeni İngiltere cadılık yasaları teolojik bir çerçeveye oturtulmuştu ve cadılar şeytanın hizmetkarları olarak muamele görürlerdi. Bu nedenle, suçlanan kişilerde şeytani bağlılığın kanıtları aranırdı. Yargıçlar, doğruluğundan şüphe etseler bile yalnızca şeytanın dahil olduğunu ortaya koyan kanıtları önemserdi. Salem Cadı yargılamaları da fiziksel işkence ve psikolojik baskı sonucu alınan itiraflarla bu tür kanıtların en çok toplandığı cadı yargılaması olmuştur (2013: 5). Friedman ve Howie'nin de belirttiği gibi büyülendiklerini/ele geçirildiklerini iddia eden kişilerin hastalıkları doğal da olsa doğaüstü de olsa buna Şeytan'ın ve cadıların sebep olduğu kesindi. Cadılık, şeytanla olan bu ilişkisi dolayısıyla "*Tanrıya karşı işlenen bir suç*"tu. Bu nedenle de cadılık sonucu acı çekenler bir hastalığın değil bir suçun kurbanıydılar ve itiraf alabilmek için cadılıkla suçlanan kişilere yapılan işkenceler de mubahtı (2013: 294-5).

Hukukun üstünlüğünün kabul edildiği Salem'de, yargılama süreçlerinin yasalarla belirlenmiş ve cadılık davalarının kilise mahkemeleri yerine seküler mahkemelerde görülüyor olmasına rağmen dinin müdahaleleri oldukça fazladır ve bu müdahale yargılama süreçlerini de şekillendirmiştir. Cadılık Tanrıya karşı işlenen bir suç olduğundan suçlanan kişilerin şeytanla olan ilişkisinin ortaya çıkarılması yargı otoriteleri için önem taşımaktadır. Böylece, şeytanla ilişkiyi doğrulayacak kanıtlar üretilmeye başlanmıştır. Sorgulamalar sırasında yargıçlar şeytanın dahil olduğunu ortaya koymak için yönlendirici sorular (Şeytan sana kitap getirdi mi? gibi) sormaya başlamışlardır. Bu noktada hukukun üstünlüğünden ve tarafsızlığından bahsetmek artık mümkün görünmemektedir.

İşkence ve baskı ile toplanan kanıtların yanı sıra mahkemelerde kabul edilen bir diğer "kanıt" ise spektral kanıt (*spectral evidence*) idi. Yani cadıların suretlerinin

kişilere görünüp onlara işkence ettiğine dair ispatı mümkün olmayan ifadeler mahkemelerde kanıt olarak kullanılmıştır. Hem itirafların alınış biçimi hem de spektral kanıtın mahkemece kabul edilmesi var olmayan bir suça verilen cezaların haklı çıkarılma çabalarını göstermektedir. Bu bölüm altında Salem cadı yargılamalarında önemli bir yer tutan itiraflara ve spektral kanıta daha yakından bakılacaktır.

4.2.1.1. İşkence ve İtiraf

Cadıların şeytan tarafından kandırıldıkları, şeytanın kitabını imzalayarak onun hizmetkarı olmaya yemin ettikleri hatta bu yemini kesinleştirmek için şeytanla cinsel ilişkiye girdikleri gibi hikayelerin kanıtlanması imkânsız olduğundan mahkemenin kanıt olarak kullanabileceği itiraflara ihtiyacı vardı. Suçlanan kişilerin ise mahkemeye sunacakları bir itiraf yoktu. Bu yüzden, sorgulamalar sırasında aslında yasak olan başta işkence olmak üzere pek çok yöntem uygulanmıştır. Cadılıkla suçlananlara yönlendirici sorular sorularak istenen cevap alınana kadar baskı yapılmıştır.

Bir işkence yöntemi olarak görebileceğimiz suçlananların bedeninde şeytan izi aranması, kişinin beden bütünlüğüne bir müdahaledir. Kadınlar çıırılçıplak soyunmaya zorlanmış ve vücutları detaylı bir şekilde şeytan izi için aranmıştır. Kadınların bedeninde aranan şeytan izi, meme ucuna benzer şişliklerdir ve herhangi bir şişlik olabilecek bu izler cadılık suçlamasında bir kanıt olarak kullanılmıştır. İlk aramada bulunan bu şişlikler ikinci aramada görülme bile kişinin cadılıkla suçlanmasında yeterli bir kanıt olarak görülmüştür. Salem’de önemli bir figür olan Cotton Mather, cadıların, bedenlerinde bulunan bu meme ucu ile hizmetkar hayvanlarını beslediklerine dair eski bir inanışa referansla bu uygulamayı desteklemiştir (Francis, 2005: 121). Şeytan izi ile annelik arasında kurulan bağlantı ise cadılıkla suçlanan kadınların toplumsal cinsiyet normlarını alt üst eden kimseler olarak görüldüğüne iyi bir örnektir:

Sözde meme ucunun aranması hayli yaygın bir uygulamadır. Cadıların kötü anneler ya da geleneksel bir kadınlık rolü olarak anneliği toptan reddeden kadınlar oldukları ortak inancına bir referans gibidir. Kadın cadılar sürekli anneliğe isteksiz olmakla ya da onu tamamen reddetmekle suçlanırlar. Kadınların yapması gerektiği gibi meme uçlarıyla kendi bebeklerini emzirmek yerine cadılar iyi anne kavramını ters yüz ederek hayvanları ve hatta iblisleri beslemek için ekstradan şeytani bir meme ucu büyütürler (Dunn, 2017: 55).

Her ne amaçla olursa olsun şeytan izi aranmasının kadınları beden ve psikolojik olarak etkilediği söylenebilir. Bir taciz olarak görülebilecek bu uygulamaya kadınlar birden fazla kez maruz bırakılmışlardır. Bu uygulamaya maruz kalmak istemeyenler yalan ifade vermek ya da cadı olduğunu itiraf etmek zorunda hissetmiş olabilir. Bu nedenlerle de şeytan izi aranması bir baskı ve işkence yöntemi olarak kullanılmıştır diyebiliriz.

Soruşturmalar sırasında uygulanan işkenceler sonucu pek çok kişi itiraflara zorlanmıştır. Alınan itirafların bazılarının çokça detay içermesi ilginçtir. Örneğin, Mary Osgood itirafında, on bir yıl önce melankolik bir durumdayken bostanında yürüyüşe çıktığını, bir kedi görüntüsü gördüğünü ve gerçek sandığını, sonrasında ise Tanrı yerine şeytana dua etmeye başladığını söylüyor. Siyahi bir adam kılığına girmiş şeytanın getirdiği kitaba parmağını basarak kırmızı bir iz bırakıp şeytanla anlaşma yapıyor. Şeytan Osgood'a artık onun tanrısı olduğunu, kendisine hizmet etmesi ve tapması gerektiğini söylüyor. Osgood kendisinin de buna rıza gösterdiğine inanıyor. İki yıl sonra şeytan tarafından vaftiz edilmek üzere Frye, Baker ve Tyler ile birlikte uçuyorlar. Şeytan, Osgood'un yüzünü suya batırarak önceki vaftizini geri alıyor, sonsuza kadar beden ve ruhen şeytana ait olduğunu ve ona hizmet etmesi gerektiğini söylüyor. Vaftizden sonra aynı kişilerle uçarak geri dönüyorlar. Şeytanın onun bedenini kullanmasına izin vererek John Sawdy, Martha Sprague ve Rose Foster'a eziyet ettiğini itiraf ediyor. Cadılığı ona şeytanın öğrettiğini ve şeytanın masum bir insanın şekline giremeyeceğine inandığını söylüyor (Hutchinson, Vol II, 1936: 25).

Mary Osgood'un itirafı, yargı otoritelerinin duymak isteyeceği her şeyi içermektedir. İlk olarak, aslında olmayan bir kedi gördüğünü söyleyerek spektral kanıta bir referans vermiş oluyor. İtirafların çoğunda geçen şeytanın kitabını imzalayarak onun hizmetkârı olma hikayesi anlatılıyor. İtirafı, üç diğer kadını cadılıkla suçlamasıyla devam ediyor. Eziyet ettiği kişilerin de ismini vererek şeytanın masum bir insanın bedenini kullanamayacağına inandığını, bu nedenle de hatırlamasa bile suçlu olduğunu ve şeytana izin verdiğini düşünüyor. Psikolojik bir rahatsızlığı olmadığını düşünürsek -ki pek çok kadının buna benzer ifadeler verdiğini düşündüğümüzde hepsinin akıl sağlığından şüphe edemeyeceğimiz açıktır- Osgood'un belki de canını kurtarabilmek için bu kadar detaylı ve tam da otoritelerin beklediği cevapları içeren bir ifade verdiğini söyleyebiliriz.

Burada Foucault'nun 17 Kasım 1980 yılında Dartmouth College'da verdiği konferansın başında 1840 yılında Fransız psikiyatr Lauret'nin hastasını nasıl tedavi ettiğini anlattığı hikâyeyi aktarmak ilginç olabilir. Lauret hastasını duşa sokar ve sayıkladığı şeyleri detaylı bir şekilde anlatmasını ister.

“Evet, bütün bunlar yalnızca delilikten. Bana artık bunlara inanmadığınıza söz verin” der doktor.

Hasta tereddüt eder, ardından söz verir.

“Bu yeterli değil, daha önce buna benzer sözler verdiniz ve tutmadınız” diye cevap verir doktor, ardından musluğu açıp hastanın kafasına soğuk su akıtır.

“Evet, evet! Deliyim!” diye haykırır hasta.

Duş alma faslı sona erer ve sorgulama yeniden başlar.

“Evet deli olduğumu kabul ediyorum” diye tekrarlar hasta ve ekler: “Kabul ediyorum çünkü beni buna zorluyorsunuz.”

Yeni bir duş. Yeni bir itiraf. Sorgulama yeniden başlar.

“Sesler duyduğuma ve etrafımda düşmanlar gördüğüme ne olursa olsun sizi temin ederim” der hasta.

Yeni bir duş.

“Tamam, kabul ediyorum. Deliyim; bütün bunlar delilik yüzündendi” der hasta Bay A. (2018: 35-6).

Foucault bu hikâyenin, adli ve dini kurumlarda yıllarca kullanılan yöntemin psikiyatriye aktarılışını görmemizi sağladığını söyler. Cadılıkla suçlanan kişilerin ilk sorgularına baktığımızda çok benzer bir süreçle karşılaşmaktayız. Tabii ki cadılık söz konusu olduğunda otoriteler kişilerin buna inanmadıklarını değil cadılık suçunu işlediklerini itiraf etmelerini ister. Hastanın verdiği cevap asla yeterli değildir; çünkü o hastadır. Doğru cevabı uzman zaten bilmektedir ve tek amacı hastanın ağzından da doğru olan cevabı duymaktır. Sözde cadıların sorgularında da böyle bir süreç işlediğini görmekteyiz. Yargıçlar ve sürece müdahil olan din adamları cadılık suçlamasıyla karşılarına gelen kişinin cadı olduğunun ön kabulü ile sorgulara başladıklarından kabul edecekleri tek cevap da “evet, cadıyım” olacaktır. Sorgulamalar sırasında uyguladıkları baskı ve işkencenin, duymak istedikleri cevabı aldıktan sonra bir önemi kalmayacaktır. Mary Osgood'un detaylı itirafı da tıpkı deli olduğunu kabul eden bu hastanın gibi uzun baskılar ve yönlendirmeler sonucu alınmıştır ve tam da otoritelerin duymak istediği şeyleri içermektedir. Cadılık da Weyer ile birlikte başlayan süreçte bir gerçeklik olmaktan çıkarılıp psikiyatrinin konusu haline geldiğinde kadınlardan cadı olduklarına dair zorla alınan bu itiraflar kadınların akıl sağlıklarının yerinde olmadığı şeklinde yorumlanacak ve bu sefer de deli olduklarını kabul etmeleri ve iyileşmeleri beklenecektir.

Foucault'nun bu örneği vermesinin sebebi ise “*öznenin kendisine hakikati yüksek sesle ve anlaşılır bir şekilde beyan etmesi*” olarak formüle ettiği itirafın, modern öznenin kuruluşundaki önemine vurgu yapmaktır. Ona göre, toplumlarımızdaki insanların yönetimi için, herkes itaat etmekle kalmayıp kendileri hakkındaki hakikati üretmek ve halka açık hale getirmek zorundaysa, o zaman vicdan muhasebesi ve itiraf bu yöntemlerin en önemlileri arasında yer alacaktır (2018: 36,42)⁴⁰. Cadılık bağlamında bakıldığında da itirafın böyle bir öneme sahip olduğu söylenebilir. İktidarların toplum düzenini sağlamak için giriştiği cadı avlarında yapılan kıyımın haklı çıkarılabilmesi bir yandan da itiraflara bağlıydı. Cadı olduğunu itiraf eden kimseler toplumda gerçekten bir sorun olduğunun kanıtını oluşturuyordu. İtiraf olmanın cadı avı da mümkün olamazdı. Ayrıca, cadı olduğunu itiraf eden pek çok kişinin bunu içselleştirdiğini ve cadı olduğuna gerçekten inandığını da görmekteyiz.

İtirafın bir diğer özelliği ise itiraf eden kişilerin itiraf ettikleri şeyleri içselleştirmiş olmalarıdır. Belki Püritenliğin yarattığı baskıdan dolayı, belki itiraf edenlerin akıl sağlıklarının yerinde olmayışı ya da tamamen başka bir sebepten ötürü cadı olduklarını itiraf etmiş ve buna inanmışlardır. İtiraf edenlerden bazıları şeytanla anlaşma yaptıklarını hatırlamadıklarını ama günahkâr oldukları için şeytanın kendilerini ele geçirmiş olabileceğini düşünmüşlerdir. Örneğin, 1 Eylül 1692’de suçunu itiraf eden Samuel Wardwell, “bunu yapmış olsam da olmasam da ölmeliyim” diyerek 13 Eylül’de itirafını geri çekmiştir. Bir hizmetçiye âşık olduğu ve aşkına karşılık bulamadığı için iyi bir ruh halinde olmadığı söylenen Wardwell şeytanın hayatına girdiğine kendisini inandırmış ve sonunda yapmadığı bir şey için öldürülmüştür. Wardwell gibi Rebecca Eames’in itirafı da bir aşk ilişkisi ile ilgilidir. Eames zinaya teşebbüs edip günah işlediği için şeytanın tarikatına girdiğine inanmıştır (Francis, 2005: 147).

Bu iki örnekte de toplumsal normlara uymadıkları için günah işledikleri fikrinin baskısıyla boğuşan iki insan görmekteyiz. İkisi de günahkâr olduklarına ve bu yüzden de şeytanla bir bağları olduğuna ikna olmuşlardır. Böylece cadı olduklarını

⁴⁰ Foucault'nun temel meselesi Batı toplumlarında modern özne deneyimlerinin nasıl ortaya çıktığını incelemektir. Bu bağlamda tahakküm tekniklerinin yanında kendilik teknikleri/teknolojisi adını verdiği tekniklere değinmiş ve itirafı da bu anlamda önemli bulmuştur. Foucault'nun bu detaylı incelemesi tezin amacını aştığından bu konu hakkında detaylı bilgi için şu kitaba bakılabilir: Foucault, M. (2018). *Hermenötüğün Kökeni: Kendilik Hakkında-Dartmouth Konferansları, 1980*. Çev. Şule Çiltaş Solmaz. İstanbul: Ayrıntı.

itiraf etmiş ve hatta ölmeyi hak ettiklerini düşünmüşlerdir. Püritenliğin kurduğu baskı itiraflarda açıkça ortaya çıkmaktadır. Hristiyanlığın bir günah çıkarma olduğunu söyleyen Foucault şöyle devam eder: “*Her biri, her Hristiyan kim olduğunu, onda olup biten şeyi bilmeyi kendine görev addeder; işlemiş olabileceği yanlışları bilmek zorundadır; maruz kaldığı günah eğilimlerini bilmek zorundadır. Üstelik, bundan başka, Hristiyanlıkta herkes bu şeyleri başkalarına söylemek ve kendine karşı tanıklık etmek zorundadır*” (2018: 64). İşte Püritenliğin gerektirdikleri, cadılıkla suçlanan pek çok insanda böylesi bir baskı ve zorunluluk yaratmıştır. Püriten inanca sahip pek çok insan farkında olmadan şeytanın hizmetkarı olabileceklerine bile inanmışlardır.

Salem’deki yargılama süreçlerinde itiraf etmeyerek ve bazen savunma bile yapmayarak yargı otoritelerini karşısına alan kişiler de olmuştur. Giles Corey bunların en bilinenidir. Cadılıkla suçlanan Martha Corey ölüme mahkûm edildikten bir hafta sonra seksen yaşındaki eşi Giles Corey cadılık suçlamasıyla mahkemeye çıkarılmış ve suçsuz olduğunu söylemiştir. Tanrının ve ülkesinin önünde yargılanmaya rızası olup olmadığı sorulduğunda ise cevap vermeyi reddetmiştir. Bu durumda yasal olarak mahkeme gerçekleştirilemezdi ve yargılanmayı reddeden kişi *peine forte et dure* denilen bir işkence yöntemi ile cezalandırılırdı. Bu yönteme göre, sanığın göğsüne suçlu veya suçsuz olduğunu belirtene veya ölene kadar ağır taşlar konurdu. Giles Corey çoktan suçsuz olduğunu belirtmiş olsa da yine de bu cezaya mahkûm edildi ve bu şekilde öldü. Bunu neden yaptığının bazı teoriler öne sürülmüştür. Cadılıktan suçlu bulunanların mal varlığına el konduğundan varisleri için mal varlığını korumak istemiş olabileceği söylenmiştir. Ancak mahkemeden önce mal varlığını iki damadına aktardığını ve sessiz kalmasının sebebinin mahkemeyi aşağılamak olduğunu söyleyenler de olmuştur (O’Kelly, 2006: 17-8).

Suçlamalar sonucu idam edilmekten kurtulmanın tek yolunun itiraf etmek ve başkasını suçlamak olduğu bu süreçte öleceğini bilerek suçsuzluğunda ısrar etmek de bir direniş biçimi olarak görülebilir. Suçsuzluğun kanıtlanması zor olsa da cadılığın kanıtlanmasından daha kolaydı ancak yargıçları ikna etmede yeterli olamamıştır. Burada Mary Bradbury örneğine bakabiliriz. Francis’in aktardığına göre, Mary Bradbury’nin, kendisinin suçsuz olduğuna dair yazılı bir savunma vermesine, eşinin ve kilisesine bağlı olduğu rahibin onu desteklemek için iki ayrı savunma vermesine ve kasabasından yüz insanın onun suçsuz olduğuna dair imzaladıkları bir ifade olmasına

rağmen Mary suçlu bulunmuştur (2005: 143). Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, bir kez cadılıkla suçlanınca bunun geri dönüşü yoktur. Bu durum suçsuz insanların ölümüne sebep olduğu gibi halk arasında bir huzursuzluğa, hukuka güvensizliğe ve cadılığın sorgulanmasına da yol açmıştır.

Yargıçlar suçlanan kişi ile ilgili olumlu ifadeleri görmezden gelerek aslında ifade veren grupları küçümsemişlerdir. Bradbury davasının verilen olumlu ifade ve dilekçelere rağmen suçlayıcı bir karar ile sonuçlanması mahkemenin Salisbury'deki insanlar tarafından sosyal düzene karşı bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Mary Bradbury ise der Francis, belki de bundan güç alarak kaçmayı başaramamıştır (2005: 144). Görüldüğü gibi sosyal düzene karşı olarak konumlandırılan kişilerin masum oluşu eninde sonunda ortaya çıkmakta ve durumu tersine çevirebilmektedir. Cadılar toplumun düzenini bozanlar olarak görülürken hatalı kararları ile yargı, sosyal düzene karşı bir tehdit haline gelmiştir. Belki sadece Salisbury halkının bu düşüncesi ve güvensizliği cadı yargılamalarının seyrini doğrudan değiştirmemiştir ama bu yönde bir değişim olduğu kesindir. Ayrıca mahkemeye çıkarak itirafta bulunmayıp masumiyetinde ısrarcı olan, kızların söylediklerinin sorgulanmasını talep eden, kendilerine yapılan adaletsizliğin ve yasaya aykırılığın altını çizen herkes kendilerini kurtaramamış olsalar bile bu düzenin değişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Yine Francis'in Sewall'un günlüğünden aktardığına göre, hapisanede idamını bekleyen Easty kendisi için değil ama diğer mahkumları kurtarabilmek için bir dilekçe yazarak otoritelerin yanlış yolda olduğunu ve bunu düzeltebilmeleri için iki önerisi olduğunu söylemiştir. Suçlayanları birbirinden ayırarak tek tek titizlikle sorgulamalarını ve cadı olduğunu itiraf edenlerden birkaçını da mahkemeye çıkarmalarını önermiştir. Böylece suçlayanların yalanları ortaya çıkacaktır. Bu dilekçe kendi hayatını kurtarmamıştır ancak 17 Eylül 1692'de cadı olduğunu itiraf eden en az dört kişinin mahkemeye çıkarılmasını sağlamıştır ki amacı da buydu. Rebecca Eames, Ann Foster, Abigail Hobbs ve Mary Lacy Sr. suçlu bulunmalarına rağmen 22 Eylül 1692'de diğerleri ile birlikte asılmamışlardır.

Bu süreçte, işkence ve baskı altında verdikleri itirafları geri çekmek isteyenler olsa da isteklerinin dikkate alındığını söylemek zordur. Çünkü cadılıkla mücadele edebilmek ve sorunu bir sonuca bağlayabilmek için itiraf dışında hiçbir kanıt olmayan yargıçlar elde ettikleri bu kanıtlardan vazgeçmek istememişlerdir ve kişilerin cadı

olduğuna dair itiraflar geri çekilse bile bu kişiler cadılık suçundan mahkûm edilmişlerdir. Örneğin hem kendisini hem George Burroughs’u hem de büyükbabasını cadı olmakla suçlayan Margeret Jacobs infaz edilmesinden önce Burroughs’dan özür dilemiş, büyükbabası ile ilgili söylediklerini de geri almıştır ancak fayda etmemiştir.

Margaret Jacobs’ın itirafını geri çekmek istediğini belirttiği konuşması Salem’de alınan itirafların nasıl güvenilirmez olduğunu ve yargının ne kadar kötü bir şekilde uygulandığını gözler önüne sermektedir:

(...) bana dediler ki, kuşkusuz ben yapmışım, yoksa benim üzerime doğru düşmezlermiş⁴¹, bana dediler ki, itiraf etmezsem zindana atılabilirmişim ve asılabilirmişim, ama eğer itiraf edersem hayatımı kurtarabilirmişim. Bu korku, aşşğılık kalbimle, kendi hayatımı kurtarabilmek için beni o itirafı yapmak zorunda bıraktı. Mahkemeyi memnun edebilmek için yaptığım o itiraf sahte ve yanlışdır (Hutchinson, Vol II, 1936: 30).

Baskı ve tehditlerle alınan itirafların güvenilirmezliğine bir diğer örnek ise Mary Osgood, Deliverance Dane, Sarah Wilson, Mary Tiler, Abigail Barker ve Hannah Tiler’in verdiği ifadede bulunabilir:

Bay Barnard’ın duasından sonra gözlerimiz bağlandı ve ellerimiz ele geçirildiğini iddia eden kişilere uzatıldı. Bizim varlığımızda nöbet geçiren bu kişiler ellerimiz onlara değdiğinde iyileştiklerini söylediler ve böylece onları hasta etmekle suçlandık. (...) masum olduğumuzu bilsek de hepimiz dehşete düşmüştük. En yakınlarımız bizi o halde görmüştü. Büyük bir tehlike içinde olduğumuzu ve hayatımızı kurtarmanın tek yolunun bizi suçlayanların bizi tanımladığı gibi kişiler olduğumuzu itiraf etmek olduğunu biliyorduk. Onlar, duyarlılık ve acımadan yoksun, ne itiraf ettiyse onu itiraf etmemiz için bizi ikna ettiler. İtirafımız, birkaç beyefendinin söylememizi önerdiklerinden başka bir şey değildi. Bizim cadı olduğumuzu, onların da bizim de bunu bildiğimizi söylediler ve buna inanmamızı sağladılar. Anlayışımız, mantığımız, yetimiz neredeyse kaybolmuştu, kendi durumumuzu yargılayamıyorduk. Bize uyguladıkları baskı bizi savunma yapamayacak hale getirmişti. Onların arzuladıkları hiçbir şeyi ve her şeyi söylemek dışında bir şey yapamadık ve söylediklerimizin çoğu sadece onların söylediklerine onay vermektir. Bir zaman sonra, kendimize geldiğimizde, bize itiraf ettiklerimizi söylediler. Biz de masum olduğumuzu ve bunlardan haberdar olmadığımızı belirttik. Samuel Wardwell’in itirafını geri çektiğini ve hemen ardından infaz edildiğini duyduk. Bazılarımıza sonumuzun Wardwell gibi olacağı söylendi (Hutchinson, Vol II, 1936: 31-2).

Sonuç olarak, kanıtlanması imkânsız olan cadılık yargılamalarında, araştırmacı yöntemin kabul edildiği hukuk sistemi suçlananların itiraflarına muhtaç kalmıştır. Yargı otoriteleri işkenceler, yönlendirici sorular, baskılar ve tehditlerle suçlanan kişileri itiraf etmeye zorlamıştır. Bunu yapamadığında ise şeytan izi gibi uydurma

⁴¹ Ele geçirildiğini iddia eden kızların mahkemede Margaret Jacobs’a doğru düşmelerinden bahsediliyor.

kanıtlara başvurmuştur. Suçlananların beden bütünlüğüne bir müdahale olarak görebileceğimiz şeytan izi aranması uygulaması eril hukukun/aklın özellikle anneliği üzerinden dişi beden üzerinde kurduğu bir tahakküm olarak da görülebilir. Yargı otoriteleri, cadılıkla suçlanan kişileri suçlandıkları an cadı olarak kabul etmişler ve tek amaçları suçlanan kişilere de bunu kabul ettirmeye çalışmak olmuştur. Bu durum, kişilerin adilce yargılanma haklarını ellerinden alarak hukukun var olma amacına ve tarafsızlığına ters düşmüştür. Cadılıkla suçlanan kişiler kendilerini savunmaktan çok yönlendirici sorular ve işkencelerle mücadele etmişlerdir ve pek çoğu başka çare bulamayarak itiraf etmek zorunda kalmıştır. Yargılamalar boyunca suçlananların pek çoğunun detaylı itirafları, şeytanla olan ilişkilerini detaylarla anlatmaları yargı otoritelerinin beklediği tüm cevapları vererek hayatta kalabilme çabasına işaret etmektedir.

Foucault'nun dediği gibi toplumların yönetilebilmesi, kişinin itaat etmesinin yanı sıra kendi hakkındaki hakikati üretip bunu kamusal olarak açıklamasına da bağlıdır. Özellikle de Hristiyanlık için itiraf oldukça önemlidir. Salem cadı yargılamalarında da toplum düzeninin sağlanması ve halkın yönetilebilmesi için itiraf önemli bir araç haline gelmiştir. İtiraf hem cadıların 'gerçekliğine' bir kanıt oluşturmuş hem de cadılıkla suçlananların bunu kabullenip içselleştirmelerine yol açmıştır. Böylece yargı otoriteleri davaları sonuçlandırarak toplumda düzeni sağlayabilmiş ve otoritesini/gücünü koruyabilmiştir. İtiraf etmeyen ve hatta Giles Corey gibi ifade vermeyi reddeden kişiler ise 'yönetilmeyi' reddettikleri için yargı otoritelerinin gücünü zayıflatmışlardır. İtiraf etmeyen, itiraflarını geri çeken ve yargıların yaptıklarının bir hata olduğunu cesurca söyleyebilen kişiler sayesinde yargının güvenilirliği ortaya çıkmaya başlamıştır.

Salem cadı yargılamaları işkence, tehdit ve baskılarla başlamıştır. 1692 yılının sonuna kadar devam eden yargı süreci, Püritenliğin ağırlığı ve körüklediği cadı avının insanlarda yarattığı korkuyu pekiştirerek insanların masum insanları suçlamasına yol açmış, insanları şeytanla işbirliği yaptıklarına inandıracak kadar da ileri gitmiştir. İşkence ve baskı altında toplanan ifadeler gibi, görünmeyen dünyaya ait ifadelerin de kanıt olarak kabul edilmesinin, dinin toplumda yerleştirdiği inanışlardan beslenen hatalı yargı sürecinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

4.2.1.2. Görünmeyen Dünya ve Spektral Kanıt

Büyülediğini iddia edenlerin cadılıkla suçladıkları kişilerin hayaletlerinin/görüntülerinin kendilerine görünerek onlara işkence ettiklerine dair verilen ifadeler olarak açıklayabileceğimiz spektral kanıt cadılıkla suçlananların mahkûm edilmesinde kanıt olarak kabul edilmiş ve pek çok insanın asılmasına sebep olmuştur. Spektral kanıt gibi görünmeyen dünyanın diğer gizemleri de büyülenip ele geçirildiklerini iddia eden ve insanları cadılıkla suçlayan kişilerin, özellikle de genç kızların görebildiği bir dünyaya evrilmiştir. Ön soruşturmaların gerçekleştirildiği mahkemelerde kimsenin hatta cadı olduğu söylenen kişilerin bile göremediği şeyleri gördüğünü iddia eden bu kızların ifadeleri de insanların mahkumiyeti için yeterli birer kanıt olarak kabul edilmiştir.

Vali Stoughton'ın ortaya attığı, şeytanın sadece günahkâr bir insanın formunda görünebileceği fikri başlangıçta, Stoughton'ın yerine gelen William Phipps ve çoğu insan tarafından kabul edilmiştir. Hutchinson'a göre, dindar kadınlar cadılıkla suçlandıklarında ve suçlayanlar bu kadınların onlara göründüğünü söylediğinde cadı olduklarına ikna olmuş, hatırlamasalar da şeytanın ruhlarını ele geçirdiğine ve bir şekilde bedenlerini kullanabilmek için rızalarını aldığına inanmış ve bu nedenle de itiraf ederek kendilerini haklı çıkarabileceklerini düşünmüşlerdir. O dönemde asıl soru cadılıkla suçlananlar ile hastalıkları için başkalarını suçlayanların şeytani ve doğaüstü bir güç tarafından ele geçirilip geçirilmediğiydi. Ele geçirildiğini iddia edenlerin gerçekten fiziksel olarak hasta olabilecekleri veya yalan söylüyor olabilecekleri ihtimali göz önünde bulundurulmamıştır (1936: 18-9).

Francis'e göre, başyargıç Stoughton hastalanan kızların gerçekten işkenceye maruz kalmış olmalarına gerek olmadığını suçlanan kişinin işkence yapmaya meyilli olmasının da geçerli olacağını, jürinin buna göre karar alması gerektiğini belirtmiştir. *“Stoughton suç işlenmemiş bile olsa suça teşebbüs varsayımına izin vermişti. Bu tamamen tutarlı bir döngünün tamamlanmasıydı: spektral deneyimden kaynaklanan ve spektral rahatsızlığa yol açan spektral suç. Böyle bir sistemde ne yazık ki hukuki karşılık olarak asılma dışında hiçbir şey gerçek dünyada fiilen gerçekleşmiyordu.”* (2005: 121-2).

Ruhban sınıfı spektral kanıtla karşı çıkarken yargıçlar kanıt olarak kabul etmeyi tercih etmişlerdir. Ruhban sınıfına göre, davalarda suçlanan kişinin doğaüstü eylemlerde bulunup bulunmadığına değil bu eylemleri yaparken istekli olup olmadığına, yani şeytanla işbirliği içinde olup olmadığına bakılmalıdır. Buna göre yargı şeytanla işbirliği yapıldığı varsayımına dayanmamalı yasal bir kanıtla doğrulanmalıdır. Cadılıkla suçlanan kişilerin görüntüleri, şeytanın bir oyunudur ve kabul edilmemelidir. Cadıların itirafı da kabul edilmemelidir, çünkü itirafları şeytan söyletiyor olabilir. Bu nedenle de kanıt olarak kullanılamaz. Cadı olduğunu iddia eden kişi Tanrıyı reddediyor ve şeytana hizmet ediyor demektir. Böyle birinin ifadesine nasıl güvenilebilir? Ruhban sınıfına göre cadılık cinayet ve hırsızlık suçları gibi ele alınmalıdır. Cadılık hakkında çok az şey bilindiği ve ifade verenlerin şeytan tarafından kandırılma ihtimali olduğu için kurallar çok katı olmalıdır. Cadıların varlığı ise inkâr edilebilir bir şey değildi, çünkü cadıların ve cadılığın inkârı Hristiyan kimliği ile uyuşmamaktaydı (Poole, 1869: 13-4).

Salem’de yirmi kişinin ölümünün sorumlularından biri de Cotton Mather olarak görülmektedir. Upham ve Bancroft’ a göre, kendi kafa karışıklığını örtmek için cadılık davasını ortaya atan Mather, “*gösterişin ve hırsın bürüdüğü bencilliğin nasıl da yüksek yetkililerin gözünü kör edebileceğinin, yargıyı aptallaştırabileceğinin ve bilincin/aklın kendisini kandırabileceğinin bir örneğidir*” (aktaran Poole, 1869: 6). Poole ise Mather’i bu suçlamalardan aklamaya çalışarak, onun cadılıkla savaşma yönteminin dua etmek olduğunu, her şeyin dua ile çözülebileceğine inandığını ve böylece kişilerin asılmasını da engellediğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Mather’in, karşı çıktığı spektral kanıtı illegal ve zalimce bulduğunu, cadıların tespit edilmesinde kanıtla dayalı yöntemlerin kullanılmasını savunduğunu eklemektedir (1869: 23, 29). Poole, Salem’deki yirmi kişinin kaderine hakimler yerine din adamları karar vermiş olsaydı sonucun farklı olacağını söyler. Ona göre, Salem’deki “*yargısal cinayetlerin*” sorumluluğu din adamlarının saflığına ve batıl inancına yüklenmeye çalışılmıştır (1869: 36-7).

Ruhban sınıfı ve yargıçlar arasındaki sorumluluğu kimin üstleneceğine dair olan bu tartışma *Some Miscellany Observations respecting witchcraft in a dialogue between S and B, 1692* adlı kitapta da görülmektedir. Kitapta S ve B arasında bir tartışma sürer. Poole’ye göre S Stoughton’ı, B Brattle’ı ya da S Salem’i ve B Boston’u

temsil ediyor olabilir. S yargıçların teorisini savunurken B ruhban sınıfınınkini savunmaktadır:

S. Cadıların varlığına inanıyor musunuz?

B. Şüphesiz.

S. Cadılar sizce de cezalandırılmalı mı?

B. Tabii ki, sadece öncelikle kanıtlanmalı.

S. Ama, adil yargılamayla yükümlü olmak bazı cadıların fark edilmemesine yol açabilir.

B. Buna inanıyorum ancak bu o kadar kolay değil. Tanrı onların kendi kendilerini ortaya çıkarmalarını sağlar.

S. Şüphelerini Tanrının öngörüsüne dayanarak temellendiren bir yargıç cadılığı araştırırken elinden gediğince dikkatli ve tedbirli değil midir?

B. Şüphesiz, ama araştırmasını büyük bir sağduyuyla ve kurallara uygun olarak yapmalıdır.

Soru sorma sırası B'ye geçer:

B. Akli başında hiç kimse Yeni İngiltere'de cadıların olduğunu inkâr edemez.

Masum insanlar hatalı bir şekilde suçlanmış olamaz mı?

S. Doğrusu buna inanıyorum, umarım tersini düşündüğümüzü düşünmüyorsunuzdur.

B. Masum bir insan için, üzerine atılan cadılık iftirasının çok ağır olduğunu düşünmüyor musunuz?

S. Şüphesiz. Daha rezil ve alçak ve silinmesi daha zor bir suç yoktur.

B. (Yargıçların, bir kişiyi suçlamak için uyguladığı hukuksuz metotları sıralar) kefalet yok, itibarı lekeli, özgürlüğü kısıtlanmış, zamanı çalınmış ve ağır suçlamalarla karşı karşıya... bunu kim telafi edecek?

S. Bütün bunlar oldukça ağır ancak konumuzla ilgili olduğunu sanmıyorum. Lütfen devam edin.

B. Konumuza ilgisiz olduklarını sanmıyorum ama şimdilik şunu sorayım: Sizce, cadılık suçunda mahkûmiyet kararı verebilmek için, cinayet gibi ölümle cezalandırılan diğer suçlarda mahkûmiyet kararı verebilmek için gerekli olandan daha az belirgin kanıtlar yeterli midir?

S. Bizce daha azıyla yetinmeliyiz, aksi takdirde cadılar nasıl belirlenip cezalandırılabilirler?

B. Bu çok tehlikeli bir ilke ve suçluya karşı kesin kanıt olmalı diyen Tanrının isteğine de aykırı. Ayrıca mantıklı olan, suç ne kadar korkunçlaşırsa suçlunun belirlenmesinde o kadar dikkatli olunmasıdır.

S. Peki o zaman cadılar nasıl belirlenmeli ve cezalandırılmalılar?

B. Cadılar da diğer suçlular gibi belirlenene ve cadı oldukları kesin olarak kanıtlanana kadar infaz edilmemelidirler. Burada Tanrının yolunu izlemeli ve O'nun zamanını beklemeliyiz.

S. Bu konuda çok iyi niyetli ve eleştirel görünüyorsunuz.

B. Neden olmasın? Hem kişinin hem de ailesinin üzerinde sonsuza kadar kalacak kötü şöhretin yanı sıra bir yaşam söz konusu (1869: 56-7).

Bu diyalogda özellikle cadıların tespiti ve kanıtlar üzerine tartışılmaktadır ve iki taraf da suçu ve sorumluluğu karşı tarafa yüklemeye çalışıyor gibidir. Oysaki iki tarafın da meseleyi iyi bir şekilde ele alamadığını görüyoruz. Din adamları kanıt istiyor olabilir ancak bu kanıtın ne olduğuna dair bir şey söyleyemiyorlar. Cadılığın

gerçekliğini her fırsatta savunmak da Salem olaylarının bu aşamaya gelmesinin en büyük sebeplerinden biridir. Bu nedenle ruhban sınıfının da masum olduğu söylenemez. Yargıçların vermiş olduğu hatalı kararlar ise yirmi kişinin öldürülmesi ile sonuçlanmıştır. Salem'in suçlularını ararken sadece bir kişiye veya bir gruba yüklenmek de bir günah keçisi bulmaya çalışmaktır. Yargıçların hatalı yargılarının ve Salem cadı avı ve mahkeme süreçlerinin Cotton Mather ve tüm soruşturmalara katılmış ve soruşturmaları yönlendirmiş biri olan Samuel Parris gibi din adamlarının görüşlerinden etkilenmemiş olması mümkün değildir.

O'Kelly'nin belirttiği gibi, cadının spektral ikizini insanlara işkence etmek üzere gönderebildiğine ve hem bu görüntülerin hem de tüm cadıların görünmeyen dünya ile olan ilişkilerinin cadılık kurbanlarına görünür hale geldiğine inanılmıştır. Cadılıkla suçlanan Martha Corey mahkemede endişeyle dudağını ısırıp kanattığında genç kızlar ısırıldıklarını söyleyerek çığlık atmışlar, Corey ayağını hareket ettirdiğinde kızlar hep birlikte ayaklarını yere vurmuşlar, siyah bir adamın Corey'nin kulağına fısıldamakta olduğunu söylemişler, Corey arkasına yaslanınca acı içinde çığlık atmaya başlamışlardır. İngiliz hukukuna göre bir kişinin cadılıktan suçlu bulunması için aynı cadılık eyleminin en az iki şahidi olmalıydı ve kamusal sorgulamalarda bir oda dolusu insan kızların 'doğüstü' davranışlarına şahit olmuş oluyordu (2006:17). Yani sorgulamalar herkese açık olduğu için, bu sorgulamalar sırasında genç kızlar bağırıp acı çekerek suçladıkları kişilerin o anda bile büyü yaptıklarını "kanıtlamış" oluyorlardı.

Francis'in aktardığına göre, Martha Corey kilisede, dikkati dağınık çocuklara inanmamaları gerektiğini, spektral ikizlerin gerçek olmadığını söylemiş, durumun absürtlüğü karşısında zaman zaman kahkaha atmıştır (2005: 92). Dört yaşındaki Dorcas Good da dahil olmak üzere hapisteki cadılara, spektral ikizlerini gönderemesinler diye pranga takılması (Francis, 2005: 119) bile durumun absürtlüğünü görebilmek için yeterlidir. Bu sırada başta spektral kanıt olmak üzere işkence ve baskıyla toplanan diğer kanıtlara şüpheyi yaklaşanlar çıkmaya başlamıştır. Bu kişilerden biri olan Increase Mather kaleme aldığı *Cases of Conscience Concerning Evil Spirits*'de şeytanın masum insanların da şeklini alabileceğini, "şeytan ancak Tanrının izniyle eyleyebildiğinden aksini düşünmenin Tanrının gücünü azımsamak" olacağını söyleyerek spektral kanıtın kullanılmasından duyduğu endişeyi dile

getirmiştir. Ona göre, “*şeytanın oyunları en nihayetinde bir çeşit ilahi testin araçları olmalıdır*” (Francis: 2005: 156). Increase Mather’ın ortaya attığı bu fikir suçlananların masum olabileceği ihtimalini doğurmuştur. Suçlayanların ifadelerinin ve itirafların gerçeklik değil şeytanın gösterdiği yalanlar olabileceği fikri yayılmaya başlamıştır (Francis, 2005: 160)

Cadılıkla suçlanan Bridget Bishop’un 10 Haziran 1692’deki idamından kısa bir süre sonra Oyer ve Terminer mahkemesi yargıçlarından olan Nathaniel Saltonstall istifa etmiştir. Vali’nin de mahkeme süreçleri ile ilgili şüpheleri olduğundan yargılamalar hakkında ruhani tavsiye talep etmiş, Cotton Mather ve on iki arkadaşı bu talebe cevap vererek tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler şunları içermektedir: suçlanan kadınlardan iyi itibarlı olanların davalarında dikkatli olunmalı, mahkemedeki kaotik sahneler cezalandırılmalı, suçlananlar üzerinde uygulanan testler (İsa’nın öğretisini kekelemeden okumak, hasta kızlara dokununca bulaşıp bulaşmadığına bakmak vb.) sorgulanmalı, şeytan masum insanların şeklinde de görünebileceği için spektral kanıtlar reddedilmeli (Francis, 2005: 122). İlk tavsiye dini bütün, kilisenin saygın bir üyesi olan ve toplumda sevilen Rebecca Nurse gibi kadınların davalarına yönelik çıkarılmıştır. Çünkü şeytanın günahkâr insanları kandırabileceği fikri ile çelişmektedir. Mahkemedeki kaotik sahnelerin cezalandırılması tavsiyesinin kızların abartılı davranışlarının gerçeği görmeyi engelleyebileceği endişesiyle verildiği söylenebilir.

Francis’e göre bu tavsiyelerin kabulü, Bridget Bishop davasında korkunç adli bir hata yapıldığının da kabulü anlamına geleceğinden yargıçlar tarafından görmezden gelindi. 28 Haziran 1692’de başlayan ve üç gün süren Sarah Good, Elizabeth Howe, Susannah Martin, Rebecca Nurse ve Sarah Wilds’in mahkemelerinde tavsiye kararları hiçe sayıldı (2005: 122-3). Nurse önce suçsuz bulunmuş, sonrasında verilen karar değiştirilmiştir. Salem Kasabası Kilisesi’nden aforoz edilmiştir. Nurse’ün cezasının ertelenmesi kararı suçlayanlara inanılmadığı fikrine sebep olacağından ve bu fikrin diğer davalar için öne sürdükleri iddiaları da güvenilirmez kılacağından suçlamada bulunan kızlar tekrar yaygara koparmışlardır. Nurse, diğer dört kadın ile birlikte 19 Temmuz 1692’de idam edilmiştir (2005: 126-8).

Salem cadı yargılamaları işkence ve baskılarla alınan itiraflar ve görünmeyen dünyaya ait kanıtlar ile hatalı mahkumiyet ve idam kararlarıyla sonuçlanmıştır.

Hatasını kabul edemeyen ve verdikleri yanlış kararların sorumluluğunu üstlenemeyen otoriteler bu süreci göz göre göre uzatmışlardır. Var olmayan bir suçu kanıtlama çabasıyla Yeni İngiltere hukuk sistemi giderek yozlaşmıştır. Bir sonraki bölümde kadın düşmanlığının bu hukuk sistemi içerisindeki yansımalarına bakılacaktır.

4.2.2. Kadın Düşmanlığının Salem Cadı Mahkemeleri'ndeki Görünümü

1692 yılında Salem'de cadılıkla suçlanan yüz elliye aşkın kişinin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyordu ve cadılık suçlamasıyla öldürülen yirmi kişiden on dördü kadındı.⁴² Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, toplumsal cinsiyetin yanı sıra ırk, din, yaş, toplumsal normlara uygunluk gibi faktörler de cadılık suçlamalarında etkili olmuştur. Yerli, Püritenliğin dışında (örneğin Quaker), yaşlı, kendilerinden beklendiği gibi yaşamayan (bağımsız, yalnız, öfkeli vb.) kadınlar cadılık suçlamasına her zaman daha açık olsalar da Rebecca Nurse, Martha Corey ve Mary Easty gibi saygın, sağduyulu, hayır işleri ile uğraşan ve ev içi/ailevi meziyetlerinden şüphe duyulmayan kadınlar da suçlanmış ve idam edilmişlerdir (Gage, 1893: 2002).

Yerli, köle ve siyahi kadınlar cadılık suçlamalarına maruz kalma riski yüksek kadınlardı. Salem cadı avının Samuel Parris'in köleleştirdiği ve sahiplendiği Güney Amerika yerlisi olduğu söylenen Tituba'nın suçlanmasıyla başladığını biliyoruz. Siyahi bir kadın olan Candy ise 4 Temmuz 1692'de cadılıkla suçlanmış ve itiraf etmiştir. Sorgu sırasında sahibesini suçlaması ise dikkate değerdir:

- *Candy! Cadı mısın?*
- *Candy ülkesinde hiç cadı yok. Candy'nin annesi cadı değil. Candy cadı değildi, Barbados. Bu ülke, sahibe, Candy'i cadı yaptı. (...)*
- *Cadı olman için ne yaptı?*
- *Candy'nin içine yazması için bir kitap, kalem ve mürekkep getirdi (Hutchinson, Vol II, 1936: 25).*
-

Candy, büyük bir ihtimalle suçlamalardan kurtulabilmesinin imkânsız olduğunu bildiğinden itiraf etmeyi seçmiş ama bunu yaparken köleliğe karşı bir duruş da sergilemiş gibi görünmektedir. Hem şeytanla anılan, kitap getirerek anlaşma yapma eylemini sahibesine aktarmış hem de kendi ülkesinde cadılık olmadığını cadılığın Yeni

⁴² Bridget Bishop Haziran'da, Sarah Good, Sarah Wilder, Elizabeth Howe, Susanna Martin ve Rebecca Nurse Temmuz'da, George Burroughs, John Proctor, George Jacobs, John Willard ve Martha Carrier Ağustos'ta, Martha Corey, Mary Easty, Alice Parker, Ann Pudeator, Margaret Scott, Wilmot Reed, Samuel Wordwell ve Mary Baker ile Giles Corey Eylül'de öldürülmüşlerdir.

İngiltere ile ilgili bir durum olduğunu iddia etmiş olmuştur. Candy'nin sahibesinin de canını kurtarabilmek için itiraf etmekten başka şansı kalmamıştır.

Salem cadı yargılamaları ve soruşturma süresince gördüğümüz bir başka eğilim ise cadılığın anneden kıza aktarılma çabasıdır. Cadılığın anneanneden anneye, anneden kız çocuğa aktarıldığına olan inanç yargılamanın kadın düşmanı bir yönünü daha göstermektedir. Cadılığın, kadının kızına aktardığı bir özellik olarak kurulmaya çalışılması Salem'deki sorgulamalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Sorgular sırasında kız çocukları, annelerini suçlamaları için otoritelerin sorularıyla yönlendirilmiş, anneler kızlarını suçlamamak için direnmişlerdir. Hutchinson'ın (Vol II, 1936: 27) aktardığı üzere, 20 Temmuz 1692'de Ann Foster ile dördüncü kez görüşülmektedir:

- *Önceki üç konuşmamızı ve bize itiraf ettiklerini şimdi hatırlıyor musun? (...)*
Kızın bize söylemediğin bazı şeyleri itiraf etti. Martha Carrier'la uçtuğunuz zaman kızın da sizinle birlikteymiş.
- *Bunu bilmiyordum.*
- *Kızının da bu işe dahil olduğunu ne zamandır biliyorsun?*
- *Söyleyemem, bununla ilgili bir bilgim yok.*
- *Kızını toplantıda gördün mü?*
- *Hayır.*
-

Mary Warren, Martha Carrier'ın kendisine görünerek Ann Foster'ın kızını cadı yaptığını söylediğini belirtmesi ortaya konarak sorgulama devam eder:

- *13 yıl önce bunu yaptığını hatırlamıyor musun?*
- *Hayır ve öleceğim güne kadar kızımın bir cadı olduğu ile ilgili bir şey bilmeyeceğim.*
- *Kızının tam ve özgürce bir itiraf vermesi konusunda istekli misin?*
- *Evet.*
- *Sen de bunu yapmaya istekli misin?*
- *Evet.*
- *Özgürce itiraf etmediğin sürece rahat bir vicdan bekleyemezsin.*
- *Daha fazlasını bilseydim, her şeyi anlatırdım.*
-

Ann Foster'ın kızı Mary Lacey şeytanın onları ele geçirdiğini ve annesiyle birlikte uçtuğunu itiraf eder. Annesi ve Martha Carrier'ın diğer dört kişiyle birlikte birkaç yıl önce bir yılan tarafından vaftiz edildiğini söyler. Bu sırada Ann Foster'ın torunu, Mary Lacey'nin kızı (o da Mary Lacey) içeri girer ve Mary Warren kriz geçirmeye başlar. Küçük Lacey Warren'a dokunur ve Warren iyileşir. Yargıç Lacey'den Mary Warren'a onu incitmeden, arkadaşça bakmasını ister. Kız baktığında Warren felç geçirir. “*Şimdi cadı olduğuna inanıyor musun?*” sorusuna Lacey evet cevabını verir ve kendisini annesinin cadı yaptığını söyler. Böylece büyükanne, anne

ve kız olmak üzere hepsi cadı olduğunu itiraf etmiş olur. Salem’de cadılık suçlamalarından kaçabilmek için veya işkence içeren soruşturmalar sonucunda annesini suçlayıp serbest kalan başkaları da olmuştur.

Suçlanan kadınlar ve özellikleri kadar suçlayanların, özellikle cadılıkla suçladıkları kişiler tarafından ele geçirildiklerini iddia eden genç kızların soruşturma ve mahkeme süreçlerindeki davranışları da bize Salem cadı yargılamalarının mevcut toplumsal cinsiyet normlarının etkilerine ne kadar açık olduğu hakkında çok şey söylemektedir. Godbeer’ın da belirttiği gibi, suçlayan tarafta olan genç kızlar sadece büyülendiklerini değil aynı zamanda ele geçirildiklerini de iddia etmişlerdir. Nöbetleri sırasında itaatsiz ve başa çıkılmaz davranışlar sergilemişlerdir. Ailelerinin, sahip ve sahibelerinin, din adamlarının otoritesini sorgulamışlar (ailelerini, sahiplerini cadılıkla suçlayan, örneğin kendisini cadı yapan kişinin annesi olduğunu söyleyenler bulunmaktadır); ev işi yapmayı, yemek yemeyi, ellerini yıkamayı reddetmişler; bağırıp çığlık atmışlar; şiddetli, müstehcen ve dine karşı davranışlar sergilemişler; genellikle de yaşlı kadınları onlara işkence etmekle suçlamışlardır (Godbeer, 2013: 3).

Kendilerinden ev ve toplum içinde itaatkâr olmaları beklenen çocuklar ve genç kızlar ile konumları sömürgeci bir toplum içerisinde daha da zayıflayan kimseler şeytan tarafından ele geçirilmiş olduklarına dair suçlamaları benimsemiş veya buna ikna olmuşlar, böylece içlerindeki öfkeyi ve diğer duyguları tam sorumluluk almadan yansıtabilme fırsatı bulmuşlardır. Başkalarını cadı olmakla suçlayarak ise dikkatleri kendi ahlaki çöküntülerinden şeytanla işbirliği yapan cadıların üzerine yönlendirmiş ve mahkeme salonunda sahip oldukları gücü sonuna kadar kullanmışlardır. Godbeer’a göre bu durum genç kızların sadece rol yaptıkları anlamına gelmemektedir, kızlar şeytanın gerçekten peşlerinde olduğundan korku duymuş olabilirler (Godbeer, 2013: 3). Yine de aşırı baskıcı ve seslerinin duyulmadığı bu toplumda kendilerini ifade etmenin bir yolunu bulmuş gibi görünmektedirler.

Ancak maalesef bugün de hiç yabancı olmadığı gibi, bu genç kızlar kendi özgürlükleri adına çoğunluğu kadın olan masum insanların ölümüyle sonuçlanan bir sürecin ana kahramanlarından biri olmuşlardır. Bu aslında eril zihniyetin ve ataerkil toplumun yarattığı bir sonuçtur. Rosen’in dikkat çektiği gibi ve yine bugün hiç yabancı olmadığı gibi, kadınların makbul olanlar ve cadılar olmak üzere ikili bir karşıtlığın içine sokulmaları kadınların birbirlerini suçlamalarına yol açmıştır.

Kadınların da erkekler gibi, kadınların şeytanın etkisine daha açık olduğu fikrini içselleştirmeleri de diğer kadınları suçlamalarını kolaylaştırmıştır. Kadınları suçlayan kadınlar “*aldatıcı bir üstünlük duygusu*” ile hareket ederek mevcut ataerkil düzenin kendi aleyhlerine sürmesine katkı sağlamışlardır (2017: 24).

Bu durum, Kandiyoti’nin ataerkil pazarlık kavramını anımsatmaktadır. Kandiyoti, kadınların direniş stratejilerine bakmanın önemine değinerek kadınların onları ezen sistemlere en az erkekler kadar bağlı olabileceklerini göstermiştir. Kadınlar karşılıklı beklentiler üzerine kurulan ataerkil pazarlıklar ile kendilerine erkek egemen sistemler içerisinde güç ve özerklik kaynakları yaratmaktadırlar (1996: 14-5). Ona göre, kadınlar hem ev içinde hem de iş yaşamında maruz kaldıkları emek sömürsünü ve ikincil konumda oldukları aileyi yücelten normları içselleştirerek kendi ezilmelerini meşrulaştırırken diğer taraftan eşlerinin ve oğullarının sevgisini yönlendirerek kendilerine güvenli bir alan yaratmaktadırlar. Böylece kendilerini kısıtlayan uygulamaları ve söylemleri baskıcı olmaktan çıkararak saygınlık kazanma aracı olarak kullanmaktadırlar. Yani, sistemle ataerkil pazarlığa girerek erkeğe itaat karşılığında koruma ve güvenlik talep etmektedirler (1996:136-7).

Salem cadı avı süresince ve özellikle de mahkemeler sırasında genç kızların davranışlarını ataerkil pazarlıklar olarak değerlendirmek mümkün olabilir. Kız çocukları otoritelerin beklentileri doğrultusunda hareket etmiş, söyledikleri her şeye sorgulamaksızın inanan insanlar sayesinde daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir güç kazanmışlardır. Belki de bu gücü kaybetmemek için söyledikleri yalanlar giderek artmıştır. Eril bir toplum içinde en düşük statüye sahip gruplardan biri olan bu kızlar güçlü oldukları bir alan yaratmış ve bunu mevcut düzenin korunması ve pekiştirilmesi pahasına sürdürmüşlerdir. Salem cadı yargılamalarının eleştirildiği pek çok kaynağa bakıldığında yargı yetkililerinin, din adamlarının, şeytan tarafından ele geçirildiklerini söyleyen bu kızların ve cadı avı ‘histerisi’ne kapılmış tüm insanların yaptıkları hatalar didik didik edilirken tüm bunların belki de temel sebeplerinden biri olan toplumun, yargının ve dinin kadın düşmanlığının, eleştirilerin dışında bırakılması bu ataerkil pazarlıkların bir sonucudur.

Kadınların cadılıkla suçlanmaları aslında onlara bir güç de veriyordu. Güçlerini şeytandan alıyor olsalar bile bu kadınlar insanlara görünüp onlara işkence edebiliyor, insanları hasta veya iyi edebiliyor, ölümlerine sebep olabiliyor ve hatta uçabiliyorlardı.

Bu yaşam ve ölüm üzerindeki iktidarın sağladığı güç ile Püriten toplumun kadına yüklediği zayıflık, kolay kandırılabilir olmak, bağımlılık gibi özellikler birbiriyle hiç uyuşmuyordu. Cadıların geceleri bir araya gelerek toplantılar yapması onları daha örgütlü ve daha güçlü yapıyordu.

Francis'e göre, kızlar bir cadılar meclisi gösterebilselerdi, bu meclisin bir de onu şekillendirecek ve ona bir kimlik verecek ruhani bir lidere ihtiyacı olurdu. Kızların bilinçli veya bilinçsiz olarak Salem Köyü'nün eski rahibi olan Deodat Lawson'ı suçlamasının ardında yatan sebep cadılar meclisine bir lider bulma çabası olabilirdi. Ancak Lawson kendisini geri çekerek bu geçici suçlamalardan kurtulmayı başarmıştır. Bir sonraki ay ise George Burroughs suçlanmıştır (2005: 95-6). Burroughs'un ilk eşine olduğu gibi ikincisine de kötü davrandığı, kadının yazdığı mektupları sansürlediği ve seyahatinden döndüğünde eşinin kendisi hakkında neler konuştuğunu bilmeyi talep ettiği söylenmektedir. Ayrıca tıpkı şeytanın suçlanan cadılarla yaptığı gibi, ilk iki eşi ile sırlarını saklamaları için anlaşma yaptığı bilinmektedir. Burroughs topluluğunu yerle bir eden yerlilerin saldırısından da sağ çıkmıştır. Bu gibi nedenlerle de cadılar meclisinin lideri olmak için uygun bir aday gibi görünmektedir. Hatta kızların çoğu kez gördüklerini söyledikleri koyu rahip şapkalı adamı andırdığından şeytanın kendisi bile olabilirdi (Francis, 2005: 108).

Cadılıkla suçlanan Mary Lacey'nin mahkemesinde yargıcın George Burroughs'un adı geçene kadar sorularıyla Lacey'i yönlendirdiği görülmektedir:

- Mary Lacey! toplantınızda aranızda bir de erkek yok muydu?*
- Şeytan dışında hayır.*
- Şeytan hangi şekildeydi?*
- Siyahi bir adamdı ve uzun siyah bir şapkası vardı.*
- Annen ve büyükannen bir rahip olduğundan bahsettiler. Orada kaç adam gördün?*
- Richard Carrier dışında kimseyi görmedim.*
- Başka kimseyi görmedin mi?*
- Bir rahip vardı, sanırım şimdi hapiste.*
- Orada iki rahip yok muydu?*
- Bilmiyorum.*
- Mr. Burroughs orada mıydı?*
- Evet (Hutchinson, Vol II, 1936: 29).*

Burroughs diğer kızlar tarafından da suçlanmıştır ve bunun sebebi kızların, eşine kötü davranan bir adamı bilinçli bir şekilde cadılıkla suçlamak istemeleri olabilir. Ancak burada asıl dikkat çekici olan şey hem George Burroughs'un hem de öncesinde Deodat Lawson'ın cadılar meclisinin lideri olarak suçlanmaları ve ikisinin de erkek

olmasıdır. Yani, çoğunluğu kadınlardan oluşan sözde meclise bir ‘erkek lider’ bulma çabası dikkate değerdir. Kadınların cadı güçleri, erkek şeytanın onlara bahsettiği bir güçtür, kadınlar hem şeytanın hizmetkarıdır hem de cadı meclisinin erkek lideri onları yönetiyor olmalıdır. Çünkü toplumda var olan inanışa göre kadınlar zayıf oldukları için kendi başlarına karar veremezler, bir erkeğe bağımlı olmak zorundadırlar. Aynı zamanda cadılar meclisinin eşitlerden oluşabileceği gibi bir düşünce de toplumda yer almaz ve bir lider belirlenmesi belki de hiyerarşi olmayan bir topluluğu hiyerarşik ataerkil bir topluluğa dönüştürme çabası olarak okunabilir.

5 Ağustos 1692’de Oyer ve Terminer mahkemesinde dördü erkek olmak üzere altı kişi yargılanmıştır. George Burroughs, John Proctor, George Jacobs, John Willard, Elizabeth Proctor ve Martha Carrier. Mercy Lewis, Burroughs’u cehennemin kralı, yani şeytanın kendisi olarak suçlarken Martha Carrier’ı da onun kraliçesi olmakla suçlamıştır. Bir ay sonra Samuel Parris, Martha Corey’yi şeytanın kraliçesi olarak gördüğünü söylemek amacıyla Vahiy 17 (*Revelation 17*) üzerine bir vaaz vermiştir. *“Vahiy 17’de bir kadın yedi başlı bir canavarın üzerinde oturur. Mor elbiseli, altın ve değerli taş ve incilerle bezenmiş bu kadın gizemi, Büyük Babil’i, fahişelerin anasını ve dünyanın iğrençliklerini temsil eder. Şeytan belki erkek olabilir, ancak dünyadaki bütün gerçek kötülüklerin cisimleşmiş hali dışıdır”* (Francis, 2005: 135-6).

Salem’de mahkemelerin öncesindeki soruşturma sürecinin tam ortasında bulunan, soruşturmalara katılan ve onları yöneten bir rahip olarak Samuel Parris’in böyle bir vaaz vermesi onun kadın düşmanı tutumunu ortaya koymakta ve Salem cadı avının ve yargılamalarının kadın düşmanı önyargılarla nasıl da iç içe olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu davadaki sanıkların altısı da suçlu bulunarak 19 Ağustos 1692’de idam edilmişlerdir (Francis, 2005: 138).

4.3. MODERN DÜNYANIN DOĞUM SANCILARI

Toplumsal değişimler her zaman zor ve çalkantılı olmuştur. Eski düzendeki konumlarını kaybetmek istemeyen iktidarlar değişime direnirler. Bunu yaparken de çoğu zaman toplumda korku yaratmayı ve bu korkuyu bir duruma, bir olaya, bir gruba yönlendirmeyi seçerler. Bu bağlamda ele alındığında cadılık da toplumsal değişimin bir nedeni değil, değişim sürecine direnişin bir sonucudur. Gaskill, cadılık

çalışmalarının bir amaçtan çok araç olduğunu, tarihçi ve antropologların cadılık çalışmaları sayesinde değişen iktidarları inceleyebileceğini söyler. “*Cadılık değişim ve iktidarla ilgilidir*” (Gaskill, 2010: 26). Salem cadı avı da Salem’deki iktidarların toplumdaki değişmelere gösterdiği tepkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve büyümüştür.

Cotton Mather’ın *Wonders of the Invisible World*’de belirttiğine göre, şeytan Yeni İngiltere’nin ilk Hristiyan Kolonisi olan Salem’e iblisler ordusu gönderiyor, cadıların yardımıyla buradaki Hristiyan birliğini bozmaya çalışıyordu. Bu cadılar komşularına her türlü kötülüğü yapmaları için suç ortağı iblisleri görevlendirmişlerdi. Cadı toplantılarında bu ülkeden Hristiyan dininin kökünü kazımanın yolları aranmaktaydı. Bu da sekülerleşen kültürün bir yansımasıydı (aktaran Francis, 2005: 154-5). Francis’e göre bu süreçte karşımıza çıkan şey, modern dünyaya geçişi sağlayan çatışmalar ve özellikle ampirizm ve batıl inançlar arasındaki gerilimdir:

Modern dünyanın doğum sancıları kriz boyunca kendisini farklı boyutlarda göstermiştir. En belirgin olarak da batıl inanç ve ampirizm ile dışsal bir fail ve psikolojik motivasyon çatışmalarında görülmüştür. (...) Ancak bütün bunların ötesinde, 1692 yazı olayları çevresinde istikrarlı bir şekilde gelişen ve hukuki bölünmenin iki tarafında da ortaya çıkan sosyal eşitlikçilik fikirleri vardı. George Burroughs’un aşağı statüden bir kadın olan Martha Carrier ile evlenmesi buna bir örnektir. Şeytan kendisini sık sık sosyal ilerlemeci olarak sunar: “Şeytan bütün takipçilerine cesurca ve eşit yaşayacaklarına, bir kıyamet veya yargılama günü olmayacağına ve günahları için ne bir ceza ne de utanç ile karşılaşacaklarına dair söz vermiştir.” Bu ahlaki düzenleme şeytani olabilir ancak sosyal eşitlik vurgusunun insanların fikirlerinin değişmesine yol açtığı şüphesizdir (Francis, 2005: 161-2).

İnsanlar değişen dünyaya daha fazla direnemediler ve cadılığa bakışları değişmeye başladı. Yargıya güven azaldı ve yargılamaların büyük bir hata olduğu fikri yayılmaya başladı. 26 Ekim 1692’de yapılan bir oylama ile otuz üç oya karşılık yirmi dokuz oyla Oyer ve Terminer mahkemesinin bir daha toplanmamasına karar verildi. Yargıçlar cadı yargılamalarında izlenen prosedürlerin şiddet içerdiğini ve doğru bir şekilde temellendirilmediğini kabul ettiler. Yüksek Mahkeme’nin 1693 yılının ocak ve şubat aylarında gerçekleştirilen ilk oturumunda cadılık suçlamasıyla yargılanan elli iki kişiden sadece üç tanesi suçlu bulunmuştur. John Alden nisan ayında Yüksek Mahkeme tarafından aklanmıştır. Bir kadın başka bir kadını haksız yere cadılıkla suçladığı için suçlanmıştır (Francis, 2005: 163-5).

Yargıçlar verdikleri kararların hatalı olabileceğini kabul ederek fikirlerindeki değişimi yargılamalara yansıtırsalar da yirmi kişiyi hatalı bir şekilde ölüme mahkûm

ettikleri gerçeği değişmemiştir. Salem cadı yargılamalarına katılmış yargı ve din otoriteleri ile suçlamaları yöneltten kişilerin bu gerçekle nasıl başa çıktıklarını bilmek mümkün olmasa da konuya dair açıklama yapan kişilerin anlatılarından fikir sahibi olmak mümkündür. Yargıç Samuel Sewall ise yaptıklarının sorumluluğunu alan tek kişi olması ve toplumsal değişimi benimsemesi sebebiyle önemli bir figürdür.

Salem yargıçlarından Sewall, Salem’de yaşananlar için suçluluk duymaktaydı ve bir şeyler yapma ihtiyacı duyuyordu. Bunun üzerine bir eylem planı hazırlamış ve cemaat toplantısında günahlarını itiraf edip kendisini aklayarak yeni bir başlangıç yapmaya karar vermiştir. Ancak dışlanma ve Tanrı korkusu ile bu planını bir süreliğine unutmıştır. 14 Ocak 1697 yılında vaaz verecek olan Rahip Willard’a toplantıda kendisi adına okuması için bir kâğıt verir ve herkesi görebileceği bir yerde beklemeye başlar. Kâğıtta şunlar yazmaktadır:

Samuel Sewall, ailesinin ve kendisinin üzerinde Tanrının tekrar eden darbelerinin farkında olarak, Salem’de Oyer ve Terminer Komisyonunun açılışı üzerine yakalandığı suçluluk duygusunun bilincinde, o dönem verilmiş ve tahmin ettiğinden çok daha fazla endişe duyduğu kararların Suç ve Utancını üstlenmek, insanlardan bağışlanma ve özellikle de tam yetkiye sahip Tanrı’nın bu günahını ve diğer tüm günahlarını bağışlaması için dualarını istemektedir. O’nun sonsuz merhamet ve yüceliğine sığınarak ne kendisi ne de vatani için günah işlemeyecek ve gelecekte günahın tüm cazibesine karşı kendisini güçlü bir şekilde savunacak Söz ve Ruh yolunda ilerleyecektir (aktaran Francis, 2005:182).

Boston’un en zengin ve itibarlı insanlarından biri olan Yüksek Mahkeme Yargıç Sewall konuşması okunduktan sonra hem kendi sosyal çevresinden insanların hem de tüccar ve hizmetçi gibi daha alt sınıflardan insanların oluşturduğu cemaate doğru başını eğmiştir. Francis bu davranışı, cadılık krizinin bir özelliği olarak gördüğü eşitlik fikrine doğru bir eğilim olduğu şeklinde yorumlamıştır.

Francis’in aktardığına göre Sewall, Salem’de yaşananlar için özür dileyen tek kişi değildi. Samuel Parris de Salem davalarında veya başka davalarda bir suçu varsa bunlar için af dilediğini, şeytanın doğruluğun düşmanı olduğunu belirtmiştir. Yani, bir hatası olup olmadığının tam olarak farkında değildir ve hatası varsa bile bunun sorumlusu şeytandır. 1697 yılında, Salem mahkemelerinde jüri başkanı olan Thomas Fiske, Rebecca Nurse davası ile ilgili yetersiz kanıtlarla bir insanı suçlu bulmalarından ötürü duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir; ancak o da güçlü bir sanrı altında oldukları ve kendilerinin de kurban olduğu inancındadır. 1706’da suçlayan kızlardan biri olan Ann Putnam o zaman “cahilce ve farkında olmayarak” hata yaptığını, şimdi o insanların

masum olduğuna inandığını söylemiştir. Üç itirafta da kişilerin dışsal bir manipölasyona maruz kaldıkları için suç işlediklerine inandıkları görölmektedir (2005: 183-5).

Francis'e göre Sewall'un sözleri, şeytani düşmandan insan davranışına ve insan psikolojisine geçişi göstermektedir. İyi ile kötünün savaşı bireye içkin olarak yeniden yerleşmektedir. Sewall diğer itirafçıların aksine suçu ve utancı üstlenmiştir. Sadece suçu kabul etmekle kalmamış aynı zamanda hem kendindeki hem de toplumdaki değişimi kabullenmiştir. Sewall'un bu eylemi sadece kendi içindeki vicdanı, doğruluğu ve sorumluluk duygusunu ortaya çıkardığı için değil 1690'larda Yeni İngiltere'deki kültürel değişimi gözler önüne serdiği ve tanımladığı için de önemlidir (2005: 185).

Sewall'un özrü Arendt'in sorumluluk ve yargı kavramlarını akla getirmektedir. Arendt, Nazi Almanyası'nın çöküşünden sonra o dönemdeki insanlık dışı suçların gerçekleşmesine bir şekilde katkıda bulunmuş insanların sorumluluk üstlenmekten kaçındığını, ya sistemin bir dişlisi olarak kendileri olmasaydı başka birilerinin o işi yapacağı argümanına sığındıklarını ya da bütün bir Alman tarihini suçlama eğiliminde olduklarını söyler. Ancak, kolektif suç adı verdiği bu eğilimin gerçek suçluları gizlediğini söyleyen Arendt şöyle devam eder: *“Ne de olsa herkesin suçlu olduğu yerde hiç kimse suçlu değildir. İlk başta sırf Almanlara mahsus olan yere Hristiyanlık ya da insan ırkı konulduğunda kavramın anlamsız olduğu görülecektir; çünkü artık Almanlar bile suçlu değildir: Kolektif suç kavramı ad bile veremediğimiz bir “hiç kimseye” atfedilir”* (2018: 23).

Önceki bölümde incelediğimiz S ve B'nin diyalogunu hatırlayalım. Yargıçlar ve ruhban sınıfı arasındaki çatışma kişisel sorumluluktan kaçınmanın güzel bir örneğiydi. Cadı yargılamalarının olası hatalarını elimine etmek ve belki de başka bir yol izlemek yerine ortaya çıkabilecek hataları başka bir grubun üzerine yıkmaya çabası tam da Arendt'in vurguladığı gibi suçun 'hiç kimseye' atfedilememesine yol açarak gerçek suçluların gözden kaçırılmasına hizmet etmektedir. Arendt'e göre, *“Kolektif suç veya kolektif masumiyet diye bir şey yoktur; suç ve masumiyet ancak bireylere atfedildiği takdirde anlam ifade eder”* (2018: 30). Burada vurgulanan hukuki sorumluluk değil kişisel sorumluluktur ve Sewall'un suçu ve yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmesi bu anlamda da oldukça önemlidir.

1702 yılında Salem cadı yargılamaları mahkemece hukuksuz bulunmuş ve 1711 yılında cadılıkla suçlananlar aklanarak mirasçılara tazminat ödenmiş olmasına rağmen Massachusetts iki yüz altmış beş yıl sonra 1957’de resmi olarak özür dileyebilmiştir. 23 Aralık 2020’de çıkan bir habere göre, Bavyera’da Eichstätt Katolik kilisesi XV. ve XVIII. yüzyıllar arasında cadılık suçlamasıyla işkence gördükten sonra öldürülen dört yüze yakın insan için dört yüz yıl sonra özür dilemiştir. Yine aynı haberden öğrendiğimize göre emekli Alman papaz Hartmut Hegeler’in başlattığı bir kampanya sayesinde 2020 yılına kadar 50’yi aşkın kasaba cadıların yakılmasında oynadıkları rol için özür dilemiştir.⁴³ Bu örnekler ise Arendt’in kolektif/politik sorumluluk kavramı ile bağdaşmaktadır. Ona göre politik sorumluluk “*her yönetimin kendi öncüllerinin, her ulusun da kendi geçmişinin (haksız olanlar da dahil) tüm eylemlerini üstlendiğini*” ifade eder ve kişisel sorumluluk kavramı ile karşıtlık içinde anlaşılmalıdır (Arendt, 2018: 28). Cadı avı ve yargılamaları bağlamında bakıldığında hem kişisel sorumluluğun hem de politik sorumluluğun iyi bir şekilde üstlenilemediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Salem olaylarına dönecek olursak, 1697’nin sonlarına doğru Harvard mezunu yirmi iki yaşındaki Joseph Green’in rahiplik görevi için Salem Köyü’ne gelmesi ile Salem’deki kasvetli hava dağılmaya başlamıştır. Green, kutuplaştırıcı ayrımların ortadan kaldırılmasını sağlayacak ve Salem Köyü’nde yaşayan insanları ekonomik ve sosyal değişimlere hazırlayacaktır. Kiliseyi kendi hırsları için kullanan Samuel Parris’in aksine Green kamusal ve özel görevlerini birbirinden ayırarak politik meselelere karışmamış böylece bu meseleleri kişiselleştirmemiştir. Cadı avı döneminin talihsiz bir sapma olduğunu ve ne kadar çabuk unutulursa o kadar iyi olacağını belirtmiştir (Boyer ve Nissenbaum, 1974: 217-8). 1701 yılında, kilisenin Martha Corey’nin aforoz edilmesi kararının geri çekilmesini sağlamıştır. XVIII. yüzyılın getirdiği şehirli, ticari ve seküler dünyayı kabullenmiş ve Salem Köyü çiftçilerinin de kabullenmesine yardım etmiştir. 1715’te kırk yaşında ölmüştür. Green sayesinde XVIII. yüzyılın başlarında Salem Köyü manevi dünyanın yaşamlarını

⁴³ Sly, E. (23.12.2020). Alman kilisesi 400 yıllık sessizliğin ardından cadı yakılması nedeniyle sonunda özür diledi. *Independent Türkçe*.
<https://www.indytrk.com/node/290376/d%C3%BCnya/alman-kilisesi-400-y%C4%B1ll%C4%B1k-sessizli%C4%B1Fin-ard%C4%B1ndan-cad%C4%B1-yak%C4%B1mas%C4%B1-nedeniyle-sonunda>, 12.07.2021.

şekillendirmesi ve kontrol etmesi fikrinden uzaklaşmıştır (Boyer ve Nissenbaum, 1974: 219-20).

Francis'in vurguladığı batıl inanç ve ampirizm ile dışsal bir fail ve psikolojik motivasyon arasındaki çatışma hem Samuel Sewal'un özü hem de Rahip Green'in kişiliği göz önünde bulundurulduğunda daha da belirgin hale gelmektedir. Green'in Harvard mezunu bir genç olması, rahip olmasına rağmen Parris'in tam zıttı bir duruş sergileyerek Salem Köyü'nün batıl inançlardan kurtulmasına yardımcı olması, politik meselelere karışmaması ve çiftçileri ticaretin yükseldiği bir döneme hazırlaması toplumun bilime yönelme, sekülerleşme ve kapitalistleşme sürecine apaçık birer örnek oluşturmaktadır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki Salem cadı avının sorumluluğu sadece kiliseye, din adamlarına ve toplumun batıl inançlara olan bağlılığına yüklenemez. Soruşturma aşamasından karar aşamasına kadar hatalarla dolu bir yargı süreci ile rahatsızlanan kızlara 'büyülendikleri' teşhisini koyan doktorlar göz önüne alındığında hukuk ve tıp bilimi de bu korkunç sürece aynı oranda katkı sağlamıştır. Modern dünyaya geçiş uzun bir süreçtir. Salem olayları bu süreç içerisinde doğmuş ve sonlanmıştır.

SONUÇ

Cadı imgesi çağlar boyunca farklı görünümlere bürünse ve farklı isimlerle anılsa da her çağda var olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Antik Yunan ve Antik Roma edebi eserlerinde büyücülere, kahinlere ve cadılara rastlanmaktadır. Bu figürlere cinsiyet atfedilmemiş olsa da özellikle de cadı olarak karşımıza çıkan (Hekate, Kirke, Medea, Canidia ve Erichtho) ya da modern cadı figürü ile aralarında benzerlikler kurduğumuz karakterlerin (Bakkhalar, Deianeira, Helena, Aphrodite) hepsi kadındır. Buna ek olarak Antik Yunan'da, Hristiyanlık ile beraber ortaya çıkacak olan cadı ve şeytan ilişkisine benzer bazı ilişkilendirmeler de görülmektedir. Şeytan ile benzerlikler taşıyan figürler (Dionysos, Hades) ise erkek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağ'daki şeytan-cadı ikilisine baktığımızda gördüğümüz hiyerarşik ilişkiyi burada da görebiliyoruz. Şeytan kadını kandırıp hizmetkarı yapar ve kadın şeytana tapar. Erkek şeytan kadın cadıdan üstündür, onun yöneticisidir. Kadın zeki olmadığı ve kandırılmaya açık olduğu için şeytanla anlaşma yaparak hizmetkar cadıya dönüşür. Kadın her iki durumda da aşağıdır. Şeytanla ilişkilendirdiğimiz Dionysos ve Hades iki tanrıdır. Hades, tıpkı şeytan gibi, Persephone'yi kandırmış ve onu eşi yapmıştır. Persephone büyü ile kandırılan ve yeraltına kapatılan bir kadındır. Bir diğer şeytan figürü olarak ortaya koyduğumuz Dionysos Maenadlar'ı boyunduruğu altına almaktadır. Aynı hiyerarşi burada da görülmektedir.

Ortaçağ'da Hristiyanlık ile birlikte ortaya çıkan cadı figürünün Antik Yunan ve Roma'daki bu figürlerden bir şekilde etkilendiğini söyleyebiliriz. Tabii ki Hristiyanlıkla cadılık ve cadı kavramları dramatik bir şekilde değişecek ve bu kavramlara yeni ve bambaşka anlamlar yüklenecektir. Ancak büyük kırılmaların altında bir süreklilik, bir aktarım da görmek mümkündür. Hristiyanlık kadınları günahkâr Havva ve kurtarıcı Meryem figürleri üzerinden ikili bir karşıtlığa sokmuştur. Kadın anne olarak değerlidir ancak Havva'nın soyundan geldiğine inanıldığı için her zaman bir tehdit unsurudur. Cinselliği, doğurganlığı ve 'zayıflığı' sebebi ile kadına güvenilmez. Kadın yılan veya şeytan tarafından kolayca kandırılabilir ve erkeği de kandırabilir. Salem Köyü'nde köylüler tarafından sevilmeyen Sarah Good ve eşi William Good'u ya da ekonomik açıdan tehdit olarak görülen Rebecca Nurse ve eşi Francis Nurse'ü hatırlayalım. Her iki durumda da suçlananlar kadınlar, yani Sarah

Good ve Rebecca Nurse olmuştur. Ya da Martha Corey'nin eşi Giles Corey eşini savunduğu için cadılık suçlamasına maruz kalmıştır. Bu örnekler kötücül olanla ilk olarak kadınların özdeşleştirildiğini ve ilk olarak kadınların suçlandığını göstermektedir. Salem cadı avında suçlanan erkekler genellikle suçlanan kadınlara yakın olan erkeklerdir, yani kadınların bu erkekleri yoldan çıkardığı söylenebilir.

Hristiyanlığın cadılık üzerindeki bir diğer etkisi ise cadılığı Tanrıya karşı işlenmiş bir suç olarak kurarak günahla ve şeytanla bağdaştırmasıdır. Bu ilişkiyi kadının günaha ve şeytani olana daha meyilli olduğu inancı ile birleştirdiğimizde cadılığın neden kadınlara atfedildiğini de görmüş oluyoruz. Bu bağlantı Ortaçağ'dan itibaren kilise, devlet, yargı, akademi gibi ataerkil otoriteler tarafından vaazlarla, yayımlanan makale ve kitaplarla topluma yayılmıştır. *Canon Episcopi*, *Maleus Maleficarum* gibi eserlerde cadının cinsiyeti kadın olarak kurulmaya başlanmıştır. Bu da cadı avlarında suçlamaların çoğunlukla kadınlara yönelmesine sebep olmuştur.

Suçlamaların kadınlara yönelmesinin bir diğer sebebi ise, otoritelerin kurduğu cadı imgesi ile de yakından bağlantılı olan, kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin katılığıdır. Anne olmayan, doğurgan olmayan, iyi bir anne ve eş olmayan, yaşamak için bir erkeğe (baba, koca) bağımlı olmayan, toplumdan izole bir şekilde yaşayan, vb. kadınlar kendilerinden beklenenleri karşılayamadıklarında veya karşılamadıklarında cadılıkla suçlanmışlardır. Komşularına güler yüzlü ve kibar davranmayan kadınlar, her zaman yardımsever ve naif olması gereken kadın imajına uymadığı için, mahsul kıtlığından veya bir ineğin ölmesinden sorumlu tutulabilmiştir. Yine ataerkil iktidarların zayıf ve bağımlı kadın imajına uymayan kadınlar (ebeler, şifacılar, meslek sahibi kadınlar, vb.) da pek çok kez cadılıkla suçlanmışlardır. Ancak Salem'de suçlanan kadınlara baktığımızda bunun istisnaları ile karşılaştık. Kilisenin saygın üyeleri olan, komşuları tarafından sevilen, iyi bir anne ve eş olan bu kadınlar cadı olmakla suçlanmış ve bazıları asılmıştır. Ancak bu kadınların da bir şekilde ataerkil otoriteler için tehdit oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Cadı imgesinin çağlar boyunca değişip dönüşerek ancak her zaman var olarak gelecek çağlara aktarıldığını ve cadının cinsiyetinin kadın olarak kurulduğunu vurguladıktan sonra cadı avının hukuki boyutu, cadı yargılamaları ve bu yargılamalara etki eden cinsiyetçi bakış açısı analiz edilmiştir. Cadı avlarında kadınlar hiçbir zaman esas hedef olmamış, özellikle kadınlara yönelik bir cadı avı başlatılmamıştır. Teze

başlarken, Salem’deki sorgu ve yargılama süreçlerinin mahkeme kayıtlarında görmeyi beklediğimiz kadın düşmanı ve cinsiyetçi söylemlere rastlamadık; kadınlar ile erkeklerin sorgulamalarında sorulan yönlendirici sorular cinsiyete göre farklılık da göstermiyordu, ancak kadın düşmanlığı toplumun her alanına işlemişken yargı otoritelerinin mahkemelerde tamamen tarafsız olmasını beklemek mantıklı olmayacaktır. Yargılama süreçlerinde, *Maleus Maleficarum* gibi eserlerin, Samuel Parris’in verdiği vaazların ve Püritenliğin kadına bakış açısının etkilerini göz ardı edemeyiz. Yargının erilliği, Salem’de gerçekleşen sorgulamalar ve mahkemeler boyunca gerçekleşen diyaloglar ve bu süreçte yargı otoritelerinin tercih ettiği uygulamalar analiz edildiğinde ortaya çıkmaktadır.

Cadılıkla ilgili ilk hukuki kısıtlamalar Antik Roma döneminde getirilmiştir. Sonrasında ise büyücülük ve cadılık suç olarak tanımlanarak cadı hukukun bir nesnesi haline getirilmiştir. Antik Roma edebi eserlerinde karşımıza çıkan cadı imgesi, Antik Yunan’daki cadı imgesine kıyasla çok daha korkutucu ve daha vahşidir. Hukukun suç olarak tanımladığı şeyin toplumda bir korku yarattığını ve bu korkunun edebi eserlere yansıdığını söylemek mümkündür. Hristiyanlık ile birlikte cadılık ve büyücülük ile ilgili yasaklar, eski pagan pratiklerinin ortadan kaldırılması amacıyla ağırlaştırılsa da Erken Hristiyanlıkta bu yasakların uygulamada daha esnek olduğunu görmekteyiz. X. yüzyıla gelindiğinde *Canon Episcopi* ile Tanrı ve Şeytan arasında sürekli bir savaş olduğu düşüncesi yayılmış, bu da cadılığın dinden çıkma ve sapkınlıkla ilişkilendirilmesine yol açmıştır. *Canon Episcopi*’de geçen Tanrıça Diana ile geceleri süpürgelerine binip uçan kadınlar anlatısı bir kez daha cadının cinsiyetini kadın olarak kurmuştur. Cadılık gibi cadı olarak kadın da yargı sisteminin bir parçası haline gelmiştir.

Kadın düşmanı fikirler cadılıkla suçlanarak yargı karşısına çıkarılan kadınların yargılanma süreçlerinde seslerinin duyulmamasına yol açmıştır. Margaretha Horn örneğinde de gördüğümüz gibi, Horn tamamen erkeklerden oluşan yargı otoritelerinin, dini otoritelerin ve uzman doktorların önyargılı ve buna bağlı olarak da hatalı yargıları sebebiyle aylarca işkencelere ve baskılara maruz kalmıştır. Horn örneği Salem’de cadılık suçlamasıyla sorgulanan kadınların yaşadıklarına da güzel bir örnek oluşturmaktadır. Salem’de cadılık suçlamasına bir kez maruz kalındığında ortaya konan hiçbir kanıt, ifade veya tanıklık otoritelerin fikrini değiştirmesini

sağlayamamıştır. Otoritelerin hatalı yargıları sebebiyle çoğunluğu kadın olmak üzere pek çok insan hapishanelerde aylarca beklemek zorunda kalmıştır ve yirmi kişi haksız yere idam edilmiştir.

Bu çalışmada, Salem cadı yargılamalarını tercih etmemin birkaç sebebi vardır. Bunlardan ilki, Salem’de hukukun üstünlüğünün tanınmış olmasıdır. Cadı yargılamaları kilise mahkemelerinin değil modern hukuk ve sivil yargının sorumluluğundaydı. İşkence kullanımı ve sorgulamalar kurallara bağlıydı. Buna rağmen konu cadılık olduğunda yasalar esnetilmiş, usulsüzlükler yapılmıştır. Sorgulamalar baskı ve işkencelerle geçmiş, otoriteler duymak istedikleri şeyi duyana kadar yönlendirici sorular sormaya devam etmişlerdir. Suçun kanıtlanması gerekliliği hiçe sayılarak şüpheli kanıtlarla insanlar mahkûm ve infaz edilmişlerdir. Cadı olduğunu itiraf edenler hapse girmiş, inkâr edenlerse idam edilmişlerdir. Yargı alanında teori ve pratik arasındaki farkı gözler önüne seren Salem cadı mahkemeleri, günümüz hukuk sistemlerine de ışık tutması bakımından önemlidir. Eril yargının bugün de kadınların aleyhine işlediğine tanık olmaktayız. Günümüzde eril hukukun incelenmesi ve analizinde Salem cadı mahkemeleri gibi geçmiş örneklerin yol gösterici olacağı fikri bu tezin dikkat çekmeye çalıştığı noktalardan biridir.

Salem’de -tıpkı diğer cadı avlarında olduğu gibi- cadılıkla suçlananların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Salem cadı yargılamaları sonunda öldürülen yirmi kişinin on dördü kadındı. Cadılık suçlamalarını yöneltenlerin çoğunluğunu da yine kadınlar oluşturuyordu. Salem cadı mahkemelerini Avrupa’daki mahkemelerden ayıran ve Salem’i seçmemin bir diğer nedeni olan şey ise Salem cadı avı ve yargılamaları sürecinde belirleyici olan, büyülendiklerini iddia eden kızların varlığıdır. Bu kızlar hem eril bir toplumda çocuk ve genç kızlar olarak görünmez bir grup oldukları için hem de yargılama sürecinde daha önce hiç sahip olmadıkları bir gücü ellerine alarak ataerkil iktidarlarla işbirliği kuran bir topluluk oldukları için incelenmeye değerdir.

Bu genç kızlar, ilk suçlamalardan suçlananların mahkûmiyet kararlarının verildiği mahkemelerin sonuna kadar tavırlarını hiç değiştirmemişler, güvenilirliklerini sarsabilecek her yorum, eleştiri ve olayı toplumda var olan cadılık korkusunu kullanarak (sözde cadılara doğru ağlamak, başkalarının göremediği insanları ve hayvanları gördüğünü iddia etmek, kriz geçirmek, bir anda dilsiz, kör veya

sağır olmak, vb.) kendi lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. Ancak elde ettikleri bu gücü kaybetmemek için, yaşadıkları toplumda görünmez olmalarının sebebi olan ataerkil iktidarların cadı avını yürütebilmelerini sağlayan bir araca dönüşmüşlerdir. Bu sırada da pek çok kadının eziyet görmesine ve/ya öldürülmesine sebebiyet vermişlerdir. Eril yargı ise, istedikleri cevabı alabildiği sürece, normalde ciddiye almayacağı bu kızların her sözünü doğru kabul etmiştir.

Elde ettikleri bu güç sebebiyle genç kızlar, Salem cadı avı ve yargılamalarını yönlendirmiş gibi gözükse de gerçeklik bundan çok farklıdır. Salem cadı avı ve yargılamalarında karşımıza suçlayanlar, suçlananlar ve otoriteler (ruhban sınıfı ve yargıçlar) olmak üzere üç grup çıkmaktadır. Suçlayanlar ve suçlananlar kadınlar iken otoritelerin hepsi erkektir. Büyülediğini ve ele geçirildiğini söyleyerek suçlamaları yöneltten kızlar psikolojinin ve tıbbın birer nesnesi haline getirilerek histeri ve delilik gibi kavramlarla anılmışlardır. Onları bu şekilde sınıflandıran ‘uzman’ erkeklerdir. Cadılıkla suçlananların çoğunluğunu şifacılar, ebeler, hizmetçiler ve köleler, yalnız yaşayan kadınlar, yoksul kadınlar, anne olmayan kadınlar, dul kadınlar ve bunlar gibi toplumsal cinsiyet rollerine uymayan, kamusal alanda görünür olan, erkeğe bağımlı olmayan kadınlar oluşturmuştur. Bu kadınların toplumca sevilmemesinin en büyük sebebi ataerkil otoritelerin kadın düşmanı söylemleridir. Cadılıkla suçlanan bu kadınlar ise hukukun nesnesidirler ve yine ‘uzman’ erkekler tarafından yargılanmaktadır. Din adamları, yargıçlar, valiler ve cadı avcıları, yani otoriteler tamamen erkeklerden oluşmaktadır. Kararları alan ve uygulayan eril otoritelerdir. Salem cadı avını yönlendirenler suçlamaları yapan kızlar gibi görünse de aslında her şey eril otoritelerin kontrolü altındadır.

Bu çalışmanın önemli olan bir diğer çıktısı, Salem’de cadı yargılamaları için kurulan Oyer ve Terminer mahkemelerinde yargıçlık yapmış olan Sewall’un Salem’deki hatalı yargı sürecinin sorumluluğunu üstlenerek özür dilemesinin kişisel yargı ve sorumluluğun önemini ortaya koymasıdır. Önceden de vurguladığımız yargı yetisinin, Salem cadı yargılamaları boyunca ne Salem Köyü sakinlerinde ne de yargı otoritelerinde işleyebildiğini görüyoruz. Arendt, Nazilerin başarılarından etkilenen arkadaşlarının kendi yargılarını bir kenara koyup bir anda düşüncelerini değiştirmelerini ve eski dostlukları bir anda yok sayabilmelerini kişisel yargının yıkımı olarak görmektedir (2018: 26). Salem’de de benzer bir şekilde kişisel yargının, yani

yargı yetisinin yıkımına şahit oluyoruz. Zaten küçük bir köy olan Salem’de iktidarlar tarafından körüklenen korku sonucunda bir arada yaşayan bu insanlar ellerinde hiçbir kanıt olmadan bir anda birbirlerini suçlamaya başlamışlar ve hatalarla dolu yargılama süreçlerini sorgulamadan kabul etmişlerdir. Yargı otoriteleri de davaları sonuçlandırmaya odaklandıklarından bireysel yargı yetilerini bir kenara bırakmış gibi görünmektedirler. Salem’de cadı avları sona erdiğinde ise yaşananların sorumluluğunu üstlenen tek kişi yargıç Sewall olmuştur. Özellikle Arendt’in yargı yetisi ve kişisel sorumluluk kavramları ile cadı avlarından günümüzün eril yargı sitemine bakmak bize yeni çalışma alanları açabilir.

Bir diğer önemli konu ise günümüzde kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve muhalif grupların maruz bırakıldığı cadı avlarının aslında bu tezde izini sürdüğümüz çağlar boyu süren cadı avlarının bir devamı olduğu gerçeğidir. Bugün kadınlar cadı olarak yakılmasalar da erkeklerin kurallarına göre yaşamayı reddettikleri için hedef gösterilmekte ve öldürülmektedirler. 13 yaşında bir kız çocuğu evlenmeyi reddettiği için babası tarafından üzerine tiner dökülerek yakılmakta⁴⁴; kadınlar erkeklerin aşkına karşılık vermediği için, kocalarından boşanmak veya partnerlerinden ayrılmak istedikleri için öldürülmekte; hamileyken sokağa çıktıkları veya şort giydikleri için darp edilmektedirler. Siyasette veya kamusal alanda güçlü bir figür olduklarında alay konusu olmakta ve hatta medyada cadı olarak resmedilmektedirler. Sadece kadınların değil iktidarın kurduğu toplumsal normların dışında olan veya iktidara muhalif pek çok kişi veya grubun da cadı avlarına maruz kaldığı görülmektedir. Bu kişi veya gruplar iktidarın otoritesinin sarsıldığı dönemlerde veya toplumsal huzursuzluk zamanlarında, tıpkı cadılar gibi, günah keçisi olarak ortaya atılmaktadırlar. Örneğin, 2020’de başlayan pandemi sürecinde Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş, kötülüklerin ve salgın hastalıkların kaynağının eşcinsellik ve nikahsız yaşam olduğunu söylemişti.⁴⁵

Salem cadı avı ve yargılamalarının ışığında bugüne ve günümüzdeki eril yargıya bakabilmek için bazı problemleri ortaya koymak önemli görünüyor. İlk olarak, cadı avları tarihinin cadı çılgınlığı, cadılık histerisi gibi kavramlarla anılıyor oluşu ve

⁴⁴<https://www.gazeteduvar.com.tr/babasinin-yakarak-oldurdugu-13-yasindaki-amara-kimsesizler-mezarligina-defnedildi-haber-1533991>, 22.09.2021.

⁴⁵<https://www.dw.com/tr/korona-g%C3%BCnlerinde-diyanete-nefret-su%C3%A7u-tepkisi/a-53260541>, 22.09.2021.

cadı imgesinin popüler kültürün bir nesnesi haline getirilmesi ile fantastik, gerçek dışı bir imgeye dönüştürülmesi cadı avlarının ve sonuçlarının gerçekliğinin üstünü örtüyor gibi görünmektedir. Bu da cadı avlarının, kadınların cadılar olarak yakılmalarının tarihinin ciddiye alınmamasına yol açmaktadır. Bir diğer problem cadı avlarının Ortaçağ'a ait, yalnızca o dönemde yaşanmış ve bitmiş olduğuna duyulan inançtır. Cadı avları Ortaçağ'dan çok Yeni Çağ'da gerçekleşmiş, cadılar kilise mahkemelerinden çok sivil mahkemelerde yargılanmışlardır. Günümüzde ise Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'da hala kadınlar cadılıkla suçlanmakta ve öldürülmektedirler. Cadı avlarını sadece Ortaçağ'a ait veya sadece dinin etkisiyle gerçekleşen bir olay olarak görmek modern dönemi yanlış yorumlamamıza neden olacaktır. Modern hukuk da Ortaçağ engizisyon mahkemeleri kadar taraflı, öznel ve cinsiyetçidir, ve şiddet içerir.

Son olarak, nesnel ve tarafsız olması beklenen hukukun ne Ortaçağ'da ne de günümüzde bu şekilde işlemediğini toplumun ve iktidarların cinsiyetçi normlarının hukuk sistemlerine ve yargılama süreçlerine yansıdığını söyleyebiliriz. 1985 yılında Çankırı'da hâkim Mustafa Durmuş, “kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin” diyerek kocasından şiddet gören hamile bir kadının boşanma talebini reddetmişti. Bugün, kadınları öldüren pek çok erkek hâkim karşısına kravatla çıktığı için iyi hal indirimi veya “erkekliğine laf eden” bir kadını öldürdüğü için ağır tahrik indirimi alabiliyor. Eril hukuk hala erkekleri koruyor. Salem'de, yargılama süreçlerinde ve mahkemelerde karşılaştığımız şiddetin meşrulaştırılmaya çalışılması, çıplak arama işkencesi, yönlendirici sorularla istenen cevapların alınmaya çalışılması, şüpheli ve/ya uydurma kanıtların kabul edilmesi, yasaların esnetilerek iktidarların çıkarlarına uygun hale getirilmesi, yargıdaki kadın düşmanlığı günümüzde de devam ediyor.

Son olarak, Salem cadı avı ve yargılamalarının ışığında bugüne ve günümüzdeki eril yargıya bakabilmek için tezi bazı sorularla bitirebiliriz: İktidarların otoritesini sarsan kişi veya grupların iktidarlar tarafından hedef gösterildiği ve bunun sonucunda saldırıya uğradığı olayları çok sık gördüğümüz günümüzde bir tehdit unsuru olarak görülen bu kişi ve grupların bir tür cadı avına maruz bırakıldığını söyleyemez miyiz? Toplumsal cinsiyet normlarını ters yüz eden güçlü ve bağımsız kadınların aile birliğine zarar vererek toplumun düzenini bozmakla suçlanmaları ile toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kadınların cadılıkla suçlanmaları arasında bir

ilişki yok mu? Eskinin cadıları yaşlı, çirkin, dul, yalnız kadınlarken bugün feministler de aynı sıfatlarla anılmıyorlar mı? Bugün kadınlara kıyafetleri, cinsel yönelimleri vb. sebebiyle sokaklarda uygulanan ve iktidar tarafından teşvik edilen şiddet geçmişte yaşanan kilise ve devlet tarafından teşvik edilen cadı avından gerçekten çok mu farklı? Bugün ölmek için öldürmek zorunda kalıp (“namus” adı altında eşini/kız arkadaşını öldüren adamlar ceza indirimleri ile birkaç ay hapis yatıp çıkarken) müebbet hapse çarptırılan kadınlar ile geçmişte cadı yargılamalarında kendini savunma hakkı olmayan, tutuklandığı an ölümden başka bir seçeneği kalmayan kadınlar arasında hiçbir ilişki olmadığını söyleyebilir miyiz?

Türkiye’nin ilk imzacısı olduğu kadına yönelik her türlü şiddetin ortadan kaldırılması amacını taşıyan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, yani İstanbul Sözleşmesi Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Mart 2021’de Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedildi. Kadın cinayetleri, kadına yönelik taciz ve tecavüzler artarken eril yargı faili korumaya devam ediyor. Haklarını arayan kadınlar ise susturulmaya çalışılıyor. Federici’nin (2018, s.6) de dediği gibi, cadı avlarının ve infazlarının tekrarlanmasını istemiyorsak, ki günümüzde bazı ülkelerde hala uygulanmaktadır, cadıların tarihini görmezden gelemeyiz.

KAYNAKÇA

Aiskhülos. (2010). Oresteia. Çev.Yılmaz Onay. İstanbul: Mitos-Boyut.

Akın, H. (2002). Cadının Cinsiyeti Kadındır. *Kebikeç*. 13: 157-166.

Akın, H. (2014). Johann Weyer ve Melankolik Cadılar. *Tarih Okulu Dergisi*. 7(XX): 391-414.

Arendt, H. (2012). Kültürdeki Bunalım: Toplumsal ve Politik Anlamı. *Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasi Düşünce Konulu Altı Deneme* (ss. 233-270). Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim.

Arendt, H. (2018). Sorumluluk ve Yargı. Çev. Müge Serin. İstanbul: Sel.

Aristophanes. (2016). Kadınlar Savaşı. *Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar* (ss.312-370). Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Augustine. *The City of God*. http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430,_Augustinus,_De_Civitate_Dei_Contra_Paganos,_EN.pdf , (19.12.2019).

Berktaş, F. (1995). Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Metis.

Berktaş, F. (2018). Avrupa'da Cadılık ve Cadı Avı: Çok Katmanlı Bir Karanlık Tarihsel Olgu. *Doğu/Batı Düşünce Dergisi*, 84: 57-84.

Boyer, P. & Nissenbaum, S. (1974). *Salem Possessed: The Social Origins of Witchcraft*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Brooks, R.B. (2012). The Witchcraft Trial of Rebecca Nurse. <https://historyofmassachusetts.org/the-trial-of-rebecca-nurse/>, (09.07.2021)

Campbell, M. A. (1978). Labeling and Oppression: Witchcraft in Medieval Europe. *Mid-American Review of Sociology*, 3(2): 55-82.

Conner, R. P. (2012). Of Diana, Witches, and Fairies: An Excerpt from The Pagan Heart of the West. *She Is Everywhere! Volume 3: An Anthology of Writings in Womanist/Feminist Spirituality* (ss.179-208). Editörler Mary Saracino ve Mary Beth Moser. Indiana: iUniverse.

Dunn, S. (2017). *The Mark of the Devil: Medical Proof in Witchcraft Trials*. (Published Master Thesis). Louisville, Kentucky: Faculty of the College of Arts and Sciences of the University of Louisville

Duva, Ö. (2015). Mitostan Logos'a Yargının Cinsiyetlendirilmesi ve Hukukun Eril İnşası. *Ankara Barosu Dergisi*, 4: 27-43.

Elliot, D. (2012). Descent into Hell, *The Bride Of Christ Goes To Hell* (ss.233-279). Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Erhat, A. (2015). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş..

Euripides. (2016). *Bakkhalar*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Euripides. (2014). *Troyalı Kadınlar*. Çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Mitos Boyut.

Evenden. K. (1993). The "Popish Midwife": Printed Representations of Elizabeth Cellier and Midwifery Practice in Late Seventeenth-Century London. *RACAR: Revue d'art Canadienne / Canadian Art Review*, 20(1/2): 43-59.

Federici, S. (2018). *Witches, Witch-Hunting, and Women*. Oakland: PM Press.

Foucault, M. (2018). *Hermenötiğin Kökeni: Kendilik Hakkında-Dartmouth Konferansları, 1980*. Çev. Şule Çiltaş Solmaz. İstanbul: Ayrıntı

Fox Keller, E. (1990). From Secrets of Life to Secrets of Death. *Body/Politics: Women and the Discourses of Science* (ss.177-191). Editörler Mary Jacobus, Evelyn Fox Keller ve Sally Shuttleworth. NY: Routlage

Francis, R. (2005). Judge Sewall's Apology: The Salem Witch Trials & The Forming of an American Conscience. NY: Fourth Estate.

Gage, M. J. (1893). *Woman, Church and State: A Historical Account of the Status of Woman Through the Christian Ages: with Reminiscences of the Matriarchate*. Global Grey 2018.

Gaskill, M. (2010). *Cadılık*. Çev. Sinem Gül. Ankara: Dost.

Godbeer, R. (2013). Witchcraft in British America. *The Oxford Handbook of Witchcraft in Early Modern Europe and Colonial America* (ss.1-13). Editör Brian P. Levack. Oxford: Oxford University Press.

Gordon, R. W. (1984). Critical Legal Histories. *HeinOnline*, 36(57): 57-125.

Harris, G. Four-year-old Dorothy Good is jailed for witchcraft, March 24, 1692. <https://historicipswich.org/2021/03/24/four-year-old-dorothy-good-is-jailed-for-witchcraft-march-24-1692/>, (11.07.2021).

Hatters Friedman, S. ve Howie, A. (2013). Salem Witchcraft and Lessons for Contemporary Forensic Psychiatry, *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 41(2): 294-299.

Hester, M. (1996). Patriarchal Reconstruction and Witch Hunting. *Witchcraft in Early Modern Europe: Studies in Culture and Belief* (ss.96-118). Editörler Jonathan Barry, Marianne Hester ve Gareth Roberts. Cambridge: Cambridge University Press.

Holmes, C. (1993). Women: Witnesses and Witches. *Past & Present*, 140: 45-78.

Homer. (2015). *Odyseia*. Çev. Azra Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hutchinson, T. (1936). *The History of The Colony and Province of Massachusetts-Bay Volume I*. Editör Lawrence Shaw Mayo. London: Oxford University Press.

Hutchinson, T. (1936). *The History of The Colony and Province of Massachusetts-Bay Volume II*. Editör Lawrence Shaw Mayo. London: Oxford University Press.

Isidor of Seville. (2006). *The Etymologies*. Editörler Stephen A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach ve Oliver Berghof. NY: Cambridge University Press.

Kelly, J. (1984). Did women have a Renaissance? *Women, history & theory: the essays of Joan Kelly* (ss.19-50). Chicago: The University of Chicago Press.

Levack, B. P. (1987). The legal foundations, *The Witch-hunt in Early Modern Europe* (ss.63-92). N.Y.: Longman Inc.

Levack, B. P. (2015). *The Witchcraft Sourcebook*. NY: Routledge.

Lloyd, G. (1996). Erkek Akıl: Batı Felsefesinde “Erkek” ve “Kadın”. Çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı.

Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row.

Miller, P. C. (2005). Female Imagery and Theology. *Women in early Christianity: Translations from Greek Texts* (ss.287-322). Washington, D.C.: Catholic University of America Press.

Müller, C. ve Sanderson, S. (10.08.2020). Witch hunts: A global problem in the 21st century. DW. <https://www.dw.com/en/witch-hunts-a-global-problem-in-the-21st-century/a-54495289>, 12.07.2020.

Ogden, D. (2002). *Magic, Witchcraft, and Ghosts in the Greek and Roman Worlds: A Sourcebook*. Oxford: Oxford University Press.

O'Kelly, K. (2006). The Evidence of Things Unseen: The Legal World of the Salem Witch Trials. *HeinOnline*, 16: 16-35.

Poole, W.F. (1869). *Cotton Mather and Salem Witchcraft*. Cambridge: Welch, Bigelow, & Co.

Rives, J. (2003). Magic in Roman Law: The Reconstruction of a Crime. *Classical Antiquity*, 22(2): 313-339.

Roper, L. (1983). Luther: Sex, Marriage and Motherhood. *History Today*, 33(12): 33-38.

Rosen, M. (2017). A Feminist Perspective on the History of Women as Witches. *Dissenting Voices*, 6(1): 20-31.

Rowlands, A. (2019). Identity, Memory, Self-fashioning: Narratives of Non-Confession in the Witch Trial of Margaretha Horn, 1652. *Magic, Ritual, and Witchcraft* (ss.336-370). Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Seneca. (2017). *Medea*. Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sezer, D. (2016). Yargı ve Etik: İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'te Yargı Yetisinin Etik ve Politik Önemi. *Yargıya Felsefeyle Bakmak* (ss. 107-135). Editörler Kurtul Gülenç ve Özlem Duva. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sharpe, J. (1996). The Devil in East Anglia: The Matthew Hopkins Trials Reconsidered. *Witchcraft in Early Modern Europe: Studies in Culture and Belief* (ss.237-256). Editörler Jonathan Barry, Marianne Hester ve Gareth Roberts. Cambridge: Cambridge University Press.

Simeoni, M. *The Canon Episcopi and the Beginning of the Matter About Witches*. <http://www.giornopaganomemoria.it/canonepiscopien.html#>, (04.07.2021).

Sly, E. (23.12.2020). Alman kilisesi 400 yıllık sessizliğin ardından cadı yakılması nedeniyle sonunda özür diledi. *Independent Türkçe*. <https://www.indytrk.com/node/290376/d%C3%BCnya/alman-kilisesi-400-y%C4%B1ll%C4%B1k-sessizli%C4%9Fin-ard%C4%B1ndan-cad%C4%B1-yak%C4%B1lmas%C4%B1-nedeniyle-sonunda>, 12.07.2021.

Sophokles, (2014). Antigone. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sophokles. (2014). *Trakhisli Kadınlar*. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stratton, K. B. (2007). *Naming the Witch: Magic, Ideology, and Stereotype in the Ancient World*. N.Y.: Columbia University Press.

Szasz, T. (1977). *The Manufacture of Madness: A Comparative Study of the Inquisition and the Mental Health Movement*. N.Y.: Harper Torchbooks.

Tamulis, S. C. (2014). Maternity, Midwifery, and Ministers: The Puritan Origins of American Obstetrics. *Literature and Medicine*, 32(2): 365-387.

Teber, S. (1997). *Melankoli: Normal Bir Anomali*. İstanbul: Say Yayınları

Tufan, T. (15 Aralık 2019). *Gazete Duvar, Püritenlik / İngiltere ve ABD'yi şekillendiren mezhep.* [https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2019/12/15/dunya-forum-puritenlik-ingiltere-ve-abdyi-sekillendiren-mezhep#:~:text=P%C3%BCritenler%2C%2016.%20y%C3%BCzy%C4%B1l%C4%B1n%20sonlar%C4%B1nda%20%C4%B0ngiltere,dini%20bir%20reform%20hareketinin%20%C3%BCyeleri](https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2019/12/15/dunya-forum-puritenlik-ingiltere-ve-abdyi-sekillendiren-mezhep#:~:text=P%C3%BCritenler%2C%2016.%20y%C3%BCzy%C4%B1l%C4%B1n%20sonlar%C4%B1nda%20%C4%B0ngiltere,dini%20bir%20reform%20hareketinin%20%C3%BCyeleri, (12.02.2021).), (12.02.2021).

Vernant, J.P. (2015). *Eski Yunan'da Mit ve Din*. Çev. Murat Erşen. İstanbul: Alfa.

Voltmer, R. (2010). Behind the “Veil of Memory”: About the Limitations of Narratives. *Magic, Ritual, and Witchcraft* (ss.96-102). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.